

Oikeustulkkaus oikeuden edustajien näkökulmasta

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
24.4.2003
Minna Palmu

Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

PALMU, MINNA: OIKEUSTULKKAUS OIKEUDEN EDUSTAJIEN
NÄKÖKULMASTA

Pro gradu –tutkielma, 70 s. saksankielinen lyhennelmä 16 s.
Käännöstiede (saksa)
Huhtikuu 2003

Tässä tutkielmassa tarkastellaan oikeustulkkausta oikeuden edustajien näkökulmasta. Työn tarkoituksena on tutkia, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä oikeuden edustajilla on oikeustulkkauksesta ja millaista oikeustulkkauksen tulisi heidän mielestään olla. Erityisesti tutkitaan, miten oikeuden edustajat suhtautuvat tulkin kanssa työskentelyyn, millainen heidän mielestään on pätevä ja epäpätevä tulkki, onko tulkatuissa oikeudenkäynneissä esiintynyt tulkkauksesta johtuvia ongelmia ja millaisia odotuksia oikeuden edustajilla on tulkkauksen suhteen.

Tutkimukseen osallistui 3 tuomaria, 2 syyttäjää ja 3 asianajajaa. Kaikilla haastateltavilla oli kokemusta kymmenistä tai jopa sadoista tulkatuista oikeudenkäynneistä. Tutkimus suoritettiin teemahaastatteluiden avulla, jotka tehtiin kevään 2002 aikana. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin. Litteroinnin jälkeen haastateltavien näkemyksiä eri teema-alueista verrattiin toisiinsa.

Haastattelujen merkittävimmät tulokset liittyivät oikeuden edustajien käsityksiin tulkkauksesta ja tulkin roolista. Tulkki miellettiin usein kieltä kääntäväksi koneeksi, jonka työ oikeudenkäynnissä piti huomioida lähinnä varaamalla tämän työlle oma aikansa. Tulkilta odotettiin korkeaa tulkkausteknistä kompetenssia, esimerkiksi hyvää juridisten termien hallintaa. Kuitenkin esimerkiksi asiakirjojen lähettämiseen tulkille tutustuttavaksi ennen istuntoa suhtauduttiin jopa kielteisesti. Tulkki koettiin oikeudenkäynnistä erillään toimivaksi työkaluksi, joka ainoastaan kielitaitonsa turvin selviytyy oikeudenkäynnin tulkkauksesta.

Oikeuden ja tulkkien yhteistyötä tulisi kehittää ja tehostaa voimakkaasti. Oikeudessa olisi ymmärrettävä, että monikielisessä oikeusprosessissa tulkin työ on otettava kokonaisvaltaisesti huomioon. Kuitenkin oikeustulkkauksen kehittämisessä kaikkein tärkeintä on tulkkien ammattitaidon kehittäminen ja varmistaminen. Ammattitaitoinen tulkki voi opastaa oikeutta tulkkaukseen liittyvissä asioissa. Epäammattimainen tulkkauksen voi puolestaan pahimmillaan vaarantaa ulkomaalaisen asianosaisen oikeusturvan. Siksi Suomeen olisi ehdottomasti saatava oikeustulkkien virallistamisjärjestelmä.

Avainsanat: oikeustulkkauksen, oikeustulkki, tulkkaus, tulkki

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Oikeudenkäynti	3
2.1 Oikeudenkäynnin periaatteet	3
2.2 Oikeuslaitoksen edustajat	3
2.2.1 Tuomari	4
2.2.2 Syyttäjä	4
2.2.3 Asianajaja	5
2.3 Oikeusprosessi	6
2.3.1 Riita-asiat	6
2.3.2 Rikosasiat	7
2.3.3 Turvapaikanhakuprosessi	8
3 Oikeustulkkaus Suomessa	10
3.1 Tulkkauspalveluihin vaikuttavat lait ja sopimukset	10
3.2 Tulkkauksen tarve ja tulkkien saatavuus	11
3.3 Oikeustulkki ammattitaito ja koulutus	14
4 Tutkimusongelma ja menetelmä	18
4.1 Tutkimustehtävän asettelu ja menetelmän valinta	18
4.2 Haastateltavat	19
4.3 Teema-alueet	20
4.4 Haastattelujen teko	22
4.5 Aineiston analysointi	24
5 Tulokset ja teoriaa	26
5.1 Suhtautuminen tulkin kanssa työskentelyyn	26
5.1.1 Välttämätön tulkki	26
5.1.2 Puheenjohtajuus	28
5.2 Pätevä ja epäpätevä oikeustulkki	30
5.2.1 Tulkin virheet	31
5.2.2 Tulkin puolueettomuus	32
5.2.3 Sanasta sanaan tulkkaamisen illuusio	37
5.2.4 Tulkin kielitaito ja juridisen terminologian hallinta	39
5.2.5 Pyrkimys tulkkauksen kontrollointiin	42
5.2.6 Miksi huonoon tulkkaukseen ei usein puututa?	43
5.2.7 Miksi oikeudessa tulkkaa epäpäteviä tulkkeja?	44
5.3 Valmistautuminen tulkkaukseen	46
5.4 Tulkkaustapa	53
5.5 Kulttuurierot oikeustulkkauksessa	57
6 Yhteenveto ja pohdinta	62
Lähteet	67
Deutsche Kurzfassung	

1 JOHDANTO

Ulkomaalaisten määrä on kasvanut Suomessa viime vuosina paljon, ja sen myötä on myös kasvanut oikeustulkkausten tarve. Yhä suurempi osa oikeuden edustajista (tuomari, syyttäjä, asianajaja) saa oikeuden kieltä taitamattomia asiakkaita, joiden kanssa kommunikoidakseen he tarvitsevat tulkkia. Oikeustulkausta on tutkittu tulkkien näkökulmasta, mutta oikeuden edustajien näkökulma oikeustulkkaukseen ei ole toistaiseksi päässyt esiin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä oikeuden edustajilla on oikeustulkkauksesta ja millaista heidän mielestään oikeustulkkausten tulisi olla. Tutkimusongelmaa lähestytään kysymällä oikeuden edustajilta, miten he suhtautuvat tulkin kanssa työskentelyyn, millainen heidän mielestään on pätevä ja epäpätevä tulkki, onko tulkatuissa oikeudenkäynneissä esiintynyt tulkkauksesta johtuvia ongelmia ja millaisia odotuksia heillä on tulkkausten suhteen. Lisäksi työssä käsitellään oikeuden puheenjohtajan roolia tulkkausten johtamisessa, suoran- ja epäsuoran esitystavan käyttöä tulkkauksessa, tulkkaustapaa sekä oikeudessa esiintyviä kulttuurieroja ja tulkin toimintaa niiden suhteen.

Oikeustulkkauksella tarkoitetaan tässä tutkielmassa ainoastaan oikeussalissa tapahtuvaa tulkkausta. Esimerkiksi poliisikuulustelut tai neuvottelut asianajajan toimistossa on rajattu pois. Oikeudenkäynneistä on työssä esillä käräjäoikeuden riita- ja rikosasiat sekä hallinto-oikeuden istunnot, joissa käsitellään valituksia viranomaisten päätöksistä muun muassa turvapaikka-asioissa. Suomessa oikeustulkausta esiintyy eniten näissä tuomioistuimissa. Ulkomaalaisella työssä tarkoitetaan henkilöä, joka ei osaa riittävästi oikeuden kieltä.

Tutkimus toteutettiin tekemällä teemahaastatteluja oikeuden edustajien parissa. Tutkimukseen osallistui kolme tuomaria, kaksi syyttäjää ja kolme asianajajaa. Tutkimuksen tuloksia ei voida yleistää kaikkiin oikeuden edustajiin. Tulosten on tarkoitus antaa viitteitä oikeuden edustajien kokemuksista ja näkemyksistä ja toimia kimmokkeena niin oikeuden ja tulkkien väliselle yhteistyölle kuin tuleville tutkimuksillekin.

Tutkielman aluksi esitellään oikeudenkäynnin pääpiirteet käräjäoikeuden riita- ja rikosasioissa sekä turvapaikanhakuprosessi, johon liittyy kielteisestä päätöksestä valittaminen hallinto-oikeuteen. Lisäksi esitellään tuomarin, syyttäjän ja asianajajan ammattikuvat. Tulkkausta ei vielä ensimmäisessä luvussa käsitellä, mutta siinä on keskitytty oikeustulkkauksen kannalta merkittäviin tekijöihin, kuten oikeusprosessin etenemiseen, oikeuden istunnon kulkuun ja roolijakoon.

Luvussa kolme käsitellään oikeustulkkauksen järjestämiseen vaikuttavia lakeja ja sopimuksia, oikeustulkkauksen tarvetta ja tulkkien saatavuutta sekä tulkkien koulutusta ja ammattitaitoa. Tutkielman empiirinen osa alkaa luvusta neljä, jossa esitellään tutkimusmenetelmä sekä haastattelujen teko ja analysointi. Haastattelujen tuloksia käydään läpi luvussa viisi. Tuloksia tarkastellaan oikeustulkausta käsittelevän kirjallisuuden valossa, millä pyritään sitomaan tulokset ja teoria mielekkäällä tavalla toisiinsa. Viimeisessä luvussa kootaan tärkeimmät tulokset yhteen ja pohditaan niiden merkitystä oikeuden ja tulkkien yhteistyön kehittämisen kannalta.

2 OIKEUDENKÄYNTI

2.1 Oikeudenkäynnin periaatteet

Oikeudenkäynnin keskeiset piirteet ovat välittömyys, keskitys ja suullisuus. Oikeudenkäynnin välittömyys tarkoittaa sitä, että oikeudenkäyntiaineisto esitetään sille tuomioistuimelle, joka asian ratkaisee. Tuomioistuimen kokoonpano ei saa vaihtua käsittelyn kuluessa. Keskitys puolestaan tarkoittaa, että asia käsitellään keskitetysti yhdessä, yhtäjaksoisessa istunnossa tai mahdollisimman lähellä toisiaan olevissa istunnoissa. Tällä tavoin asian lykkäämistä yritetään välttää. Pyrkimyksenä on, että tuomioistuimella olisi selkeä käsitys ratkaisun perustana olevista asioista. (Virolainen 1992, 3, 49, 72–77.) Ihmisen perusoikeuksiin kuuluu saada asiansa käsiteltyksi tuomioistuimessa asianmukaisesti, ilman aiheetonta viivytystä (Oikeusministeriö 2000).

Jotta välittömyys ja keskitys toteutuisivat, on tärkeää, että asiaa käsitellään mahdollisimman paljon suullisesti. Kirjallinen käsittely on hidasta ja synnyttää tarvetta käsittelyn lykkäämiseen. (Lappalainen 1992, 10.) Suullisuusvaatimus tarkoittaa, että oikeussalissa on puhuttava vapaasti: kirjallisten dokumenttien lukeminen ääneen ei ole suullista käsittelyä (Virolainen 1992, 67–68). Suullisuusvaatimus on merkittävä myös oikeustulkauksen järjestämisen kannalta. Mitä enemmän asianosaisia kuullaan suullisesti, sitä enemmän oikeudessa tarvitaan tulkkausta, kun oikeuteen tulee ulkomaalainen henkilö.

2.2 Oikeuslaitoksen edustajat

Suomalaiseen oikeuslaitokseen kuuluvat riippumattomat tuomioistuimet, asianajajalaitos tai muu mahdollisuus saada oikeusapua sekä syyttäjälaitos (Oikeusministeriö 2000). Seuraavaksi esitellään lyhyesti kunkin laitoksen lainoppineet edustajat, joiden kaikkien näkökulma on edustettuna tässä työssä.

2.2.1 Tuomari

Tuomari johtaa oikeuden istuntoja ja ratkaisee riita- ja rikosjuttuja tai erityistuomioistuimiin tulevia tapauksia (Oikeusministeriö 2000). Oikeuden puheenjohtajan tehtävä on johtaa oikeusprosessia (Virolainen 1988, 40). Puheenjohtajan prosessinjohtorooli on merkittävä erityisesti suullisessa käsittelyssä (Lappalainen 1992, 135). Prosessinjohto voidaan jakaa materiaaliseen ja muodolliseen prosessinjohtoon. Materiaalisella prosessinjohtolla tarkoitetaan tuomioistuimen toimintaa jutun selvittämiseksi. Muodollinen prosessinjohto tarkoittaa toimenpiteitä oikeudenkäynnin ulkoisen kulun järjestämiseksi. (Virolainen 1988, 35.)

Käräjäoikeuden päällikkönä toimii laamanni. Hänellä on vastuu tuomioistuimen toiminnasta ja hallinnosta (Oikeusministeriö 2000). Käräjäoikeudessa toimii myös maallikotuomareita eli lautamiehiä. Heiltä ei vaadita oikeustieteellistä koulutusta, mutta se ei ole este lautamiehenä toimimiselle. (Kodin lakikirja 1995, 1250.) Tuomareilla on oltava oikeustieteen kandidaatin tutkinto. Lisäksi heidän on auskultoitava tuomioistuimessa saadakseen varatuomarin arvon. (Työministeriö 2002 a ja b.)

2.2.2 Syyttäjä

Syyttäjä on valtion viranomainen, joka huolehtii siitä, että rikoksesta seuraa rangaistus. Syyttäjä arvioi rikoksesta epäillyn henkilön ja teon osalta, onko rikos tapahtunut ja onko siitä syyttämiseen riittävää näyttöä. Syyte nostetaan, jos on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Syytettä ei nosteta, mikäli näyttöä ei ole riittävästi tai esimerkiksi syyteoikeus on lain mukaan vanhentunut. (Oikeuslaitos 2002.)

Syyttäjäorganisaatio koostuu Helsingin Valtakunnansyyttäjänvirastosta sekä paikallisista syyttäjäyksiköistä. Syyttäjänlaitosta johtaa valtakunnansyyttäjä, joka johtaa ja kehittää syyttäjän toimintaa. Hän myös nimittää syyttäjät virkoihinsa. Valtaosa rikosasioista käsitellään paikallisissa syyttäjäyksiköissä. Valtakunnansyyttäjänvirastossa käsitellään lähinnä yhteiskunnallisesti merkittäviä rikosjuttuja. (Oikeuslaitos 2002.)

Syyttäjät ovat koulutukseltaan lakimiehiä, mikä tarkoittaa sitä, että he ovat suorittaneet yliopistossa ylemmän oikeustutkinnon. Jotkut syyttäjät ovat suorittaneet myös yliopistollisia jatko-opintoja. Syyttäjät ovat usein myös varatuomareita, eli he ovat suorittaneet käräjäoikeudessa tuomioistuinharjoittelun. Syyttäjäksi voi päästä pyrkimällä yliopistotutkinnon jälkeen apulaissyöttäjän tehtäviin. Apulaissyöttäjän virat ovat vuoden mittaisia harjoitteluvirkoja, joita on sekä paikallisissa että valtakunnansyöttäjän virastoissa. Harjoittelun päätteeksi suoritetaan loppukoe, jonka arvostelee valtakunnansyöttäjänviraston, paikallissyöttäjien, tuomarien ja asianajajien edustajista koostuva raati. Läpäistyään hyväksyttävästi harjoittelun ja loppukokeen syyttäjäksi pyrkivä henkilö voi hakea vakinaista kihlakunnansyöttäjän virkaa. (Oikeuslaitos 2002.)

2.2.3 Asianajaja

Asianajaja voi toimia tuomioistuimen määräämänä virallisena asianosaisen avustajana oikeusjutussa. Lisäksi hän suorittaa neuvonta- ja avustustehtäviä. Jotkut asianajajat ovat erikoistuneet vain tiettyyn tehtäväalueeseen. Asianajaja voi toimia itsenäisenä yrittäjänä, olla osakkaana yhtiömuotoisessa toimistossa, työskennellä joko toisen palveluksessa tai yleisenä oikeusavustajana. (Työministeriö 2002c.)

Asianajajan koulutukseen kuuluu oikeustieteen kandidaatin tutkinto yliopistossa. Tämän lisäksi hänen tulee läpäistä Suomen Asianajajaliiton järjestämä asianajajatutkinto. (Työministeriö 2002c.) Asianajotoiminta on säädetty Suomessa asianajajalaille (Suomen Asianajajaliitto 2003). Asianajajaksi saa kutsua itseään vain sellainen lakimies, joka tutkinnon suorittamisen lisäksi täyttää Asianajajaliiton säännöissä mainitut edellytykset ja joka on hyväksytty Asianajajaliiton jäseneksi. (Työministeriö 2002c.) Suomen Asianajajaliitto vastaa jäseniensä ammatillisesta valvonnasta. Suomessa ja Ruotsissa ei ainoana EU-maina ole asianajomonopolia, mikä tarkoittaa sitä, että oikeudellisia palveluita voivat tarjota muutkin kuin ammatillisesti valvotut lakimiehet. (Suomen Asianajajaliitto.)

2.3 Oikeusprosessi

Oikeudenkäynti eli prosessi tarkoittaa ”laissa säädettyä menettelyä, jossa vahvistetaan, mitä yksittäistapauksessa on pidettävä oikeusjärjestyksen mukaisena”. Sen mukaan, onko kyseessä riita- vai rikosasia, puhutaan siviiliprosessista ja rikosprosessista. (Kodin lakikirja 1995, 1247.)

Seuraavaksi esitellään pääpiirteittäin käräjäoikeuden riita- ja rikosprosessit sekä turvapaikanhakuprosessi. Oikeustulkkausta esiintyy Suomessa lähinnä käräjäoikeuksissa riita- ja rikosasioissa sekä Helsingin hallinto-oikeudessa turvapaikanhakijan valittaessa Ulkomaalaisviraston antamasta kielteisestä päätöksestä turvapaikka-asiassa. Näiden prosessien esittely on tarpeellista tämän työn kannalta myös siksi, että tämän työn haastateltavat tuomarit työskentelivät kyseisissä tuomioistuimissa ja tekivät päätöksiä rikos-, riita- ja turvapaikka-asioissa.

2.3.1 Riita-asiat

Käräjäoikeuteen tuleva riita voi koskea esimerkiksi lasten huoltoa, velan maksua, kauppaa, perintöä jne. Riita-asiassa asianosaisina oikeudenkäynnissä ovat jutun vireille pannut kantaja ja vastaaja, jolle vaatimus esitetään. Riita-asia tulee vireille, kun kantaja toimittaa käräjäoikeuden kansliaan kirjallisen haastehakemuksen. Haastehakemuksesta selviää, mitä vaaditaan ja mitkä ovat vaatimuksen perusteet. Käräjäoikeus huolehtii vastaajan haastamisesta joko postitse tai haastemiehen välityksellä. (Oikeusministeriö 2000.)

Käräjäoikeus pyytää vastaajalta kirjallisen vastauksen haastehakemukseen. Usein riita ratkaistaan jo tässä kirjallisen valmistelun vaiheessa. Mikäli näin ei käy, asian käsittelyä jatketaan tuomarin johdolla suullisessa valmistelussa. Siinä selvitetään, mistä riidan osapuolet ovat eri mieltä, ja asianosaisten on yleensä viimeistään tällöin ilmoitettava kaikki vaatimuksensa, niiden perusteet sekä todisteet, joita he aikovat esittää vaatimustensa tueksi. Asiaa käsittelevä tuomari selvittää, onko riidan osapuolten mahdollista päästä sovintoon tässä käsittelyn vaiheessa. Ellei sovintoratkaisua saada aikaan, järjestetään pääkäsittely, jossa kuullaan todistajia sekä yleensä myös jutun asianosaisia. (Oikeusministeriö 2000.)

Riita-asiassa käräjäoikeus ratkaisee, mikä kyseisessä asiassa on lainmukainen menettely. Yleensä päätöksen tekee yksi tuomari, mutta laajassa riita-asiassa asian ratkaisee kolmen tuomarin kokoonpano. Perheoikeudellisissa riita-asioissa (esim. lapsen huolto) asian ratkaisee yksi tuomari ja kolme lautamiestä. (Oikeusministeriö 2000.)

2.3.2 Rikosasiat

Rikosasia tulee vireille käräjäoikeudessa, kun poliisi on rikosilmoituksen tai muun rikos epäilyn perusteella toimittanut esitutkinnan, ja syyttäjä on nostanut asiassa syytteen. Yleisimpiä tuomioistuimissa käsiteltäviä

rikoksia ovat liikenteen vaarantaminen, rattijuopumus, pahoinpitely, varkaus, petos ja huumerikos. Käräjäoikeus joko hyväksyy tai hylkää syyttäjän esittämän syytteen. Mikäli syyttäjä ei nosta syytettä, asianomistaja (rikoksen uhri) voi sen tehdä. (Oikeusministeriö 2000.)

Oikeudessa syyttäjä esittää vaatimuksensa ja niiden perusteet. Jos asianomistaja on paikalla, hänelle annetaan puheenvuoro syyttäjän jälkeen. Asianomistaja voi tällöin esittää omat vaatimuksensa ja ilmoittaa, onko hän yhtä mieltä syyttäjän kanssa. Vastaaja eli syytetty joko myöntää tai kiistää teon. Hän vastaa myös siihen, suostuuko hän maksamaan asianomistajan vaatimat korvaukset. (Oikeusministeriö 2000.)

Seuraavaksi syyttäjä ja asianomistaja perustelevat kantansa tarkemmin. Vastaaja puolestaan esittää oman näkemyksensä oikeudessa esitetyistä asioista. Tämän jälkeen kuullaan todistajia ja esitetään muu näyttö. Asianosaiset (syytetty, syyttäjä ja mahdollinen asianomistaja) kertovat käsityksensä oikeudenkäynnin aikana esitetyistä todisteista ja siitä, millainen tuomio syytetylle tulisi antaa. Pienehköt rikosasiat voi ratkaista yksi tuomari, mutta muut rikosasiat ratkaisee yhden tuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpano. (Oikeusministeriö 2000.)

2.3.3. Turvapaikanhakuprosessi

YK:n pakolaissopimuksessa ei ole varsinaisia määräyksiä turvapaikkamenettelystä, ja menettelyt vaihtelevat eri maissa. Suomessa turvapaikkamenettely perustuu ulkomaalaislakiin, jota on viimeksi muutettu 10.7.2000. Euroopan unionissa pyritään luomaan yhtenäinen menettely unionin alueelle, mutta tällä hetkellä turvapaikkamenettelyt poikkeavat toisistaan myös jäsenvaltioiden sisällä. (Suomen Pakolaisapu 2003.)

Turvapaikkahakemus jätetään Suomessa poliisille tai rajaviranomaisille. Turvapaikanhakija majoitetaan vastaanottokeskukseen, joita on ympäri Suomen. Jos hakijan henkilöllisyys tai matkareitti Suomeen ovat epäselviä, hänet saatetaan ottaa säilöön. Säilöön otettuja pidetään esimerkiksi poliisiputkassa tai lääninvankilassa. Säilöönotto voi kestää joistakin päivistä kuukausiin, ja sen jatkamisesta päätetään käräjäoikeudessa kahden viikon välein. (Suomen Pakolaisapu 2003.)

Joitakin päiviä tai joskus jopa useita kuukausia turvapaikkahakemuksen jättämisen jälkeen hakija kutsutaan turvapaikkapuhutteluun poliisin luo. Vuodesta 2001 lähtien myös Ulkomaalaisvirasto on tehnyt turvapaikkapuhutteluja. Ulkomaalaisvirasto tekee päätöksen turvapaikan myöntämisestä turvapaikkapuhuttelupöytäkirjan perusteella. Jos päätös on myönteinen, hakija saa useimmiten joko pakolaistasuksen tai oleskeluluvan suojelun tarpeen vuoksi. (Suomen Pakolaisapu 2003.)

Kielteinen päätös voidaan tehdä joko nopeutetussa tai normaalissa käsittelyssä. Menettely vaikuttaa siihen, miten hakijan maastapoistuminen voidaan toteuttaa. Kielteisestä päätöksestä voi kummassakin menettelyssä valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen. Menettelyjen erot vaikuttavat valitusprosessissa lähinnä siihen, saako hakija odottaa hallinto-oikeuden päätöstä Suomessa. Nopeutetussa käsittelyssä hakijan päätös voidaan panna toimeen kielteisen turvapaikkapäätöksen jälkeen kahdeksan vuorokauden kuluttua, mutta normaalissa menettelyssä hakija saa oleskella Suomessa valituksen käsittelyn ajan. (Suomen Pakolaisapu 2003.)

Asia tulee vireille hallinto-oikeudessa, kun valittaja on toimittanut sinne valituskirjelmän. Hallinto-oikeus hankkii päätöksen tehneeltä viranomaiselta lausunnon asiasta. Valittaja puolestaan esittää kantansa hankittuihin lausuntoihin, ja häneltä saatetaan pyytää myös muuta selvitystä asiaan. Valtaosa hallinto-oikeuteen tulleista asioista ratkaistaan asiakirjojen perusteella, mutta suullinen käsittely voidaan järjestää valittajan pyynnöstä, ja jos sillä voidaan tuoda asiaan lisävalaistusta. (Oikeusministeriö 2000.)

Suullisessa käsittelyssä valittaja esittää vaatimuksensa ja niiden perusteet. Sen jälkeen kuullaan viranomaisen kanta asiaan. Suullisessa käsittelyssä kuullaan usein myös todistajia ja asiantuntijoita. Päätöksen hallinto-oikeudessa tekee kolme tuomaria esittelijän laatiman ehdotuksen perusteella. Joissakin tapauksissa päätöksen tekoon osallistuu lisäksi myös asiantuntijajäsen. (Oikeusministeriö 2000.)

3 OIKEUSTULKKAUS SUOMESSA

3.1 Tulkkauspalveluihin vaikuttavat lait ja sopimukset

Suomessa oikeus tuomioistuimessa tapahtuvaan tulkkaukseen on säädetty laeilla, asetuksilla ja kansainvälisillä sopimuksilla. Tulkkauksen järjestämistä koskevia säännöksiä on muun muassa kielilaissa, ulkomaalaislaissa, pohjoismaisessa kielisopimuksessa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.

Kielilaissa säädetään, että tuomioistuimessa käytetään alueen kieltä ja kaksikielisellä alueella jompaakumpaa alueen kielistä (suomi tai ruotsi). Suomen kansalainen saa kuitenkin käyttää äidinkieltään, suomea tai ruotsia, omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan. (Kielilaki 148/22, 3 §.) Valtion virkamiehen, esimerkiksi virallisen syyttäjän, on käytettävä vastaajan kieltä, jos hän on velvollinen sitä osaamaan (Kielilaki 148/22, 4 §). Kaksikielisillä alueilla virkamiesten on osattava suomea ja ruotsia (Laki valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta (149/22)). Myös saamelaisten oikeudesta käyttää saamea kotiseutualueensa tuomioistuimissa on säädetty laeilla (Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/91). Tarpeen vaatiessa tuomioistuimessa tai poliisiviranomaisessa on järjestettävä tulkkaus (Kielilaki 148/22, 4 §).

Tulkkaus täytyy järjestää sellaiselle henkilölle, joka ei osaa virka-alueen kieltä. Tulkkaus järjestetään valtion puolesta yleisen syyttäjän vireille panemassa rikosasiassa. Muussa tuomioistuinasiassa asiallinen hankkii ja kustantaa tulkin itse. (Asetus kielilain täytäntöönpanosta 311/22, 6 §.)

Viranomainen joutuu järjestämään tulkkauksen aloitteestaan käsittelyyn tulevassa turvapaikka-asiassa tai muussa asiassa, jos henkilö ei osaa virka-alueen kieltä tai ei voi tulla ymmärretyksi aisti- tai puhevian vuoksi (Ulkomaalaislaki (378/91, 68 §)). Ulkomaalaisella on oikeus saada tieto häntä koskevasta päätöksestä äidinkielellään tai kielellä, jota hänen voidaan olettaa ymmärtävän kohtuullisesti (Ulkomaalaisasetus (142/94, 31 §)).

Pohjoismainen kielisopimus velvoittaa järjestämään tulkkauksen Pohjoismaan kansalaiselle (Suomi, Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti) tämän asioidessa viranomaisessa, esimerkiksi tuomioistuimessa (SopS 11/87).

Euroopan neuvoston solmiman ihmisoikeussopimuksen 6. artiklassa todetaan, että jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Syytetyn tulee saada yksityiskohtainen tieto häneen kohdistuvien syytteiden sisällöstä ja perusteista ymmärtämällään kielellä. Syytetyn tulee myös saada maksuttomasti tulkin apua, jos hän ei puhu tuomioistuimen kieltä. (SopS 18–20/90.)

3.2 Tulkkauksen tarve ja tulkkien saatavuus

Euroopan ulkopuolisten kielten tulkkaustarve alkoi kasvaa Suomessa, kun vietnamilaiset venepakolaiset saapuivat maahan 1970-luvulla. Kiintiöpakolaisten vastaanotto vakiintui Suomessa 1980-luvulla. 1990-luvun alussa myös turvapaikanhakijoiden määrä alkoi nousta Suomessa. Kiintiöpakolaisia alettiin tällöin myös sijoittaa suoraan vastaanottaviin kuntiin, ja tulkkauksen tarve kasvoi ympäri maata. Ensimmäiset tulkit etsittiin yleensä Suomeen tulleiden, suomen kieltä oppineiden pakolaisten joukosta, ja joskus jouduttiin myös turvautumaan muiden Pohjoismaiden tulkkeihin. (Työministeriö 1999, 8.) Tilanne ei ole alkuajoista juuri muuttunut: Euroopan ulkopuolisten kielten tulkit ovat edelleen suurimmaksi osaksi maahanmuuttajia.

Kun pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrä jatkoi kasvuaan, katsottiin tarpeelliseksi kehittää tulkkauspalveluita. Sosiaalivaltiohallituksesta, jonne pakolaisasioitten hoito oli keskitetty, kävi vuonna 1989 työryhmä Ruotsissa tutustumassa maan tulkkaus- ja käännöspalveluiden järjestelyihin. Ruotsissa tulkkaus- ja käännöspalveluista vastasi julkinen sektori. Suomessa vastaavaan malliin ei silloin vielä oltu valmiita, ja asia ratkaistiin siten, että sosiaalivaltiohallitus osti tulkkaus- ja käännöspalvelut yksityiseltä, tarkoitukseen perustetulta yritykseltä. (Työministeriö 1999, 8.)

Vuonna 1990 perustettiin Tulkkeskus Lingua Nordica Oy, jonka tavoitteeksi asetettiin tulkkaus- ja käännöspalveluiden tarjoaminen kaikille pakolaisia vastaanottaville kunnille. Toisena tavoitteena oli kouluttaa tulkkipalveluiden käyttäjiä, sekä kouluttaa ja rekrytoida tulkkeja. Yritys on myös panostanut maahanmuuttajien kulttuureista tiedottamiseen ja kulttuuriristiriitojen vähentämiseen esimerkiksi viranomaisille ja muille kiinnostuneille tarkoitettujen luontosarjojen avulla. Lingua Nordica Oy:llä on Työministeriön kanssa vuosittain uusittava sopimus tulkkaus- ja käännöspalveluista. Yritys on ainoa valtakunnallisesti toimiva asioimistulkkauksen tarjoava keskus. (Työministeriö 1999, 8.)

1990-luvun alussa tulkkauksen tarve kasvoi kuitenkin niin voimakkaasti, että katsottiin tarpeelliseksi perustaa alueellisia tulkkeskuksia. Tulkkeskuksen ylläpitäjä on jokin kunta, yleensä alueen suurin kaupunki, joka ottaa vastaan pakolaisia. Tulkkeskuksen sopijaosapuolina ovat kunta ja työvoima- ja elinkeinokeskus. Tulkkeskuksen palveluita voivat käyttää maksutta alueen turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset ja vastaanotosta sopimuksen tehneiden kuntien sosiaali- ja terveystoimet. Lisäksi palveluita on annettu ilmaiseksi muillekin yksiköille, jotka järjestävät palveluita pakolaisille. Poliisitoimi sekä tuomioistuimet voivat käyttää tulkkeskusten palveluita maksua vastaan. Tällä hetkellä maassa toimii Lingua Nordica Oy:n lisäksi seitsemän alueellista tulkkeskusta. (Työministeriö 1999, 9; Jyväskylän kaupunki 2002; Turun kaupunki 2001.)

Tulkkeskusten tehtävänä on tulkkauksen järjestämisen lisäksi uusien tulkkien rekrytointi, käyttäjien koulutus sekä tulkkien ammattitaidon kehittäminen. Tulkkeskusten palveluksessa on kymmeniä kuukausipalkkaisia tulkkeja sekä suuri joukko freelance -tulkkeja. Kysytyimmät tulkkauskielet vaihtelevat alueittain vastaanotettujen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrästä ja lähtömaasta riippuen. Tulkkeskusten

kielivalikoimiin kuuluu kymmeniä kieliä. (Työministeriö 1999, 9; Jyväskylän kaupunki 2002; Turun kaupunki 2001.)

Työministeriön maahanmuutto-osasto teki asiakaskyselyn tulkikeskusten asiakkaille marraskuussa 1998. Tulkit jättivät tilaajalleen asiakaskäyntien yhteydessä kyselylomakkeen, joka palautettiin maahanmuutto-osastolle. Vastauksia saatiin yhteensä 261. Terveystoimen osuus vastauksista oli 125 ja sosiaalitoimen 103. Jonkin verran vastauksia saatiin opetustoimesta, poliisilta ja yksityisiltä tilaajilta. Vastauksissa ei ollut merkittäviä eroja riippuen siitä, kuka tulkin tilaajana oli ollut: tyytyväisyys palveluihin sekä koetut ongelmat olivat kaikilla samankaltaisia. (Työministeriö 1999, 15.)

Tulkkipalveluiden käyttäjät olivat yleensä ottaen tyytyväisiä tulkikeskusten palveluihin ja pitivät tulkkijärjestelmää tärkeänä oman työnsä kannalta. Palveluiden joustavuutta ja toiveiden huomioon ottamista arvostettiin suuresti. Ongelmana tulkin tilaamisessa pidettiin pitkiä varausaikoja, puhelintilausten vastaanoton ruuhkaisuutta, sekaannuksia varatuissa tulkkausajoissa sekä naistulkkien vähäisyyttä. Ongelmista suurin osa koski sitä, ettei tulkkia saa heti tarvittaessa. Monet vastaajat tulkitsivat asian siten, että tulkkeja oli liian vähän. Ongelmana pidettiin myös, ettei akuutteihin tilanteisiin saada aina nopeasti tulkkia. Tulkin saaminen virka-ajan ulkopuolella koettiin myös vaikeaksi. Kuitenkin virka-ajan ulkopuolella tulkkia tarvitsi vain 16 kuukausittain ja 17 viikoittain. Tarvetta virka-ajan ulkopuolella tapahtuvalle tulkkaukselle esiintyi lähinnä terveys- ja poliisitoimissa. (Työministeriö 1999, 15.)

Vaikka maahanmuutto-osaston kyselyyn ei osallistunutkaan oikeuden edustajia, sen tulokset ovat mielestäni mielenkiintoisia myös tämän työn kannalta. Ilmenneet asiat, kuten tulkkien hidas saatavuus, puhelinkeskuksen ruuhkat sekä tulkkien ammattitaito, tulivat esille kaikkien kyselyyn osallistuneiden keskuudessa, ja voisi ajatella, että ainakin osaan niistä saattaisivat törmätä myös oikeuden edustajat.

Tulkikeskukset tarjoavat myös puhelimitse tai videoneuvottelulaitteen avulla tapahtuvaa etätulkkausta. Etätulkkaukset tarjoavat helpotusta tulkkien pitkiin työmatkoihin ja säästää matkakuluja. Tulkkaukset saadaan toisinaan myös järjestettyä etätulkkauksen avulla nopeammin, kuin jos tulkki tulisi fyysisesti paikalle. Kaikkiin asioimistilanteisiin etätulkkaukset eivät kuitenkaan sovi. (Työministeriö 1999, 13–14; Jyväskylän kaupunki 2002; Turun kaupunki 2001.) Sitä, miten etätulkkaukset sopii oikeudenkäynnin tulkkaukseen, ei ole tietääkseni tutkittu.

Oikeustulkkeina toimii myös henkilöitä, jotka eivät ole tulkikeskusten listoilla. He ovat saattaneet ilmoittaa tuomioistuimeen, että he ovat käytettävissä, jos siellä tarvitaan tulkkaukseen heidän työkielillään. Oikeus on puolestaan saattanut saada tulkin yhteystiedot esimerkiksi Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton kautta, ja tulkin ja oikeuden välille on siten syntynyt asiakassuhde.

3.3 Oikeustulkki-ammattitaito ja koulutus

Suomessa oikeustulkki-ammattitaito vaihtelevat suuresti. Pätevien ja ammattitaitoisten tulkki-ammattilaisten rinnalla toimii hyvin kirjava joukko tulkkeja, joiden kieli-, kulttuuri- ja tulkkaustaidot ovat vähintäänkin kyseenalaiset. Suomessa oikeustulkki-ammattitaitoa ei ole pitkään valvonut kukaan, eikä tulkki-ammattinimikettä ole suojattu. (Leinonen 1998.) Esimerkiksi Ruotsissa tilanne on toinen: siellä tulkki voi anoa Kamarikollegiolta oikeutta toimia virallisena tulkki-ammattina määrättyä ajaksi kerrallaan ja hankkia oikeustulkki-ammattinimikettä (Idh 2000, 10; Kammarkollegiet 1994). Suomessa myös alan koulutus on ollut vaihtelevaa, koska alalla ei ole vakiintunutta opetussuunnitelmaa. Myös oppimateriaalia ja päteviä opettajia puuttuu. (Työministeriö 1999, 12.)

Suomessa tulkki-ammattitaitoa saa yliopistoissa. Myös yliopistojen välillä tulkki-ammattitaiton koulutuksessa on eroja, sillä yliopistot suunnittelevat kurssitarjontansa ja opetusohjelmansa hyvin itsenäisesti. Yliopistoissa tulkki-ammattitaiton kielivalikoima on melko suppea, eikä Euroopan ulkopuolisia kieliä ole kääntäjäkoulutuksessa ollenkaan.

Asioimistulkki-ammattitaiton koulutusta, joka kattaa myös oikeustulkki-ammattitaiton, ovat järjestäneet myös yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset, ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset sekä yksittäiset aikuiskoulutusta tarjoavat järjestäjät. Tulkki-ammattitaiton tarjoava Lingua Nordica Oy järjestää tulkki-ammattitaiton koulutusta, ja tarjolla on myös oikeustulkki-ammattitaiton kurssi. Kurssi sisältää muun muassa perehtymistä Suomen poliisitoimeen ja oikeusjärjestelmään. Lingua Nordican kurssit maksavat kunta tai koulutettavat itse. (Työministeriö 1999, 12; Lingua Nordica Oy.)

Asioimistulkki-ammattitaiton kurssit ovat useimmiten lyhyehköjä kursseja, ja ne kestävät pisimmilläänkin usein vain muutaman kuukauden. Pidemmät koulutukset on usein järjestetty työvoimapolitiittisena aikuiskoulutuksena, ja koulutettavat on valittu työvoimapolitiittisin kriteerein. Koulutukseen valitut henkilöt ovat olleet työttömiä tai työttömyysuhan alaisia. (Työministeriö 1999, 12.)

Vuonna 1994 voimaantulleeseen ammattitutkintolain (306/94) myötä luotiin asioimistulkki-ammattitutkinto. Tutkinnon tarkoituksena on ollut yhtenäistää alan koulutusta siten, että tulevaisuudessa asioimistulkki-ammattitaiton koulutuksen käymällä voisi suorittaa ammattitutkinnon. Tavoitteena on ollut myös luoda eräänlainen laatutae työnantajalle siitä, että työskennellessään ammattitutkinnon suorittaneen tulkki-ammattilaisen kanssa työnantaja voisi olla varma, että tulkki on ammattitaitoinen. Asioimistulkki-ammattitutkinnon suunnittelua ja toteutusta valvoo Opetushallituksen nimittämä asioimistulkki-ammattitutkintotoimikunta, joka myös solmii näyttökokeen järjestämissopimukset valitsemiensa oppilaitosten kanssa. (Leinonen 1998.)

Ammattitutkintojärjestelmä on tarkoitettu mahdollisuudeksi hankkia pätevyys johonkin ammattiin. Laki ei aseta mitään muodollisia koulutus- tai työkokemusvaatimuksia ammattitutkinnon suorittamiselle. Laissa kuitenkin mainitaan, ettei näyttökokeeseen tulisi suoraan ohjata henkilöä, jolla ei ole edellytyksiä saavuttaa hyväksyttävää tulosta ilman osallistumista valmentavaan koulutukseen. Asioimistulkki-ammattitaiton kohdalla tämä tarkoittaa, ettei

kuka hyvänsä voi alkaa asioimistulkiksi läpäisemällä pelkän näyttökokeen. Ammattitutkinnot ovat toisen asteen tutkintoja. (Leinonen 1998.)

Näyttökoe on suunniteltu mittaamaan niitä tietoja, taitoja ja valmiuksia, joiden perusteella ammattitaitoinen asioimistulkki tekee työtään. Kokeesta ei selviä pelkällä kielitaidolla, vaan tulkkaukseen ratkaisee, onko suoritus hyväksyttävä. Näyttökoe koostuu suullisesta ja kirjallisesta osiosta. (Leinonen 1998.)

Leinonen (1998) toteaa, että asioimistulkin ammattitutkinto hakee vielä muotoaan, ja kestää varmasti vielä jonkin aikaa, ennen kuin tutkintojärjestelmä vakiintuu ja tieto siitä leviää myös tulkkien asiakkaille. Konkreettisen ja empiirisen tutkimustiedon lisääntyessä asioimistulkkauksesta voidaan luoda tutkintojärjestelmä, jolla saavutetaan asioimistulkkien ammattitaidon laadunvarmistus ja yhtenäistetty koulutus. Näin kasvaa tietoisuus myös siitä, että tulkkaukseen on asiantuntijatoimintaa, joka vaatii jatkuvaa koulutusta ja opiskelua. Samalla asioimistulkkauskautta on mahdollista saada status ammattina, eikä pelkkänä kielitaitoisten henkilöiden sivubisneksinä, kuten tilanne vielä nykyisin valitettavan usein on. (mt.)

Oikeustulkkaukset asettaa haasteita kaikille Euroopan unionin jäsenvaltioille. Oikeustulkin ammatilla ei ole suurimmassa osassa EU-maita virallista, laissa määriteltyä statusta. Oikeudessa työskentelevillä tulkeilla on maasta riippuen erilaisia ammattinimikkeitä, kuten ”oikeustulkki”, ”virallinen tulkki” jne. Usein näiden nimikkeiden takana ei kuitenkaan ole varsinaista oikeustulkkaukseen koulutusta tai tulkkauksen laadunvarmistusta. (Hertog, Vanden Bosch 2001, 20.)

Tästä tilanteesta johtuen EU-maiden lakimiehillä on vaikeuksia tarjota tasokkaita oikeuspalveluita vieraskielisille asiakkailleen, koska oikeustulkkauksen ja lakitekstien käännösten taso ei ole riittävä. Ilman päteviä oikeustulkkeja ja lakitekstien kääntäjiä ei voida järjestää tehokkaita ja oikeudenmukaisia monikielisiä oikeusprosesseja. (Hertog, Vanden Bosch 2001, 11-13.)

Euroopan unionin kansalaisilla on mahdollisuus liikkua vapaasti jäsenvaltioiden sisällä. Kaikkiin EU-maihin tulee työntekijöitä, liike-elämän edustajia, vierailijoita ja turisteja muista EU-maista. EU-maat kohtaavat myös esimerkiksi turvapaikanhakijoita ja pakolaisia EU:n ulkopuolelta. Vuonna 2000 esimerkiksi Belgiasta haki turvapaikkaa 42 193 henkilöä. Unionin reunalla sijaitsevassa Irlannissa puolestaan turvapaikkahakemusten määrä kasvoi vuosina 1992–2000 37:stä hakemuksesta 10 938:aan. (Hertog, Vanden Bosch 2001, 12.) Suomesta turvapaikkaa haki vuonna 2002 3 129 henkilöä (Ulkomaalaisvirasto 2003). Ulkomaalaisten lisääntyessä myös oikeustulkkauksen tarve kasvaa.

Oikeustulkkauksen kehittämisen tarpeista aloitettiin Euroopan unionissa *Grotius Project* -yhteistyöprojekti, jonka ensimmäinen kokoontuminen pidettiin Cambridgessa helmikuussa 1999. Sen tarkoituksena on luoda oikeustulkkaukseen ja lakitekstien kääntämistä koskevia yhtäläisyyksiä ja standardeja, jotka loisivat perustan kaikkien EU-maiden oikeustulkkauksen ja lakitekstien kääntämisen järjestämiselle, koulutukselle ja ammatinharjoittamiselle. Näiden standardien on myös tarkoitus toimia ohjenuorana niille EU-maille, joissa vasta on alettu luoda kansallista järjestelmää oikeustulkkiin ja lakitekstien

kääntäjien pätevyttämiseksi. Standardeja luodessa on kuitenkin tarkoitus ottaa huomioon esimerkiksi maakohtaiset oikeus- ja koulutusjärjestelmien erot. (Hertog, Vanden Bosch 2001, 13-17.)

Kansallisten erojen sallimisesta huolimatta kaikkien EU-maiden on tarkoitus taata yhtäläiset oikeustulkkausten ja lakitekstien kääntämisen minimistandardit. Tarkoitus on myös mahdollistaa tulkkiin ja kääntäjien työskenteleminen kaikissa niissä maissa, joiden kielet kuuluvat heidän työkieliinsä. Näin esimerkiksi samat tulkit ja kääntäjät voisivat työskennellä samassa jutussa koko oikeusprosessin ajan, vaikka sitä käsiteltäisiin useammassa kuin yhdessä maassa. Myös EU-maiden oikeusjärjestelmien välille toivotaan parempaa yhteistyötä. Grotius-projekti on käynnissä edelleen, ja se pyrkii aktiivisesti kehittämään EU-maiden oikeustulkkauksia. (Hertog, Vanden Bosch 2001, 15.)

4 TUTKIMUSONGELMA JA -MENETELMÄ

4.1 Tutkimustehtävän asettelu ja menetelmän valinta

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä oikeuden edustajilla on oikeustulkkauksesta ja millaista heidän mielestään oikeustulkkauksen tulisi olla. Oikeustulkausta ei ole aiemmin tutkittu oikeuden edustajien näkökulmasta. Oikeuden edustajat ovat kuitenkin mielenkiintoinen tutkimuskohde siksi, että he tekevät hyvin vastuullista työtään tulkin varassa silloin, kun oikeuteen tulee ulkomaalainen henkilö. Lopulta myös asia ratkaistaan tulkkauksen välityksellä saadun tiedon perusteella. Tulkkauksella on oikeudessa erittäin merkittävä ja keskeinen rooli ja sen epäonnistumisella saattaa olla erityisen vakavat seuraukset.

Oikeustulkausta käsittelevässä kirjallisuudessa ei juurikaan esiinny oikeuden edustajien näkemyksiä. Esimerkiksi Mikkelson (2002) tuo esille oikeuden edustajat, mutta kirjallisuudessa vallitsee lähinnä tulkkien näkökulma. Toisaalta oikeustulkausta koskevassa kirjallisuudessa on otettu varovaisia askeleita oikeuden ja tulkkien välisen yhteistyön kehittämiseksi. Esimerkiksi Edwards (1995) on laatinut tuomareille listan asioista, joita tulkatussa oikeudenkäynnissä tulisi ottaa huomioon. Samalla hän selittää, mitä problematiikkaa tulkattavaan oikeudenkäyntiin tulkin näkökulmasta liittyy. Yhteistyön ja sen kehittämisen tärkeyttä painottaa myös esimerkiksi Tiainen (1997) tehtyään kyselytutkimuksen Suomen oikeustulkki keskuudessa. Tutkimuksessa tuli esille muun muassa, ettei oikeuden puheenjohtaja ohjaa tarpeeksi tulkkausta eivätkä tulkit opasta oikeutta riittävästi tulkkaukseen liittyvissä asioissa. Edellä mainittujen tutkijoiden lisäksi esimerkiksi Roy (2002) on kirjoittanut, että tulkin rooli on usein epäselvä tulkki asiakkaille ja toisinaan myös tulkeille itselleenkin. Yhteistyön kehittäminen on kuitenkin enimmäkseen jäänyt sen tarpeen toteamisen asteelle, ja oikeuden edustajien näkökulma on jäänyt huomiotta. Oikeuden edustajien näkemyksiä ja esimerkiksi mahdollisia ongelmia ei tunneta kovinkaan laajasti, mikä osaltaan estää todellisen oikeuden ja tulkki välisen yhteistyön kehittämisen.

Kokemuksistaan ja näkemyksistään voivat kertoa vain oikeuden edustajat itse. Asioiden, joiden oli tarkoitus tulla tutkimuksessa esille, oli tarkoitus olla mahdollisimman paljon lähtöisin haastateltavista itsestään. Toisaalta haluttiin kerätä tietoa tietyistä aihealueista, jotta haastateltavien näkemyksiä voitaisiin vertailla. Tutkittavien ohjailua oli kuitenkin tarkoitus välttää mahdollisimman paljon, jotta kaikki mielenkiintoiset ja ehkä yllättävätkin näkökulmat pääsisivät esiin. Kvantitatiivinen menetelmä, esimerkiksi pitkälle strukturoitujen kyselylomakkeiden avulla tehty tiedonkeruu, oli siksi tässä tutkimuksessa poissuljettu vaihtoehto. Kyselytutkimuksessa vastausvaihtoehdot on määritelty valmiiksi, eikä tutkimukseen osallistuneilla henkilöillä ole juurikaan mahdollista perustella vastauksiaan tai kertoa omia näkemyksiään ja kokemuksiaan, jotka kuitenkin voisivat olla hyvin mielenkiintoisia ja hedelmällisiä tutkimuksen kannalta.

Valitsin menetelmäksi teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun, joka kuuluu kvalitatiivisiin tutkimusmenetelmiin. Teemahaastattelussa haastattelujen aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuu (Hirsjärvi & Hurme 1995, 36). En tehnyt avoimia haastatteluja, sillä tavoitteenani oli saada tietoa tietyistä aihepiireistä. Avoimissa haastatteluissa tutkimuksen kohteena olevista asioista keskustellaan ilman haastattelurunkoa, ja haastateltavat voivat siirtyä keskustelunaiheesta toiseen hyvin vapaasti (Hirsjärvi & Hurme 1995, 31). Avoimilla haastatteluilla olisi ehkä myös saatu mielenkiintoisia tuloksia, mutta katsoin kuitenkin teemahaastattelujen sopivan paremmin tähän tutkimukseen myös siksi, että tein haastatteluja ensimmäistä kertaa tutkimusta varten. Pelkäsin, etten kokemattomuuteni vuoksi osaisi hallita ja analysoida avointa haastattelua. Teemahaastattelujen avulla minun oli mahdollista kerätä tietoa samantyyppisistä aiheista ja vertailla haastateltavien näkemyksiä. Samalla saatoinkin kuitenkin antaa haastateltavien kertoa spontaanisti haastattelun aikana mieleen tulevista asioista.

4.2 Haastateltavat

Haastattelin tutkimustani varten kolmea tuomaria, kahta syyttäjää ja kolmea asianajajaa. Tässä työssä tuomarit on merkitty T1, T2 ja T3; syyttäjät S1 ja S2 ja asianajajat A1, A2 ja A3. Tuomareista T1 oli kärjätuomari, joka käsitteli etupäässä rikosasioita. Tuomari 2 työskenteli hallinto-oikeudessa ja käsitteli turvapaikanhakijoiden valituksia Ulkomaalaisviraston päätöksistä. Tuomari 3 oli kärjätuomari, joka toi haastattelussa esille lähinnä riita-asioiden näkökulman. Syyttäjät työskentelivät kihlakunnan syyttäjänvirastossa. Asianajaja 1 työskenteli yksityisessä asianajotoimistossa, asianajajat 2 ja 3 työskentelivät oikeusaputoimistossa. Haastateltavista kaksi oli naisia, loput miehiä.

Haastateltavien työkokemus vaihteli seitsemästä vuodesta 28:aan vuoteen. Työkokemuksen pituus riippuu siitä, kuinka sitä tarkastelee. Tuomari on saattanut olla esimerkiksi 12 vuotta tuomarina, tuomioistuinjuristina 20 vuotta ja hänen koko juristiaikansa voi olla 25 vuotta. Olennaisempaa tämän työn kannalta on, kuinka monessa tulkatussa oikeudenkäynnissä haastateltavat olivat olleet mukana. Pienin arvio oli 20:ssä, suurin 220:ssä. Useimmat vastasivat ”kymmenissä, ehkä yli sadassa”.

4.3 Teema-alueet

Puolistrukturoidussa haastattelussa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet sekä niihin liittyvät alateemat ovat tiedossa. Haastattelutilanteessa teemat saavat kysymyksen muodon. Kysymysten on oltava avoimia ja mahdollisimman neutraaleja. Keskustelua on voitava jatkaa ja syventää kysymysten pohjalta niin pitkälle, kuin haastateltavan edellytykset ja kiinnostus sekä tutkijan intressit sallivat. Kommunikaation on tarkoitus olla mahdollisimman luontevaa. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 36.)

Lähdin muodostamaan teema-alueita miettimällä, millaiset teemat toisivat parhaiten esiin haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millaista heidän mielestään oikeustulkauksen tulisi olla. Halusin kartoittaa sitä,

miten tulkin mukaantulo oikeudenkäyntiin vaikuttaa haastateltavien työhön. Lähtöoletuksena oli, että tulkkaus tuo oikeudenkäyntiin ja haastateltavien työhön elementtejä, joita ei ole ilman tulkkia käytävässä oikeudenkäynnissä. Tähän liittyen ajattelin, että olisi myös tärkeää saada selville, miten oikeuden edustajat suhtautuivat tulkattuihin oikeudenkäynteihin ja työskentelyyn tulkin kanssa.

Katsoin, että tutkimustani hyödyttäisi myös tieto siitä, millainen haastateltavien mielestä oli pätevä ja epäpätevä tulkki ja miten heidän työnsä näkyi oikeudenkäynnissä. Päätin myös kysyä, oliko oikeudenkäynnissä esiintynyt ongelmia, jotka olivat johtuneet tulkkauksesta. Myös haastateltavien mahdolliset odotukset tulkkauksen suhteen kertoivat mielestäni siitä, millaista oikeustulkkauksen heidän mielestään tulisi olla.

Lähetin teema-alueet haastateltaville sähköpostilla ennen haastattelua. Katsoin, että haastattelua saattaisi auttaa, jos haastateltavat tietäisivät teema-alueet etukäteen, ja he saattaisivat jo ainakin alitajuisesti työstää niitä mielessään ennen haastattelutilannetta. Muotoilin teemat kysymysten muotoon sähköpostissa, sillä ajattelin sen helpottavan haastateltavien ajatusprosessin liikkeellelähtöä. Korostin sähköpostissa kuitenkin, ettei haastattelussa ole tarkoitus noudattaa kysymyksiä orjallisesti ja että olin kiinnostunut kuulemaan kaikenlaisia ajatuksia, mitä oikeustulkkauksesta tulisi mieleen. Teema-alueista muotoilin haastateltaville lähetettävään sähköpostiin seuraavat kysymykset:

1. Miten tulkin tulo mukaan oikeudenkäyntiin vaikuttaa työhösi oikeussalissa? Miten suhtaudut tulkattuihin oikeudenkäynteihin ja tulkin kanssa työskentelyyn?
2. Millainen on mielestäsi pätevä ja epäpätevä tulkki? Miten heidän työnsä näkyy oikeudenkäynnissä?
3. Onko oikeudenkäynnissä esiintynyt ongelmia, jotka ovat johtuneet tulkista tai tulkkauksesta?
4. Millaisia odotuksia sinulla on tulkkauksen suhteen?

Teema-alueiden lisäksi mietin ala-teemoja, ja päätin niihin liittyen muotoilla hieman konkreettisempia kysymyksiä, kuten:

- A. Kuinka tuomarit kokevat tehtävänsä oikeuden puheenjohtajana kun oikeudenkäynnissä on tulkki?
- B. Miten haastateltavat suhtautuvat eri tulkkaustapoihin?
- C. Tulkkaavatko tulkit oikeuden edustajien kokemusten mukaan minä- vai hän-muodossa ja kumpaa tapaa he pitävät toimivampana?
- D. Ovatko haastateltavat törmänneet oikeudenkäynnin aikana kulttuurieroihin ja selvittävätkö tulkit kulttuuriin liittyviä seikkoja tulkatessaan?

Alateemojen muotoiluun vaikutti esimerkiksi Tiaisen (1997, 1998) havainto siitä, ettei oikeuden puheenjohtaja ohjaa tarpeeksi tulkin työtä. Tulkkaustapaa päättiin kysyä myös siksi, että Tiaisen tutkimuksesta kävi ilmi, ettei suurin osa tulkeista tulkannut oikeudessa simultaanisesti, mikä Tiaisen mukaan häiritsi oikeudenkäynnin dynaamisuutta. Minä-muodossa tulkkaamista korostetaan tulkikoulutuksessa, ja monet tulkkauksesta kirjoittaneet (esim. Wadensjö (1998)) ovat pohtineet suoran ja epäsuoran esitystavan hyötyjä ja mahdollisia ongelmia. Halusin tutkimuksella saada selville oikeuden edustajien näkökulman asiaan. Tulkin roolista valintoja tekevänä kulttuuriasiantuntijana on kirjoittanut esimerkiksi Roinila (1992), ja tulkin roolin moninaisuutta ja siihen liittyviä määrittelyongelmia on pohtinut muun muassa Roy (2002). Halusin kuulla, millaisia kokemuksia haastateltavilla oli tulkin kulttuuriasiantuntijuudesta, ja ajattelin, että kysymys saattaisi herättää myös laajemmin keskustelua tulkin roolista.

En lähettänyt ala-teemoista muotoiltuja kysymyksiä A–D sähköpostitse, sillä en halunnut ohjailta haastateltavien ajatuksia liikaa ennen haastattelua. Ajattelin, että haastateltavat saattaisivat itsenäisesti puhua niistä ja näin usein tapahtuikin. Kysymykset A–D osoittautuivatkin haastatteluissa erittäin hyödyllisiksi. Haastateltavien oli usein helppo tarttua johonkin konkreettiseen asiaan, jota lähteä pohtimaan. Päästyään liikkeelle jostain konkreettisesta kysymyksestä heille usein tuli mieleen uusia asioita ja näkökulmia, joiden avulla keskustelu jatkui ja syveni.

4.4 Haastattelujen teko

Valmistauduin haastatteluihin miettimällä haastattelun teemoja ja kysymyksiä sekä kysymysstrategiaa. En tehnyt esihaastatteluja, sillä riittävän monen haastateltavan saaminen ei ollut itsestään selvää, ja jokaisen haastattelun saamiseen oli tehtävä melko paljon työtä. Haastateltavilla oli tiukat aikataulut, eikä tutkimuksesta ollut heille itselleen suoranaista hyötyä, joten sain olla kiitollinen jokaisesta saamastani haastattelusta.

Tein haastattelut kevään 2002 aikana. Haastattelupaikka oli joko haastateltavien oma työhuone tai vapaa istuntosali oikeustalolla. Haastattelupaikan valinnassa on otettava huomioon, että paikka on rauhallinen, ja että haastattelija ja haastateltava saavat olla kahden kesken (Hirsjärvi & Hurme 1995, 61). Haastattelupaikan valinta tuki tätä periaatetta hyvin, ja haastattelut sujuivat ilman häiriöitä. Ainoastaan kerran puhelimen soiminen keskeytti haastattelun, mutta sitä pystyttiin jatkamaan normaalisti keskeytyksen jälkeen.

Ainoa poikkeus haastattelujen teossa oli asianajajien 2 ja 3 haastattelu. Haastattelin heitä yhtä aikaa. En ollut valmistautunut siihen, että haastatteluun oli tulossa kaksi haastateltavaa. Asianajaja 2, jota olin varautunut haastattelemaan, ajatteli, että haastattelusta tulisi antoisampi, jos mukana olisi useampi näkökulma. Haastattelu sujui tästä yllätyksestä huolimatta hyvin, ja oli mielenkiintoista kuunnella heidän kommenttejaan toistensa mielipiteisiin. Haastattelun ainoa ongelma oli, että haastateltavat pohtivat etupäässä toimistossaan tapahtuvaa tulkkausta. Olen kuitenkin rajannut työssäni tulkkauksen koskemaan vain oikeussalissa tapahtuvaa tulkkausta. Yritin ohjata haastateltavia puhumaan enemmän oikeussalissa tapahtuvasta tulkkauksesta, mutta he kuitenkin aina palasivat pohtimaan omassa toimistossaan tapahtuvaa tulkkausta. Tämän takia en voi käyttää suurinta osaa asianajajien 2 ja 3 haastattelusta.

Tapaamisen aluksi puhuin haastateltavien kanssa hetken muista kuin teema-alueisiin liittyvistä asioista. Haastateltavat olivat kuitenkin usein valmiita menemään nopeasti suoraan asiaan. Useimmilla oli edessään tulostettuna lähettämäni sähköposti, jossa oli teema-alueet kysymysten muodossa. Ensimmäinen teema-alue sähköpostissa käsitteli tulkin vaikutusta haastateltavan työhön ja haastateltavan suhtautumista työskentelyyn tulkin kanssa. Haastattelu lähti liikkeelle tästä kysymyksestä. Teema-alueiden ja ala-teemojen järjestys ja käsittely kuitenkin vaihteli haastattelusta toiseen. Haastattelujen lähdettyä liikkeelle esitin kysymyksiä siinä järjestyksessä, kuin ne tuntuivat luontevilta esittää. Joillekin haastateltaville ei tarvinnut paljon esittää kysymyksiä, sillä he kertoivat hyvin itsenäisesti kokemuksistaan tarkistaen välillä lähettämästäni sähköpostista, että pysyivät aihealueiden piirissä. Toisia haastateltavia täytyi kannustaa enemmän kertomaan asioista, ja heille täytyi esittää suoria ja konkreettisia kysymyksiä, jotka liittyivät teema-alueisiin.

Haastateltavat suhtautuivat haastatteluun yleensä ottaen myönteisesti. Toiset olivat kiinnostuneempia haastattelusta ja oikeustulkkauksesta kuin toiset. Joillakin oli paljon ajatuksia kerrottavanaan, toiset taas eivät olleet erityisemmin pohtineet oikeustulkkauksia. Haastattelujen aikana ajattelin, ettei tulkkausta hyvin vähän pohtineiden haastateltavien vastaukset antaneet tutkimukselleni kovin paljon. Olin kuitenkin väärässä; kaikista haastatteluista löytyi myöhemmin tarkasteltuna mielenkiintoisia näkökulmia.

Tässä työssä toiset haastateltavat ovat enemmän esillä kuin toiset, mihin on monia syitä. Kuten jo aiemmin mainitsin, en voinut käyttää suurinta osaa asianajajien 2 ja 3 haastatteluista. Joillakin haastateltavilla oli myös enemmän ajatuksia ja näkemyksiä kerrottavanaan kuin toisilla, tai he ilmaisivat jonkin ajatuksen kuvaavammin kuin toiset. Katkelmien valintaan vaikutti myös se, mitä asioita aineistosta päätettiin nostaa työssä esille, mikä rajaa pois niitä haastateltavia, jotka eivät kyseisistä aiheista puhuneet. Kaikki haastattelut olivat kuitenkin tarpeellisia ja välttämättömiä työn kannalta. Ilman jokaista haastattelua ei olisi voitu muodostaa kokonaiskuvaa asioista. Kaikkien kahdeksan haastattelun jälkeen heräsi tunne, että aineistoa oli riittävästi analysoitavaksi.

4.5 Aineiston analysointi

Haastattelut tehtyäni aloitin niiden purkamisen. Kirjoitin jokaisen haastattelun omaksi tiedostokseen tekstinkäsittelyohjelmalla. Kuuntelin haastattelun kokonaisuudessaan ennen kuin rupesin purkamaan sitä. Olin nauhoittanut haastattelut minidisk-levyille. Niiden kuuntelulaite näytti koko ajan haastattelun pituuden ja sen, missä kohdassa haastattelua olin. Tämän ansiosta saatoin kuunteluvaiheessa kirjoittaa ylös, missä kohdassa mitäkin puhuttiin.

Haastattelujen pituus vaihteli n. 30 minuutista vajaaseen 70 minuuttiin. Keskimääräinen haastattelu-aika oli n. 45 minuuttia. Yhteensä haastattelu-aikaa kertyi n. 5 tuntia 30 minuuttia. Lyhimät haastattelut purin melkein kokonaisuudessaan, mutta pisimmät haastattelut purin valikoiden. Kirjoitin kuitenkin ylös, mistä niissä kohdissa keskusteltiin, joita en purkanut. Välillä purin nauhoja lisää niiltä kohdista, joita en ensimmäisellä kerralla ollut purkanut. Yritin purkaa haastattelut mahdollisimman sanatarkasti ja kirjoittaa ylös myös huokaukset, epäröinnit, jne. Myöhemmin poistin nämä elementit sekä sellaiset täytesanat, kuten ”tota” ja ”niinku”, sillä katsoin, etteivät

ne sisältäneet tutkimuksen kannalta olennaista tietoa mutta hankaloittivat lukemista. Purettua haastattelutekstiä kertyi n. 65 sivua.

Purettuani haastattelut tein niistä tekstinkäsittelyohjelmalla tiedostoja teema-alueittain. En käyttänyt apunani erityistä analyysiohjelmaa, sillä hallitsin aineiston teema-alueitiedostojen avulla. Säilytin myös haastattelut kokonaisuudessaan, ja merkitsin niihin väliotsikoita aihealueittain. Tämä mahdollisti teema-alueitiedostosta poimitun kommentin vertaamisen haastattelun luomaan kontekstiin. Pidin sitä tärkeänä vastausten tulkinnan kannalta, sillä yksittäinen kommentti voi kuulostaa erilaiselta, kun se on irrotettu alkuperäisestä yhteydestään.

5 TULOKSET JA TEORIAA

5.1 Suhtautuminen tulkin kanssa työskentelyyn

Tutkimuksella haluttiin selvittää, miten haastateltavat suhtautuivat työskentelyyn tulkin kanssa. Lähtökohtana oli ajatus, että haastateltavien työ muuttui, kun oikeudenkäyntiin tuli mukaan tulkki. Haastateltavilta kysyttiin, miten tulkkaus vaikutti heidän työhönsä oikeussalissa ja miten he siihen suhtautuivat.

5.1.1 Välttämätön tulkki

Haastateltavat suhtautuivat tulkin kanssa työskentelyyn osana työtään, eikä siihen heidän mielestään voinut suhtautua erityisen myönteisesti tai kielteisesti. He sanoivat, ettei ilman tulkkausta yksinkertaisesti tulla toimeen, jos oikeuteen tulee vieraskielinen henkilö.

Tuomari 2 sanoi kuitenkin, ettei tulkin tulo mukaan oikeudenkäyntiin ”oikeastaan haittaa”, mikä ehkä viittaa siihen, että hän koki tulkattavat istunnot jollakin tapaa vaikeammiksi kuin ilman tulkkia pidettävät istunnot. Yleisesti haastateltavat ajattelivat, ettei heidän varsinainen työnsä juurikaan muuttunut, kun istuntoon tuli mukaan tulkki.

Kaikki haastateltavat vastasivat tulkkauksen vaikuttavan oikeudenkäyntiin siten, että aikaa oli varattava käsittelylle enemmän kuin ilman tulkkia pidettävälle käsittelylle. Istunnon pitempään keston suhtauduttiin ymmärtäväisesti, vaikka usein vastauksista oli havaittavissa, että oikeudenkäynnin toivottiin sujuvan ilman viivytyksiä. Aina viivytys ei kuitenkaan johtunut tulkista. Esimerkiksi ulkomaalaisen syytetyn tai todistajan kertomus saattoi toisinaan venyä hyvin pitkäksi, mihin suhtauduttiin melko kielteisesti. Jotkut haastateltavat mainitsivat konkreettisenä tulkkauksen tuomana asiana sen, että omaa puhetta piti jaksottaa.

ESIMERKKI 1:

T2: Ei siihen voi sen kummemmin suhtautua tai olla suhtautumatta, vaan se on tietysti itsestään selvää, et tällasessa jutussa on tulkkaus joka tapauksessa. Ni se ei oikeestaan häittä. Et semmosena ajatuksena, et kaikki kestää kaks kertaa niin pitkään, kun kestäis muuten niin tottakai se pikkusen saattaa...¹ kun muutenkin voi olla vähän pitkiä ne tarinat ni sinänsä, mut ei se sen kummemmin. Et se on itsestäänselvyys.

Asianajaja 1 kertoi suhtautumisensa tulkin kanssa työskentelyyn riippuvan siitä, kuinka pätevä tulkki oli. Tulkin pätevyys ilmeni asianajaja 1:n mielestä puheenvuorojen selkeänä jaksottamisena. Pätevä tulkki osasi hänen mielestään ottaa oman aikansa tulkkaukseen, eikä yrittänyt pitää turhaa kiirettä. Selkeä jaksotus ja kiireettömyys tarjosivat hänelle enemmän aikaa kirjata muistiin mieleen tulevia kysymyksiä tai muita asioita, mihin ilman tulkkia käytävässä oikeudenkäynnissä ei ollut aikaa. Asianajaja 1:n mielestä tulkattu oikeudenkäynti jäsentyi paremmin myös siksi, että tulkki ilmaisi asiat usein kirjakielisemmin ja selkeämmin kuin asiakas. Toisaalta hän kuitenkin huomautti, että tulkin tuli välittää myös asiakkaan lausumien tyyli ja sävy. Asianajaja 1:n työ vaikeutui silloin, kun tulkki oli epäpätevä. Silloin hän ei voinut keskittyä pelkästään omiin tehtäviinsä vaan rupesi tarkkailemaan ja kontrolloimaan tulkin suoritusta, mikäli hän yhtään ymmärsi tulkattavaa kieltä.

Picado (2000) kirjoittaa, että tulkin kanssa työskentely vaatii asianajajalta kärsivällisyyttä ja harjoitusta, koska kahden kielen läsnäolo oikeudenkäynnissä tuo mukanaan monia ongelmia. Kukaan haastateltavista ei sanonut tulkkauksen tulon oikeudenkäyntiin vaativan heiltä automaattisesti enemmän kärsivällisyyttä kuin ilman tulkkia käytävät oikeudenkäynnit, eikä kukaan suhtautunut tulkattuihin oikeudenkäynteihin yksinomaan kielteisesti. Kielteiset kokemukset liittyivät epäpäteviin tulkkeihin. Lähes kaikkien haastattelujen aikana tuli ilmi tulkin pätevyyden vaikuttavan siihen, millaista tulkin kanssa työskenteleminen oli. Haastatteluissa esiintyi usein sellaisia määritelmiä, kuten pätevä ja epäpätevä tai hyvä ja huono tulkki. Sitä, mitä haastateltavat näillä määritelmillä tarkoittivat, tarkastellaan lähemmin alaluvussa 5.2.

1. Haastattelukatkelmissa ... tarkoittaa taukoa puheessa.

5.1.2 Puheenjohtajuus

Oikeuden puheenjohtajan velvollisuus on johtaa oikeudenkäyntiä. Tähän tehtävään kuuluu myös tulkkauksen huomioiminen. Edwards on laatinut listan asioista, jotka oikeuden puheenjohtajan olisi hyvä ottaa huomioon, kun istunnossa on tulkki. Listassa sanotaan muun muassa, että puheenjohtajan tulisi selittää tulkin rooli istunnon osapuolille; selvittää kuinka täsmällisesti ja kattavasti eri osapuolten lausumat pitää tulkata; päättää tulkkaustavasta (simultaani- vai konsekutiivitulkkaukset); keskustella kieleen liittyvistä ongelmista, jotka saattavat vaikuttaa tulkkaukseen; määrätä tulkin paikka ja huolehtia kuuluvuudesta (Edwards 1995, 88). Lista on laadittu yhdysvaltalaisista oikeuskäytäntöä ajatellen, ja siinä on kohtia, joita ei voi soveltaa suomalaiseen oikeuskäytäntöön. Tällainen kohta on esimerkiksi tulkin esittely ja tämän roolin selittäminen valamiehistöille, jota suomalaisessa oikeusjärjestelmässä ei ole. Näiden ohjeiden mukaan tulkkaukseen kuitenkin tuo myös suomalaiselle oikeuden puheenjohtajalle lisää huomioon otettavia asioita, joita ei ole ilman tulkkia käytävässä oikeudenkäynnissä.

Tiainen (1998) kirjoittaa, etteivät tuomioistuimet tiedosta täysin tulkin ja oikeuden vuorovaikutuksen tärkeyttä. Hän kertoo, että oikeudessa sovitaan harvoin, mitä ja miten tulkataan. Tulkkaukseen ei kuitenkaan voi hoitaa siten, että oikeudenkäyntiin osallistujat menevät saliin ja odottavat mitä tapahtuu. Puheenjohtajan tehtävä on ohjata tulkin toimintaa koko oikeudenkäynnin ajan, mutta hänen on toisaalta myönnettävä omat tulkkauksen johtoon liittyvät puutteensa ja kuultava tulkkia tulkkaukseen koskevista asioista. (mt.)

Tiainen (1998), joka on kartoittanut Suomen oikeustulkkauksilannetta tekemällä vuonna 1996 kyselytutkimuksen oikeustulkki keskuudessa kertoo, että yli puolet kyselyyn osallistuneista tulkeista oli sitä mieltä, ettei oikeuden puheenjohtaja ohjaa tarpeeksi tulkin toimintaa. Puheenjohtajilla ei Tiaisen (1998) mukaan ole paljon kokemusta tulkin kanssa työskentelystä, mikä saattaa aiheuttaa epäselviä tilanteita. Jos puheenjohtaja on vielä hankkinut kokemuksensa epäpätevien tulkki kanssa, tilanne on entistä ongelmallisempi. Tulkin tehtävä on opastaa puheenjohtajaa tulkin toimintaan liittyvässä päätöksenteossa. Tutkimuksessa ilmeni, että vaikka tulkki itse on oikeudelle paras tiedonlähde tulkkaukseen koskevista asioista, vain kolmannes kyselyyn osallistuneista tulkeista ilmoitti joskus opastaneensa oikeutta. (mt.)

Yksikään haastateltavista tuomareista ei maininnut tulkkauksen vaikuttavan työhönsä oikeuden puheenjohtajana tai siihen, miten he puheenjohtajan näkökulmasta kokivat tulkin mukaantulon oikeudenkäyntiin. Muutenkin tuomarit puhuivat haastattelun aikana melko vähän puheenjohtajan roolistaan. Tutkimuksella haluttiin kuitenkin saada selville, miten he suhtautuivat tulkkauksen istunnon johtamiseen, ja asiaa kysyttiin heiltä erikseen.

Tulkkia pidettiin usein istunnon teknisenä apuvälineenä, jonka työlle piti lähinnä varata oma aikansa. Tuomari 1 kertoi yrittävänsä saada tulkkaukseen oikeudenkäynnin toimimaan siten, kuin tulkkia ei salissa olisikaan. Hän koki oikeudenkäynnin sujuvan parhaiten silloin, kun tulkki oli mahdollisimman huomaamaton. Kommentti vastaa hyvin Tiaisen (1998) näkemystä siitä, etteivät tuomioistuimet tiedosta tulkin ja oikeuden vuorovaikutuksen tärkeyttä.

ESIMERKKI 2:

Mites sitte... oikeuden puheenjohtajallahan on tää yks osa sitä istuntoa johtaa sitä...

T1: Mä koetan toimia niin kun sitä tulkkia ei oliskaan. Eli ihan normaaliin me puheenvuorot jaetaan ja kysytään, mutta ainoon on se, että niitä taukoja täytyy pitää. Mä yritän sen semmoseks saada, että ikäänkun sitä tulkkia ei oliskaan. Että en mä sitä sillai ota huomioon, että joo nyt täytyy ajatella, mitä se tulkki ajattelee, vaan mä koetan pitää sen niinkun teknisenä apuvälineenä. Eli sillai se menis mun mielestä kaikkein parhaiten.

Tuomari 1 puhui myöhemmin haastattelun aikana puheenjohtajana olemisesta ja tulkin kanssa työskentelystä. Hän toivoi tulkilta aktiivisuutta ja rohkeutta keskeyttää oikeudenkäynti, jos tämä ei ehtinyt tulkata. Hän korosti, että tärkeintä oli oikean tiedon välittyminen oikeudelle senkin kustannuksella, että käsittely hidastui. Tuomari 1 mainitsi myös, että joskus saattoi olla hankalaa huomata tulkin vaikeuksia, kun joutui keskittymään moneen muuhunkin asiaan samanaikaisesti. Muutkin haastateltavat kuin tuomarit toivoivat, että tulkit ottaisivat aktiivisemmin vastuun siitä, että ehtivät tulkata.

ESIMERKKI 3:

T1: Kyllähän meilläkin puheenjohtajat yrittää kattoo. Joskus huomaa, tai ainakin on huomaavinaan, että siinä nyt ei tulkki pysy mukana. Ja siinä voi kysyy, että pidettäiskö tauko. Niinkun eilinen juttukin, kun meil oli siä hirveesti porukkaa, iso sali, kymmeniä ihmisiä, ni ei sitä pysty huomaamaan, kun kuuntelee jotain muuta ja kattoo tonnepäin, niin ei voi millään huomata, jos tuolla puolella (tulkilla) on jotain ongelmia. Että tulkki selvästi ei pysy mukana. Sitte kun taas kääntää katseensa sinne, niin siel istutaan ihan niinkun ei mitään. Ei voi tietää, että oliko tää menny oikein tai väärin. Ja ihan hyvin sillon voi sanoo, että nyt pitäis pitää taukoa.

Se, ettei puheenjohtajat juurikaan puhuneet roolistaan tai tehtävistään, saattoi johtua monesta syystä. Tulkkauksen vaikutusta haastateltavien työhön ja heidän suhtautumistaa tulkin kanssa työskentelyyn kysyttiin haastateltavilta poikkeuksetta haastattelun ensimmäisenä kysymyksenä, ja saattoi olla, etteivät haastateltavat olleet vielä silloin saaneet kiinni kaikista ajatuksistaan. Toisaalta saattoi olla, että tuomarit ajattelivat tulkkauksesta puhuttaessa enemmän asian ratkaisuun ja informaation saantiin liittyviä ongelmia, joista puhutaan tässä työssä myöhemmin. Puheenjohtajuuteen liittyvät asiat eivät ehkä olleet päällimmäisenä tuomareiden mielessä.

Sen lisäksi, etteivät tuomarit täysin ymmärtäneet tulkin ja puheenjohtajan vuorovaikutuksen tärkeyttä, he saattoivat kokea, ettei heillä ollut riittäviä taitoja tulkkauksen johtamiseen. Haastatteluista jäi sellainen käsitys, ettei tuomareita ollut juurikaan opastettu tulkkauksen johtamisessa eikä kerrottu, minkälaisia asioita heidän tulisi ottaa huomioon johtaessaan tulkkausta.

ESIMERKKI 4:

Onko mistään tullu mitään ohjeita miten tulkin kanssa voi toimia?

T3: Ei, ei mulle henkilökohtaisesti ole.

Voisko siinä esimerkiksi...miten puheenjohtaja vois johtaa sitä käsittelyä kun hän niitten asioitten kans toimii, ni luuletko et ois hyvä...

T3: Joo, et just tulis otettua huomioon myöskin niinkun tulkin tarpeet siinä työskentelytilanteessa. Miten hän toivoo, että sais toteuttaa sen tulkaustehtävän. Kaikki puheenjohtajat ei välttämättä niinku oivalla, että mitä problematiikkaa siihen liittyy noin tulkin kannalta siihen tilanteeseen.

5.2 Pätevä ja epäpätevä oikeustulkki

Haastatteluissa puhuttiin paljon pätevistä ja epäpätevistä tulkeista. Pätevän tulkin kanssa työ sujui ja oli miellyttävää, mutta epäpätevä tulkki hankaloitti haastateltavien työtä ja oikeudenkäyntiä. Tutkimuksella haluttiin selvittää, mitä ominaisuuksia haastateltavien mielestä pätevällä tulkilla oli. Haastateltavia pyydettiin kuvailemaan eroa pätevän ja epäpätävän tulkin välillä, ja kertomaan, miten heidän työnsä näkyi oikeudenkäynnissä. Joskus myös haastateltavien odotukset ja muut mielipiteet valottivat heidän käsityksiään siitä, millainen heidän mielestään oli pätevä tulkki.

Pätevän tulkin ominaisuuksiin kuului haastateltavien mielestä täsmällinen ja virheetön tulkkkaus, puolueettomuus, varma esitystapa ja selkeäsanaisuus, juridisten termien hallinta sekä riittävä suomen kielen taito. Tulkki, jolla nämä ominaisuudet oli, antoi haastateltaville tunteen siitä, että he voivat luottaa tulkin välityksellä saatua tietoon ja ratkaista käsiteltävän asian sen perusteella.

5.2.1 Tulkin virheet

Haastatteluissa korostettiin virheettömän tulkkauksen merkitystä. Oikeustulkin ammattisäännösten artiklassa 6 sanotaan:

Oikeustulkki ottaa vastaan vain sellaisia tehtäviä, joihin hänen tietonsa ja taitonsa riittävät. Oikeustulkki on vastuussa tulkkauksensa oikeellisuudesta, ja hän korjaa mahdollisesti tekemänsä virheet.

Edwards (1995) kirjoittaa, että oikeustulkkaukseen liittyy suuri virhemahdollisuus. Virheitä saattaa aiheutua monista eri syistä, kuten sanan kontekstin väärin ymmärtämisestä, väärin kuulemisesta, oikeusjärjestelmien erilaisuudesta, kielenkäytön alueellisista eroista jne.

(mt. 91-104.) Tulkin on korjattava virheensä heti kun se on mahdollista. Virhe tulee korjata siten, että oikeus ymmärtää tulkin korjaavan tulkkausvirheen, eikä luule kuulusteltavan muuttavan kertomustaan (Edwards 1995, 69). Tulkkausvirheiden huomaamiseksi on myös tärkeää, että tulkki lukee oikeudessa tulkkeensa perusteella laaditun pöytäkirjan asiakkaalle, jotta tämä voi tarkistaa sen oikeellisuuden (Hietanen 1993, 180-181).

On ymmärrettävää, että mahdollisimman virheetöntä tulkausta pidettiin pätevän oikeustulkin ominaisuutena, sillä virheellinen informaatio saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa väärään tuomioon ja vahingoittaa syytetyn oikeusturvaa. Syyttäjä 2 korosti, että kaikkein tärkeintä oikeustulkkauksessa on asioiden selviäminen oikein. Se, että oikeudenkäynti pitkittyy tai mutkistuu tulkkauksen takia, ei ole yhtä vakavaa kuin suoranaiset virheet.

5.2.2 Tulkin puolueettomuus

Haastateltavat pitivät pätevän tulkin ominaisuutena tiedon välittämistä objektiivisesti. Erityisen huonona asiana he pitivät ajatusta siitä, että tulkki lisäisi tulkkeeseen oman tulkintansa asioista, jolloin oikeus ei saisi asioista puolueetonta tietoa.

Oikeustulkkausohjeiden (2001) kohdassa 3.3 sanotaan:

Tulkki on puolueeton osapuoli oikeuden istunnossa, ja hänen tehtävänä on kääntää tarkasti ja luotettavasti oikeudessa esitetyt puheenvuorot. Tulkki ei ota henkilökohtaisesti kantaa oikeudessa käsiteltäviin asioihin.

Oikeustulkin ammattisäännösten (2001) artiklassa 5 puolestaan todetaan:

Oikeustulkki on aina puolueeton ja neutraali. Hän ei anna henkilökohtaisten asenteidensa tai mielipiteidensä vaikuttaa toimeksiannon hoitoon.

Oikeustulkkausohjeiden (2001) kohdassa 3.4 sanotaan:

Tulkattaessa käytetään suoraa esitystapaa. (Ei: 'Hän sanoo, että hän lähti kaupasta.' Vaan: 'Minä lähdin kaupasta.').

Tulkki toimii oikeudessa useiden eri osapuolten hyväksi, toisin kuin asianajaja. Tulkki on vastuussa työskentelystään ainakin kahdelle tulkattavalle yhtä aikaa. (Lester & Taylor 1994, 166, 217.) Jokaisella istunnon osapuolella on omat roolinsa. Tulkki, jolle istunnon osapuolten roolijako ei ole selvä, on vaarassa ottaa itselleen avustajan roolin. Silloin hän ottaa vastoin parempaa tietoaan vastuun tulkattavansa lausumien sisällöstä, mikä ei kuulu tulkin ammattikuvaan. (Hietanen 1993, 181.)

Roy (2002) kertoo tulkin roolin määrittelyn olevan ongelmallista. Ammattitulkit kuvailevat usein rooliansa metaforilla ”kanava” tai ”silta”, jota pitkin kommunikaatio kulkee. Toisaalta tällaiset metaforat korostavat sitä, ettei tulkki osallistu viestintään muuten kuin tulkkamalla. Toisaalta nämä metaforat kuitenkin rohkaisevat tulkkeja olemaan roolinsa suhteen joustavia, mikä tarkoittaa useimmiten osallistumista viestintään. (mt. 347.)

Sanoja *puolueettomuus* ja *neutraalius* käytetään toistensa synonyymeina (Nykysuomen sanakirja). Tiainen (1998) kuitenkin kirjoittaa, että oikeussalissa puolueettomuus on eri asia kuin neutraalius. Puolueettomuudella Tiainen tarkoittaa, ettei tulkki anna omien mielipiteidensä vaikuttaa tulkkaukseen. Neutraaliudella hän puolestaan tarkoittaa astetta, jolla tulkki osallistuu viestintään. Mahdollisimman neutraali tulkki ei siis vaikuta mitenkään viestintään, ja mitä vähemmän neutraali tulkki on, sitä enemmän hän vaikuttaa viestintään. (mt.)

Usein kuvitellaan, ettei tulkki vaikuta puhujien väliseen viestintään millään lailla. Tulkki mielletään kieltä kääntäväksi kanavaksi, joka toimii tavallaan irrallaan puhujista. Todellisuudessa tulkki kuitenkin vaikuttaa vuorovaikutukseen. Wadensjö (1997) on osoittanut tulkin esimerkiksi vaikuttavan kysymysten asetteluun ja puheenvuoron vaihtumiseen. Hän korostaa, että tulkin välityksellä käytyä keskustelua täytyisi tarkastella omana viestinnän lajinaan eikä sitä tulisi arvioida vertaamalla ilman tulkkia käytävään keskusteluun (mt. 35–51).

Tiainen (1998) kirjoittaa, että oikeudenkäynti ja tulkkaus ovat inhimillistä toimintaa. Tulkin tehtävä on mahdollistaa oikeudenkäynti yli kieli- ja kulttuurirajojen, ja hänen tulisi uskaltaa tuoda esiin myös oma näkemyksensä esimerkiksi kulttuuriin liittyvien seikkojen yhteydessä. Mitä aktiivisemmin tulkki käyttää kaikkia viestin välittämiseen liittyviä tietojaan ja taitojaan, sitä turvallisemmin viesti siirtyy. Tiaisen (1998) mielestä tulkin pitäisi olla puolueeton mutta ei neutraali. (mt.) En tiedä, onko Tiaisen käyttämä sana *neutraalius* hyvä kuvaamaan sitä, kuinka paljon tulkki voi osallistua viestintään. Mielestäni selkeämpää olisi puhua viestinnän ohjaamisesta. Tulkki olisi siis puolueeton (ei antaisi omien mielipiteidensä vaikuttaa viestintään), mutta ohjaisi viestintää.

Roinila (1992, 209) korostaa, ettei tulkki ole kieltä kääntävä rele, vaan päätöksentekijä, joka tekee tulkatessaan valintoja kieli- ja kulttuurikompetenssinsa avulla. Herää kysymys, miten on mahdollista, ettei tulkki anna omien mielipiteidensä vaikuttaa viestintään, jos hän kuitenkin samalla tekee valintoja alkuperäisen ja kohdekielisen viestin välillä. Voisi ajatella, että jollakin lailla tulkin mielipiteetkin silloin vaikuttavat tulkkaukseen. Näin ollen voidaan kysyä, mitä tulkin puolueettomalla roolilla todella tarkoitetaan ja onko tulkki koskaan täysin puolueeton.

Tulkki saattaa olla vieraskielisen henkilön ainoa kiinnekohta vieraassa oikeudenkäyntiympäristössä. Joskus oikeuteen joutunut vieraskielinen henkilö saattaa turvautua tulkkiin ja pitää tätä avustajanaan tai ystävänä. Wadensjö (1998) kertoo tilanteesta, jossa ulkomaalainen asiakas luuli tulkin olevan hänen ystävänsä. Asiakas ei myöskään ymmärtänyt suoran esitystavan käyttöä. Tulkki ja espanjankielinen asiakas olivat poliisiasemalla kuulemassa päätöstä oleskeluluvan myöntämisestä. Oleskelulupaa ei myönnetty asiakkaalle ja poliisi sanoi: ”Olemme päättäneet olla myöntämättä Teille oleskelulupaa.” Tulkki tulkki poliisin lausuman käyttäen suoraa esitystapaa. Silloin asiakas suuttui tulkille ja huusi: ”Luulin koko ajan, että olet ystäväni.” Jotta tulkin käyttämä suora esitystapa ei aiheuttaisi väärinkäsityksiä, tulkkeja neuvotaan kertomaan ennen keskustelua sen osapuolille tulkaavansa minä-muodossa ja muistuttamaan heitä asiasta tarpeen vaatiessa myös keskustelun aikana. Toimimalla näin estetään keskustelijoita myös puhumasta toisilleen epäsuorasti tulkin kautta, esimerkiksi: ”Kerro hänelle, että...” Suora esitystapa estää puolestaan tulkkia lisäämästä tulkkeeseen omia aloitteitaan, mielipiteitään tai asenteitaan. (mt. 239, 241.)

Knapp-Potthoff ja Knapp (1986) ovat seuranneet tilanteita, joissa tulkkina toimii epäpätevä henkilö. He tutkivat tapausta, jossa tulkkia tarvittiin asiakkaan ja neuvonantajan väliseen keskusteluun. Tutkimuksen mukaan epäpätevä tulkki ottaa keskustelussa kolmannen osapuolen roolin sen sijaan, että pysyisi tulkin roolissa. Hän tiivistää puhetta ja järjestää asioita uudelleen sekä lisää keskusteluun mielestään olennaisia asioita. Epäpätevä

tulkki saattaa käsitellä asiakkaan ongelmaa neuvonantajan kanssa jättäen itse asiakkaan keskustelun ulkopuolelle. Hän myös antaa puhujien puhua pidempiä jaksoja kuin pystyy tulkaamaan. Knapp-Potthoff ja Knapp osoittavat tutkimuksellaan, että epäpätevä tulkki vaikeuttaa toiminnallaan omaa työtään. Hänen täytyy hallita kahden kielen lisäksi kaksi keskustelua, muistaa missä vaiheessa keskustelua kukin puhuja on ja huolehtia, etteivät keskustelut ajaudu liian kauas toisistaan. Mitä virallisemmässä tilanteessa tulkkina toimii epäpätevä henkilö, sitä suurempi on epäonnistumisen mahdollisuus ja sitä vakavammat ovat seuraukset. Knapp-Potthoff ja Knapp tulevat tutkimuksellaan siihen tulokseen, että tulkkina tulisi toimia asioimistilanteissa tulkiksi koulutettu henkilö. (mt. 151-161.)

Vaikka haastateltavat korostivatkin tulkin puolueettomuutta ja tiedon välittämistä objektiivisesti, heillä oli erilaisia mielipiteitä siitä, tuliko tulkin tulkata minä- vai hän-muodossa. Muutama haastateltava otti asian puheeksi itse, mutta asiaa kysyttiin erikseen, mikäli haastateltava ei maininnut asiasta itse mitään. Ensimmäiseksi kysyttiin, kumpaa esitystapaa tulkit heidän kokemuksensa mukaan käyttivät ja sen jälkeen heitä pyydettiin kertomaan, kumpaa muotoa he itse pitivät toimivampana.

Hyvin yleinen vastaus oli, ettei asiaan ollut kiinnitetty huomiota ja että asiat olivat selvinneet, oli tulkki käyttänyt kumpaa muotoa hyvänsä. Melkein kaikki, jotka olivat kiinnittäneet asiaan huomiota, pitivät minä-muotoa parempana kuin hän-muotoa. Siihen oli monia syitä. Yksi argumentti minä-muodon puolesta oli, että tapahtumien selvittäminen oli helpompaa, jos tulkki käytti suoraa esitystapaa. Hän-muotoisessa tulkkauksessa asiakkaan kertomukseen tuli helposti liian monta hän-persoonaa, ja silloin tapahtumista oli vaikea saada selvää.

ESIMERKKI 5:

A1: No se on juuri tää asia josta puhuttiinki, että mikä on teilläkin tietysti itsestäänselvyys ilmeisesti, että se on tätä minä-muotoista tulkkausta. Ja ettei asiat lähde sekottumaan. Niinku mä taisinki kertoa, että jos kerrotaan että: **hän sanoi, että hän löi häntä**, ni siit ei ota selvää enää erkkikään, että mistä on kysymys.

Minä-muodon käyttöä pidettiin parempana myös siksi, että silloin asioiden ajateltiin välittyvän puolueettomammin kuin tulkattaessa hän-muodossa. Jos tulkki tulkkasi hän-muodossa, haastateltavissa heräsi epäily, että lausumiin tuli mukaan tulkinnallinen ote. Oikeuden kannalta pidettiin oleellisena lausumien välittymistä puhtaina, ilman pelkoa siitä, että tulkki olisi tulkinnut ulkomaalaisen tulkattavan vastauksia.

ESIMERKKI 6:

Täs oli tota kun puhuit että puhutaan suoraan aina. Eli mitäs tää sitte jos puhutaan puhutaan suoraan, niin tulkin täytyis sitte puhua minä-muodossa, tavallaan kummankin suulla. Mites tää toimii tuolla käytännössä?

T1: Joo, ei se toimi. Sitä määki toivoisin kanssa, että tulkki puhuis juuri minä-muodossa, mutta tulkit usein sanoo **hän kertoi sitä, hän sanoi tätä**. Ja silloin siinä väkisinkin tulee semmonen tunne, vaikkei se olis tottaakaan, mutta semmonen tunne tulee, että välittykö tää ihan samanlaisena kun se sano, vai tuleeko siihen jotain tulkin tulkintaa sitte vielä. Niinku jotain semmosta pientä väritystä kun kerrotaan, että kun **hän kertoi tätä ja tarkoitti sitä**. Näin oikeuden kannalta olis parasta, että ne sanat mitkä mää sanon käännetään sinne, ni taas mitä se asiakas sanoo, mulle takasin.

Tuomari 3 oli kuitenkin sitä mieltä, että hän-muodon käyttö oli luontevampaa kuin minä-muodon. Hän kysyi itse kysymykset tulkilta viitaten asiakkaaseen epäsuorasti. Hänen mielestään oli luonnollisempaa, ettei tulkki häivyttänyt itseään pois keskustelusta käyttämällä suoraa esitystapaa. Hänen mielestään tulkki oli roolissaan erillinen keskustelun osa, jonka ei tarvinnut olla näkymätön. Tuomari 3 kuitenkin ajatteli, että mieltymys epäsuoraan esitystapaan oli lähinnä makuasia tai tottumuskysymys. Hän ei ollut huomannut, että epäsuoraa esitystapaa käyttämällä tulkki olisi lisännyt lausumiin omaa tulkintaansa, ja hän oli kokenut saaneensa puolueetonta tietoa asioista, vaikka tulkki tulkkasikin hän-muodossa. Tuomari 3 piti kuitenkin teoriassa mahdollisena, että epäsuoraa esitystapaa käyttämällä tulkki saattaisi tulkita asioita. Hän sanoi, että tulkin tulkinnallista otetta oli vaikea huomata, jos ei ymmärtänyt toista tulkattavaa kieltä. Tulkin epävarmoista lausumista saattoi hänen mukaansa ehkä päätellä, jos tulkki tulkitsi vieraskielisen asiakkaan vastauksia.

Haastatteluista kävi myös epäsuorasti ilmi, etteivät kaikki haastateltavat puhutelleet ulkomaalaista asiakasta suoraan vaan pyysivät tulkkia esittämään kysymyksen jostakin asiasta. Näin saattoi olla sellaistenkin haastateltavien kohdalla, jotka kuitenkin toivoivat tulkattavan minä-muodossa. Asia paljastui haastateltavien puhuessa muista asioista, esimerkiksi ongelmista, joita oli esiintynyt tulkatuissa oikeudenkäynneissä.

ESIMERKKI 7:

S2: No kyl mul kerran on käyny mielessä se, että onko toi tulkki oikeen tehtäviensä tasalla. Siinä nyt oli kysymys että se oli englantia se... ja mun mielestä se käänsi väärin. Mä osaan itekki englantia, ja mä muistan, että se kääns väärin. No se pystyttiin korjaamaan ainakin siinä tapauksessa, että kysyttiin sitten uudelleen, että **tarkoittiko hän tätä vai tarkoittiko hän tuota.**

Se, että haastateltavat eivät puhuneet suoraan vieraskieliselle asiakkaalle, kertoi mielestäni siitä, etteivät oikeuden edustajat välttämättä mieltäneet käyvänsä dialogia tämän kanssa, vaan kokivat itsensä oikeussalissa kuulustelijoiksi ja vastausten tulkitsijoiksi. He ehkä toivoivat minä-muotoista tulkkausta siksi, että vieraskielisen asiakkaan lausumat välittyisivät heille puhtaina ilman tulkin tulkintaa mutta eivät kiinnittäneet huomiota siihen, saiko asiakas heihin suoran kontaktin.

Tulkki joutuu ristiriitaiseen tilanteeseen, jos oikeuden edustajat esittävät kysymykset hänelle, mutta asiakkaan vastaukset pitäisi tulkata oikeudelle minä-muodossa. Voi ehkä käydä niin, että tulkille osoitetut kysymykset provosoivat tulkkia tulkkaamaan hän-muodossa. Jos esimerkiksi puheenjohtaja sanoo tulkille: ”Missä hän oli kello 16.00”, on hyvin luontevaa, että tulkki vastaa takaisin hän-muodossa: ”Hän sanoi olleensa kotona”. Näin saattaa käydä varsinkin silloin, jos tulkilla ei ole tulkkikoulutusta, eikä hänelle ole sitä kautta painotettu minä-muodossa tulkkaamisen tärkeyttä. Mielestäni olisi tärkeää, mikäli tulkkauksen toivotaan olevan minä-muotoista, että oikeussalissa kaikki osapuolet puhuttelisivat toisiaan suoraan. Silloin tulkin ei tarvitsisi arvata, missä muodossa hänen kulloinkin tulisi tulkata.

Esittäessään kysymyksen tulkille oikeuden edustajat eivät voi itse muotoilla asiakkaalle esitettävää kysymystä. Jos tulkki muotoilee asiakkaalle esitettävän kysymyksen, oikeuden edustajat eivät välttämättä tiedä, miten kysymys esitettiin. On vaikea arvioida, kuinka kuulustelutaktisesti tärkeänä haastateltavat pitivät kysymyksen

asettelua ja tiedostavatko he, että tulkki saattaa vaikuttaa siihen. Kuulustelutaktiikoita ovat kehittäneet ja tutkineet kriminaalipsykologit, kuulusteluvirkailijat ja oikeustieteilijät, ja kuulustelutaktiikka on keskeinen osa juristien koulutusta (Hietanen 1993, 177, 184). Voisi ajatella, että oikeuden edustajia kiinnostaisi tietää, miten tulkki vaikuttaa kysymyksen aseteluun.

5.2.3 Sanasta sanaan tulkkauksen illuusio

Syyttäjä 1 sanoi, että hänen mielestään pätevä tulkki tulkkasi sanasta sanaan. Muutenkin haastateltavat puhuivat sanasta sanaan tulkkauksesta. Välillä oli hieman epäselvää, tarkoittivatko he sanasta sanaan tulkkauksella täsmällistä tulkkauksista vai ajattelivatko he, että tulkkauksella on toimintaa, jossa yhden kielen sanat korvataan jonkun toisen kielen vastaavilla sanoilla. Haastateltavien tapa sanoa ”tulkkata sanasta sanaan” ainakin syyttäjä 1:n puheessa viittaa siihen, ettei tulkkauksesta saa jättää mitään pois. Hän korosti, että kirosanatkin piti tulkkata tai tuoda oikeuden tietoisuuteen. Hän ei siis tarkoittanut vieraskielisten sanojen korvaamista vastaavilla suomenkielisillä sanoilla. Toisaalta jotkut haastateltavat tuntuivat todella ajattelevan, että tulkkauksella on sanojen toistamista toisen kielen sanoilla.

ESIMERKKI 8:

S1: No mun mielestä tammönen ammattitaitonen tulkki olis ensinnäkin selkeäsanaoinen. Eli että se kun hän tulkkaa ni sen myöski kaikki kuulee, eikä tartte sitte pyytää toistamaan ja muuta. Eli selkeäsanaoinisuus ja kuuluva ääni ja se, että hän myöski tulkkaa sanasta sanaan. Taikka sitten ilmottaa, että siinä tuli jotain kiro sanoja tai muista mitä hän... tai kuitenkin tuo esiin, että mitä siinä mahdollisesti jää tulkkauksesta.

ESIMERKKI 9:

T2: Mut must jollain tavalla tuntuis et kun idea nyt kuitenkin on se, että käännetään ihan sanasta sanaan. Niin mitä ihmeen hyötyä silloin (on valmistautumisesta)... jos ei oo kysymys jostain ihan tämmösestä teknisistä asioista... No kidutusjuttukin on vähän semmonen, niis on jotain sanontoja, mut eihän mekään sitä ymmärretä, jos niis on jotain hassuja termejä. Ni ei se paljon auta.

Picado (2000) kirjoittaa, että lakimiehet ajattelevat usein, että tulkkaus on sanojen toistoa toisella kielellä (mt. 1). Yhdysvalloissa tulkki joutuu ennen istunnon aloittamista vannomaan valan, jolla hän vakuuttaa tulksaavansa kaiken, mitä sanotaan. Valan sanamuoto vaihtelee osavaltioittain, ja toisinaan vannaessaan valan tulkki joutuu vannomaan tulksaavansa lausumat ”sanasta sanaan”. (vrt. Edwards 1995, 94.) Tämä asettaa tulkin vaikeaan tilanteeseen, sillä sanasta sanaan tulksaaminen on suorastaan mahdotonta (vrt. Mikkelson 2002). Mikkelson (2002) kirjoittaa, etteivät monet lakimiehet ole tietoisia erosta sanasta sanaan tulksaamisen ja tarkan tulksaamisen välillä.

Sanasta sanaan tulksaaminen ei tuota parasta mahdollista tulosta ja saa lähdekielisen viestin kuulostamaan kohdekielellä epäluonnolliselta. Asiat ilmaistaan eri kielillä eri tavoin. Edwards (1995) on verrannut erilaisia englannin ja espanjan idiomaattisia rakenteita. Jos esimerkiksi lause ”vatsani on kipeä”, espanjaksi ”me duele el estómago” käännettäisiin sanasta sanaan englanniksi, se kuuluisi ”the stomach hurts to me”, vaikka englanninkielinen idiomaattinen ilmaisu on ”I have a stomach ache”. (mt. 95)

Sanasta sanaan tulksaaminen saattaa aiheuttaa, ettei lähdekielistä viestiä ymmärretä, kun se on tulkattu kohdekielille. Edwards (1995) toteaa, ettei esimerkiksi sananlaskuja voi tulkata sanasta sanaan. Samaa asiaa voidaan ilmaista toisessa kulttuurissa ja toisella kielellä erilaisella sananlaskulla. Sanasta sanaan tulksaaminen ei sovi myöskään oikeusjärjestelmien kuvaamiseen. Eri maiden oikeusjärjestelmät eivät välttämättä vastaa toisiaan, eikä niissä olevia asioita voida suoraan kääntää toiselle kielelle. Vaikka tulkki keksisikin jollekin sanalle kohdekielisen vastineen, sitä ei välttämättä ymmärretä, koska sana ei esiinny kyseisen maan oikeusjärjestelmässä. (mt. 94-97.)

Tulkki ei käännä sanoja, vaan välittää merkityksiä. Hän välittää lähdekielisen viestin tarkasti kohdekielille siten, kuin puhuja asian ilmaisi. Tämä tapahtuu kohdekielen ja -kulttuurin tarjoamin keinoin. Mikkelson (2002) kirjoittaa, että tulkit ovat käytännön työssään oppineet olemaan noudattamatta oikeuden kehotusta tulkata sanasta sanaan ja sen sijaan välittämään lähdekielisen viestin merkityksen niin tarkasti kuin mahdollista kohdekielen kieliopin ja syntaksin mukaan. Hän toteaa, että sanasta sanaan tulksaaminen on myytti, joka olisi pitänyt hylätä jo kauan sitten. (mt.)

5.3.4 Tulkin kielitaito ja juridisen terminologian hallinta

Tuomari 3 kertoi, etteivät kaikki tulkit kyenneet ilmaisemaan asioita riittävän selvästi puutteellisen kielitaitonsa vuoksi ja toivoi, että jokaiseen oikeudenkäyntiin saataisiin molemmat kielet asianmukaisesti hallitseva tulkki. Osa haastateltavista mainitsi, että erityisesti ulkomaalaisten tulkkien suomen kielen taidossa esiintyi puutteita.

Puutteellisen suomen kielen välityksellä asiat eivät selvinneet haastateltaville toivotulla tavalla, ja oikeus joutui esittämään lisäkysymyksiä, jotta asiat saataisiin selville. Tulkin puutteellinen kielitaito herätti haastateltavissa epävarmuuden tunteen siitä, olivatko he ymmärtäneet asiat oikein.

Tiedon välittymisen perusedellytyksiä on tulkin riittävä kielitaito. Tulkin on hallittava molemmat työkielensä erittäin hyvin. Hietanen (1993) kirjoittaa, että tulkin tehtävä on tuoda henkilö, joka ei hallitse oikeuden kieltä, samanlaiseen kommunikatiiviseen asemaan, kuin hänellä olisi toimiessaan omalla kielellään yksikielisessä oikeusprosessissa. (mt. 193.)

Kielitaidon on riitettävä myös kielimuotojen hallitsemiseen. Gonzales ym. (1991) kirjoittavat oikeustulkin kohtaavan työssään lain ja oikeuden kieltä; eri alojen kieltä, sanastoa ja ammattislangia; puhekieltä; sanontoja ja murretta. Haastetta tulkin työhön tuovat myös alueelliset ilmaisut ja sanojen kulttuuriperäiset konnotaatiot. Esimerkiksi Amerikan englannin sana ”ranch” viittaa yleensä suureen, vauraaseen maatilaan, jolla on karjaa, kun taas espanjaa puhuva maatalan työntekijä saattaa käyttää sanan espanjankielistä vastinetta ”rancho” kuvaamaan pientä asumustaan. (mt. 240.)

Suurimpia haasteita oikeustulkkausessa on rekisterin eli ilmaisutavan säilyttäminen. Rekisterin säilyttäminen on olennaisimpia elementtejä tuoda tulkkeessa esiin puhujan ”ääni”. (mt. 237-251.) Tiainen (1997, 31 Hietasen 1994 mukaan) toteaa, että jos tulkki ei hallitse jotain rekisteriä kohdekielellä, hänen on tulkattava lausuman sisältö yleiskielellä ja selitettävä oikeudelle, kuinka ajatus ilmaistiin (Hietanen 1994).

Oikeustulkin on kiinnitettävä erityistä huomiota sanavalintaansa. Loftus ja Palmer (1974) ovat tutkineet, kuinka eri verbit vaikuttavat todistajan vastaukseen. Tutkittavilta kysyttiin: ”About how fast were the cars going when they hit / smashed / collided / bumped / contacted each other?” Kun kysymyksessä käytettiin verbiä /smashed/, tutkittavat arvioivat nopeuden korkeammaksi ja muistivat nähneensä lasinsirpaleita, vaikkei niitä ollut onnettomuuspaikalla. (teoksessa Gonzales ym. 1991, 477.)

Haastateltavat pitivät myös tärkeänä, että tulkki hallitsee juridisen terminologian. Juridisen terminologian hallinta karttuu osaltaan tulkin työkokemuksen myötä, mutta tulkin on myös valmistauduttava jokaiseen toimeksiantoon ja siinä esiintyvään terminologiaan. Oikeustulkkausohjeiden kohdassa 2.2 sanotaan: ”Tulkki tutustuu toimeksiantoon liittyvään materiaaliin ja perehtyy tarvittavaan terminologiaan. - -” Valmistautumisesta ja ennakkomateriaalin toimittamisesta puhutaan tarkemmin luvussa 5.3.

Tuomari 1 kertoi, että juridisten termien hallinta lähtee niiden merkitysten ymmärtämisestä. Jos tulkki ei ymmärrä, mitä termi tarkoittaa, käy helposti niin, että hän tulkkaa sen väärin asiakkaalle. Asiakas taas ei ymmärrä, mistä on kyse, tai hän ymmärtää oikeuden esittämän kysymyksen väärin. Kun asiakas ei ymmärrä kysymystä, hän saattaa vastata kysymykseen epäloogisesti. Tulkki saattaa vielä tulkata asiakkaan vastauksenkin väärin oikeudelle. Tulkin puutteellinen terminologian hallinta ei ole ongelma pelkästään siksi, että oikeus saa väärää informaatiota. Jos tulkki tulkkaa juridiset termit väärin, asiakas ei välttämättä ymmärrä, mitä istunnon

aikana tapahtuu. Saattaa esimerkiksi käydä niin, ettei hän ymmärrä tuomionsa perusteita, jos hänelle ei tulkin välityksellä selviä, mihin juridisiin seikkoihin ne liittyvät.

ESIMERKKI 10:

Millanen tää ongelma on sun kannalta, just tällanen terminologian puutteellinen hallinta sun muu puute täs oikeuden kielen hallinnassa? Mitä se ihan konkreettisesti tuo siihen?

T1: No se tuo sen, että ihan välttämättä ei tiedä, että menikö tää asia oikeen, ja sitte toinen, mikä siinä jää niinku aattelee, että ymmärsiköhän toi kaveri nyt ollenkaan, että mistä tässä oli kysymys. Se varsinainen asiakas. Että jos se on syytetty niinku ne nyt useimmiten on, ni että ymmärsikö se, että mistä se tuli tuomittua ja minkä takia. Varsinkin, jos se tuomio perustuu johonki juridiseen... puolijuridiseen sekkaan, et jotain on näytetty näin ja näin todistajan kertomuksilla tai tämmösillä asiakirjoilla. Sitä ku yrittää selostaa, ni mä aattelen joskus, että tästä ei tuu yhtään mitään. Sitte mä mietin ku kattelee *Keskiyön pikajuna*-nimistä elokuvaa... ooksä semmosta nähny? Siinä se päähenkilö tuomitaan Turkissa, eikä se tiedä siitä yhtään mitään. Täällä sitte me kauhistellaan, että kyllä siellä Turkissa on ihan kauheeta oikeusturvan puutetta. Ni mun tulee mieleen, että onkohan täällä meillä samanlaista. Ne ajattelee ihan samalla lailla, että mitään en tienny tosta asiasta, mutta tuomio tuli.

Vaikka terminologian hallinnassa monet haastateltavat olivatkin huomanneet puutteita, kertoivat monet myös, että kokeneilta tulkeilta terminologia tuntui sujuvan. Toisaalta he eivät tienneet, miten tulkki todella tulkkasi juridiset termit, mutta he olivat saaneet sellaisen vaikutelman, että vieraskielinen asiakas oli ymmärtänyt ne. Haastatteluista kävi ilmi, että oikeuden edustajat arvioivat tulkin pätevyyttä tai epäpätevyyttä usein sen perusteella, millaisen vaikutelman tulkki oli antanut.

ESIMERKKI 11:

A3: Ja sanotaan, näitähän on noita tulkkeja, jotka paljon on tuolla käräjäoikeudessa, ni kyllähän ne on moneen moneen kertaan käyny tän terminologian läpi, jos on sitte näistä juridisista termeistä kysymys. Miten ne aina sit... kyllä kai ne osaa esittää asiakkaallekin että ne ymmärtää. Uskoisin näin. Ainakin vaikuttaa siltä.

Tulkin pätevyys saatettiin kyseenalaistaa esimerkiksi sellaisten asioiden perusteella, kuten jos tulkki mietti, epäroï tai takelteli tulkatessaan. Myös tarkentavien kysymysten tekoa saatettiin pitää epäpätevyden merkinä. Tarkentavien kysymysten teko kuitenkin kuuluu pätevään tulkkaukseen. Tulkki ei myöskään ole epäpätevä, jos hän joskus miettii hieman pidempään, epäroï tai takeltelee. Esimerkit kuitenkin kertovat siitä, että ihmiset, jotka eivät ole tulkkauksen asiantuntijoita, tekevät tulkkauksesta johtopäätöksiä saamansa vaikutelman perusteella. Ja miten he oikeastaan muuten voisivatkaan?

ESIMERKKI 12:

S2: Se näkyy siinä yleisessä toimenkuvassa, et se toiminta on tavallaan sujuvaa ja ilmasut on ainakin riittävän täsmällisiä, ja sit taas jos joku ei oikein osaa hommaansa, ni se rupee niinku miettimään sitä. Takeltelee vähän siinä, et miten se nyt oli ja sit se hidastuu.

ESIMERKKI 13:

T3: Hyvä tulkkauksee tulee sillä tavalla esille, että se tulkki kääntää... lähetään siitä, että puheenjohtaja esittää kysymyksen ja tulkki kääntää sen kysymyksen, kuuntelee vastauksen, sieltä tulee välittömästi sitte tekstii. Sit

huonon tulkin kohdalla voi käydä just niin, et esitetään kysymys, hän kysyy kysymyksen, ja sit taas tulkki esittää kysymyksen. Et siin on semmosta ees taas vekslaamista vuoronperään. Tulkki kysyy asiakkaalta ja semmosta jatkuvaa täsmentämistä tarvitaan.

5.2.5 Pyrkimys tulkkauksen kontrollointiin

Haastatteluista ilmeni, etteivät oikeuden edustajat useinkaan tehneet työtään täysin luottaen tulkkiin, vaan kontrolloivat tulkin suoritusta, mikäli yhtään ymmärsivät tulkattavaa kieltä. Asia tuli ilmi, kun haastateltavilta kysyttiin, minkälaisia ongelmia tulkkauksessa oli esiintynyt ja miten ne olivat vaikuttaneet heidän työhönsä. Ongelmat, joita haastateltavat mainitsivat, olivat hyvin samankaltaisia kuin vertailtaessa pätevää ja epäpätevää tulkkia. Tulkki ei esimerkiksi tulkannut täsmällisesti, tai hän teki terminologisia virheitä. Ongelmalliseksi haastateltavat kokivat myös sen, että tulkki tiivistä asiakkaan puhetta tai kävi tämän kanssa keskustelua, mutta ei selittänyt oikeudelle, mitä se koski. Silloin haastateltavat eivät voineet luottaa siihen, että he saivat tulkin välityksellä kaiken tarvitsemansa puolueettoman tiedon. Epäluottamus sai aikaan sen, että haastateltavat alkoivat kontrolloida tulkin suoritusta, mikä saattoi häiritä heidän keskittymistään omiin tehtäviinsä.

ESIMERKKI 14:

T1: Sitte semmonen, mikä mua erityisesti joskus kiusaa niin... ni semmonen että siinä aletaan käymään vuoropuhelua. Että mä kysyn jotain näin, ja tulkki sanoo näin, ja sitte se yks sanoo jotain, ja pystyn aistiin, että se varmaan kysy jotain. Tai ainakin semmonen tunne tulee. Sitte tulkki sanoo jotain, ja sitte taas tää toinen sanoo jotain, ja sitte vielä ehkä tulkki sanoo jotain, ja sitte mulle käännetään. Ni silloin musta tuntuu, että nyt tää ei menny kivasti. Että nyt multa jäi jotain siitä. Ehkä tärkeetä tai vähemmän tärkeetä, mutta mulle vaan ikäänkun tuotetaan se lopputulos, mikä sen keskustelun jälkeen oli käyty. Ja se ei oo musta yhtään hyvä asia.

Useat haastateltavat olivat huomanneet tulkin tiivistävän tulkattaviensa puhetta. Asianajaja 1 oli havainnut ongelman esiintyvän erityisesti maahanmuuttajatulkkien kohdalla, jotka eivät olleet välttämättä saaneet koulutusta oikeustulkkaukseen. Hän ajatteli, että kouluttamaton tulkki pyrki vaistonvaraisesti selventämään tulkattavan puhetta tiivistämällä sitä, mitä kuitenkaan ei saisi tapahtua. Kun haastateltavat huomasivat tulkin tiivistävän tulkattavan puhetta, heille heräsi epävarmuus siitä, saivatko he tulkin välityksellä kaiken tarpeellisen tiedon. Havaitessaan tiivistämistä asianajaja 1 alkoi kontrolloida tulkin suoritusta, mikäli hän vähänkin ymmärsi tulkattavaa kieltä. Jos hän ei ymmärtänyt tulkattavaa kieltä, epävarmuutta joutui vain sietämään.

Kuten edellisessä alaluvussa mainittiin, juridiset termit olivat osoittautuneet vaikeiksi monien tulkkien kohdalla. Termin tulkkaaminen väärin saattoi johtaa väärinkäsityksiin. Syyttäjä 2 oli termien lisäksi huolissaan myös erilaisten vivahde-erojen jäämisestä pois tulkkeesta, jolloin tapahtumat saattoivat näyttäytyä oikeudelle aivan eri tavalla kuin asiakas oli ne tarkoittanut. Hän mainitsi myös, että mikäli oikeuden jäsenet eivät ymmärtäneet tulkattavaa kieltä, he eivät pystyneet kontrolloimaan tulkkausta ja huomaamaan tulkin mahdollisia virheitä.

5.2.6 Miksi huonoon tulkkaukseen ei usein puututa?

Haastatteluista kävi ilmi, että vaikka haastateltavat kiinnittivät huomiota tulkkauksen ongelmiin, niihin puututtiin harvoin. Ajattelin haastateltavien kertoessa tulkkauksen ongelmista, mikseivät haastateltavat pyytäneet tulkkia esimerkiksi tulkkamaan täsmällisemmin, olemaan tiivistämättä asiakkaan puhetta tai selittämään, mitä hänen ja asiakkaan välinen keskustelu koski.

Tuomari 1 ei halunnut puuttua tulkkaukseen oikeussalissa, koska ajatteli sen vaikuttavan kielteisesti oikeussalin muutenkin melko kireään tunnelmaan. Hänen mielestään tulkin opastaminen saattoi jopa aiheuttaa asiakkaassa epäluottamusta koko oikeudenkäyntiä kohtaan, ja tulkkauksen ongelmia kannatti sietää paremman ilmapiirin vuoksi. Asianajaja 1 oli kuitenkin sitä mieltä, että puheenjohtajan pitäisi puuttua tulkkaukseen tarvittaessa, esimerkiksi silloin, kun tulkki tiivistä asiakkaan puhetta. Hän ei maininnut mitään siitä, että tulkin opastaminen kiristäisi oikeussalin tunnelmaa tai herättäisi asiakkaassa epäluottamusta. Pikemminkin hän ajatteli, ettei puheenjohtaja halunnut loukata tulkkia opastamalla tätä. Toinen mahdollinen syy puuttumattomuuteen saattoi hänen mielestään olla se, että puheenjohtaja keskittyi vain omiin tehtäviinsä ja teki johtopäätöksiä vain suomenkielisen tulkkeen perusteella – niin kuin asian kuuluisikin olla.

Huonoa tulkkia oli vaihdettu harvoin parempaan. Usein asiat yritettiin saada mieluummin jotenkin selville, kuin että pidettiin kokonaan uusi käsittely eri tulkin kanssa. Huono tulkki eliminoi itsensä kuitenkin helposti pois työmarkkinoilta: häntä ei pyydetty tulkkamaan seuraavalla kerralla. Ainoastaan tuomari 2 mainitsi tapauksesta, jossa tulkki oli poistettu istunnosta, koska hänen työstään ei katsottu olevan hyötyä oikeudenkäynnille.

ESIMERKKI 15:

T2: Meil oli kerran semmonen tilanne, että me jouduttiin heittämään ulos. Suomalainen ihminen joka tulkkas vielä englantii. Mut oli se tietysti aika nolo, ku tuomarit ja avustajat ja kaikki osas englantii paremmin ku se tulkki. Se lensi viidessä minuutissa ulos, koska siitä ei ollu mitään hyötyä, et me jotenki sit se hoidettiin. Ja avustaja siinä sit ikään kuin tulkkas. Mut semmonen on tietysti aika harvinaista. Se (tulkki) väitti, et sil on flunssa tai muuta. Mut se oli kyl... se teki pari niin älytöntä virhettä. Rupes huvittaa, ku tämmönen, et pitää kääntää et **asia käsitellään suljetuin ovin**, ni se kääns sen et **case is closed** .

Oi ei, mikä tarkoittaa että se on loppuun käsitelty.

T2: Niin niin, eli se oli kyl tosi heikko esitys.

Yksi syy siihen, miksi huonoon tulkkaukseen oli puututtu niin vähän, saattoi olla oikeuden edustajien vaihtelevat kokemukset tulkeista. Jos oikeuden edustajat ovat tehneet töitä etupäässä epäpätevien tulkkien kanssa, he eivät välttämättä tiedä, mitä ammattimainen tulkkauks on eivätkä osaa vaatia sitä. Oikeuden edustajat eivät myöskään ole tulkkauksen ammattilaisia, eikä heillä välttämättä ole taitoja tulkin opastamiseen. Tulkin pitäisi tulkkauksen ammattilaisena opastaa oikeutta tulkin kanssa toimimisessa. Mielestäni on hieman arveluttavaa, ettei huonoon tulkkaukseen puututa sillä perusteella, että se saattaa vaikuttaa haitallisesti oikeudenkäynnin ilmapiiriin tai aiheuttaa asiakkaassa epäluottamusta oikeudenkäyntiä kohtaan. Ulkomaalaisen asiakkaankin tulisi tietää, jos

tulkki on epäpätevä. On tietenkin hyvä asia, että oikeussaltilanne yritetään saada mahdollisimman rennoksi, mutta toisaalta huono tulkkaukseen saattaa olla suorastaan vaarallista syytetyn oikeusturvan kannalta.

5.2.7 Miksi oikeudessa tulkkaukseen epäpäteviä tulkkauksia?

Epäpätevä tulkki vaikeutti haastateltavien työtä monella tavalla, ja kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että oikeudessa tulkkauksen tulkin tulisi olla pätevä tehtävänsä. Oikeuteen kuitenkin pääsee tulkkaukseen epäpäteviä tulkkauksia. Suomessa ei ole tulkkien virallistamisjärjestelmää, ja periaatteessa kuka hyvänsä voi ilmoittautua oikeustulkiksi. Tulkin hankkiminen saattaa myös olla melko sattumanvaraista. Siirtolaisasiain neuvottelukunnan mietinnössä XIII (1989) todetaan, että yhtenäisen tulkkivälitysjärjestelmän puuttuessa ”useimmat toimeksiantajat ottavat suoraan yhteyttä tarvitsemaansa tulkkiin, jonka he ovat sattumanvaraisesti saaneet selville”(mt. 82, teoksessa Tiainen 1997). Tiainen (1997) epäilee tilanteen edelleen olevan samanlainen useissa käräjäoikeuksissa ja mainitsee, että esimerkiksi Joensuun käräjäoikeudella on käytössä työvoimatoimistosta saatu luettelo tulkkauksia tekevästä henkilöstä, joiden ammattinimikkeet vaihtelevat ”teknikosta muusikkoon ja nuorisohjaajasta lääkäriin” (mt.43-44). Nykyisin tulkkien välitys tapahtuu yhä enemmän alueellisten tulkkikeskusten kautta, mutta periaatteessa kuka hyvänsä voi edelleen ilmoittautua oikeustulkiksi. Lisäksi on huomioitava, että tulkkikeskustenkin tulkit ovat hyvin eritasoisia koulutukseltaan ja tulkkaukseltaan. Tämä johtaa siihen, että oikeuteen pääsee epäpäteviä tulkkauksia.

Haastatteluissa ilmeni, että vaikka päteviä tulkkauksia haluttaisiin käyttää, on kuitenkin olemassa käytännön syitä, miksi oikeuteen saatetaan ottaa tulkkaukseen epäpätevä tulkki. Riita-asioissa asiakas voi pyytää tulkkauksen kenet hyvänsä. Oikeus ei riita-asioissa puutu tulkin valintaan, ja tulkki voi tällöin olla suorastaan esteellinen hoitamaan tehtävää. Oikeustulkin ammattisääntönsä (2001) sanotaan ”Oikeustulkki on esteellinen eikä ota vastaan toimeksiantoa, mikäli hän joutuu sitä suorittaessaan sellaiseen eturistiriitaan, että tulkkauksen objektiivisuus vaarantuu.” Esimerkiksi lähisukulaisuus on yksi peruste esteellisyydelle (Mikkelsen 1998).

ESIMERKKI 16:

Täs ei sitte tulkin hankinnassa... katotaanko näissä riita-asioissa semmosta tulkin jääviyskysymystä?

T3: Ei.

Eli periaatteessa tää ihminen voi tuoda vaikka oman äitinsä tulkkaukseen.

T3: Joo. Näin on mahdollista.

Riita-asioissa vastuu tulkkauksen onnistumisesta on kantajalla tai vastaajalla, joka tarvitsee tulkkauksia. Jos riita-asia tarpeellinen tieto ei välity tuomarille epäpätevän tulkkauksen vuoksi, oikeus ei ole vastuussa puutteellisen tulkkauksen perusteella tehdystä päätöksestä. Rikosasiassa taas syyte saatetaan jopa hylätä, jos tulkkauksen välityksellä saatuun tietoon ei voida luottaa. Kuitenkin myös riita-asioissa tuomari 3 toivoi tulkkauksen olevan pätevä, jotta hän saattoi ratkaista asian oikein perusteiden.

ESIMERKKI 17:

T3: Joo et siinä mielessä justiin riita- ja rikosasioissa tilanne on erilainen. Et rikosasioissa niinku käräjäoikeus joutuu tarkemmin tarkkailee ja miettii sitä tulkkauksen toimivuutta. Mut et se nimenomaan jos ei oo asianmukaisesti hommansa taitava tulkki ni se ... siit tulee vaan just tää hankaluus, ettei oikeus saa sitte semmosia tietoja, joita se kuitenkin haluais.

ESIMERKKI 18:

T1: Joskushan voi olla se tilanne niin kiikun kaakun, että syyte esimerkiks hylätään sen takia, että me ollaan väärin ymmärretty se tulkkaus tai jotain muuta, mut tietenkään se ei oo niin suuri vahinko, jos joku vahingossa hylätään, kun ei kuitenkaan ketään vahingossa tuomita.

Haastateltavat kertoivat, että myös rikosasioissa tulkkiksi oli joskus jouduttu pyytämään oikeuteen joutuneen henkilön samankielinen tuttava, kun muuta tulkkia ei ollut saatu. Haastatteluista sai sellaisen käsityksen, että tulkin esteellisyuden määrittäminen on pitkälle tulkin itsensä varassa. Asian ollessa näin herää kysymys, määrittääkö sitä kukaan. Epäammattimainen tulkki ei välttämättä edes tiedosta, että hän saattaa olla esteellinen hoitamaan tulkkaustehtävää. Mielestäni myös riita-asioiden tilanne on arveluttava, vaikka peruslähtökohta niissä on, että tulkkausta tarvitseva asiakas on vastuussa siitä, miten käsiteltävät asiat tulevat oikeuden tietoisuuteen. Riidan vastapuoli ei välttämättä saa oikeutta, jos esteellinen tulkki ei tiedosta rooliaan ja välittää oikeudelle puolueellista tietoa. Tällöin vastapuoli saattaa joutua kärsimään oikeuden päätöksestä, jos se on tehty väärän tiedon varassa.

Joskus pätevää tulkkia ei löydy tai saada paikalle. Suomessa tulkkien saamiseen vaikuttavat alueelliset erot. Etelä-Suomessa päteviä tulkkia on helpompi saada kuin muualla Suomessa, sillä maahanmuuttajat, joita oikeustulkit useasti ovat, asuvat pitkälti Etelä-Suomen kaupungeissa. Syyttäjä 2 kertoi, että joskus kustannus- ja aikatauluongelmat aiheuttavat sen, että Etelä-Suomen ulkopuolella käräjäoikeudet pyytävät lähistöltä epäpätevän tulkin, joka kuitenkin jonkin verran osaa tulkattavaa kieltä.

5.3 Valmistautuminen tulkkaukseen

Haastatteluista ilmeni, etteivät oikeuden edustajat aina ymmärtäneet, että tulkin täytyisi valmistautua tulkkaukseen. Asiakirjojen lähettämisessä tulkkille tutustuttavaksi ilmeni hankaluuksia, ja siihen suhtauduttiin toisinaan jopa kielteisesti. Asiakirjojen lähettämiseen liittyvät hankaluudet ja kielteiset asenteet hankaloittavat tulkin työtä, sillä hän on velvollinen valmistautumaan tulkkaustoimeksiantoon.

Oikeustulkkausohjeiden kohdassa 2.1 sanotaan:

Varmistaakseen tulkkauksen tarkkuuden tulkki pyytää käyttöönsä toimeksiantoon liittyvät asiakirjat, esim. syytekirjelmän, jotta hän voi perehtyä niihin hyvissä ajoin ennen oikeuden istuntoa.

Kohdassa 2.2 todetaan:

Tulkki tutustuu toimeksiantoon liittyvään aineistoon ja perehtyy tarvittavaan terminologiaan. Tulkki käsittelee aineistoa luottamuksellisesti. Toimeksiannon päätyttyä tulkki palauttaa hänelle luovutetun aineiston saamiensa ohjeiden mukaan viivytyksittä.

Tulkki kutsutaan oikeuteen tulkkamaan usein lyhyellä varoitusajalla, jolloin valmistautumisaika saattaa jäädä lyhyeksi. Hietanen (1993) kirjoittaa, että lyhyestä valmistautumisajasta huolimatta tulkki pystyy suorittamaan tehtävänsä vastuullisesti, mutta se vaatii tulkilta korkeaa tulkkausteknistä kompetenssia. Tulkki voi Hietasen mielestä melkein syyttää itseään, jos hän tuntee itsensä täysin valmistautumattomaksi tulkkaustehtävään, joka tulee nopealla varoitusajalla. Hänen mielestään jokainen ammattimainen tulkki voi valmistautua tulkkaustehtävään jollakin tavalla. (mt. 190–191.)

Valmistautuminen voidaan jakaa pitkäaikaiseen ja lyhytaikaiseen valmistautumiseen. Pitkäaikaiseen valmistautumiseen kuuluu esimerkiksi tulkikoulutus sekä itsensä motivoiminen. Tulkki voi myös tutustua molemmilla työkielillään yleisimpiin oikeudessa käsiteltäviin asioihin, kuten rattijuopumus, liikennerikkomukset jne. Tällä tavoin tulkki kartoittaa perustietoaan ja sanavarastoaan, johon hän voi yhdistää yksittäiseen oikeusjuttuun liittyvää tietoa. (Hietanen 1993, 191.)

Lyhytaikainen valmistautuminen riippuu pitkälti olosuhteista. Minimaalisena valmistautumisena tulkki voi pitää lyhyen neuvottelun oikeuden jäsenten kanssa ja tutustua nopeasti asiakirjoihin ennen istunnon alkua. Tällaisissa tapauksissa jotkut kielelliset ongelmat ratkeavat vasta istuntosalissa. Jokainen ammattimainen tulkki kertoo puhujille, että hänen on mahdollisesti selvitettävä joitakin kieleen tai käsiteltävään asiaan liittyviä seikkoja esittämällä kysymyksiä. Tulkin argumentoinnista riippuu, kuinka hyvin puhujat ymmärtävät, että kysymysten esittäminen tähtää vastuulliseen tulkkaukseen. Kysymysten esittäminen kuuluu normaaliin tulkkaukäytäntöön, ja se on erityisesti tarpeen silloin, kun valmistautumisaika on ollut lyhyt. Maksimaalinen valmistautuminen saavutetaan silloin, kun tulkki saa rauhassa tutustua tapaukseen liittyviin asiakirjoihin ja pystyy keskustelemaan tapausta hoitavan oikeuden edustajan kanssa. (Hietanen 1993, 191.)

Edwards (1995) kehottaa tulkkeja laatimaan kyselylomakkeen, jonka avulla he voivat kysyä toimeksiantajalta kaikki tapauskohtaiset tiedot. Lomakkeen avulla tulkki voi aloittaa tapauskohtaisen termityön. (mt. 36.) Saatuaan tietoja oikeudessa käsiteltävästä asiasta tulkki voi tehdä tapauskohtaiset sanalistat molemmilla kielillä. Riita-asioissa tulkki voi hankkia mallit käsittelyyn liittyvistä asiapapereista molemmilla työkielillä ja etsiä niistä vastaavat termit. (mt. 53.)

Tiainen (1998) kirjoittaa, etteivät kaikki tulkit ole ymmärtäneet valmistautumisen merkitystä. Tulkillla on päävastuu siitä, että hän saa valmistautumismateriaalin ajoissa. Tulkin on asiakirjoja pyytäessään korostettava, että hän on vaitiolovelvollinen, jolloin oikeus ja asianosaiset ymmärtävät, että materiaalin toimittaminen tulkillle on riskitöntä. (mt.) Haastattelujen perusteella tulkin ei kuitenkaan aina ollut mahdollista saada asiakirjoja tutustuttavakseen.

Asiakirjojen lähettämisessä tulkillle esiintyi ongelmia. Riitajutuissa asiakas toimittaa tulkillle haluamansa asiakirjat etukäteen, mutta rikosjutuissa tulkki pyytää asiakirjat kyseiseltä tuomioistuimelta. Asiakirjojen lähettämiseen ei aina oltu kovin halukkaita useista syistä.

Usein haastateltavat eivät ymmärtäneet, että tulkin tulisi valmistautua jokaiseen istuntoon. He ajattelivat toisinaan, että tulkkkaus on sanojen kääntämistä ja pätevä tulkki pystyi siihen ilman valmistautumista.

ESIMERKKI 19:

Kun puhuttiin noista terminologiaongelmista ja noist tommosista asioista ni tuntuuko niinku siltä et tulkki on huonosti valmistautunu joskus, et ongelmat vois johtuu tämmösestä vai miten?

S2: Mä en oikeestaan ees tiedä et miten tulkit valmistautuu näihin että... kai nää tulee moneenki juttuun hyvin viime kädessä kun ne saadaan sinne haalittua ja ei niil varmaan kauheesti oo etukäteen siihen nimenomaseen juttuun aikaa valmistautua. Loppujen lopuksi, jos on ammattitaitonen tulkki, ni pitäiskö sillä loppujen lopuks siihen juttuun mitenkään erityisesti valmistautua. Eiks sen vaan pitäis sanoo se ja kääntää.

Ks. myös esimerkki 9.

Hallinto-oikeuden tuomari 2:lla oli ollut erimielisyyksiä erään tulkin kanssa siitä, pitikö tulkillle lähettää asiakirjoja vai ei. Tulkki oli lähettänyt tuomari 2:lle oikeustulkkkausohjeet, joissa mainittiin tulkin velvollisuudesta tutustua asiakirjoihin ennen istuntoa. Tuomari 2 ei kuitenkaan halunnut lähettää tulkillle asiakirjoja siksi, että halusi tutustua niihin ensin itse ja se tapahtui yleensä vasta juuri ennen istuntoa. Toinen syy oli, että hän pelkäsi tulkin lisäävän tulkkeeseen asiakirjoissa olevaa tietoa. Kun turvapaikanhakija valittaa Ulkomaalaisviraston kielteisestä päätöksestä hallinto-oikeuteen, hänen oikeudessa kertomaansa tarinaa verrataan aiemmin poliisikuulusteluiden perusteella laadittuihin asiakirjoihin. Jos asiakkaan kertomus poikkeaa asiakirjojen tiedoista, hänen kertomustaan ei pidetä uskottavana, mikä vaikuttaa päätökseen turvapaikan myöntämisestä. Jos tulkki lisäisi tulkkeeseen asiakirjoissa olevaa tietoa, hän saattaisi vaikuttaa päätökseen. Tuomari ajatteli myös, ettei hallinto-oikeuden käsittelyissä tullut paljonkaan vastaan sellaista sanastoa, johon tulkin olisi tarvinnut ennakkoon perehtyä.

Tuomari 2:n pelko siitä, että tulkki tulisi auttaneeksi asiakasta lisäämällä asiakirjoissa ollutta tietoa tulkkeeseen, on tavallaan ymmärrettävä. Haastatteluista kävi ilmi, että oikeudessa tulkkaa epäammattimaisia tulkkveja, jotka eivät välttämättä ole ymmärtäneet rooliaan ja tehtävänsä tulkata juuri niin, kuin asiakas tapahtumat oikeudelle kertoo. Toisaalta tuomari 2 myönsi, että kyseessä oli hänen henkilökohtainen luulonsa. Hän ei ollut selvittänyt oliko luulo totta, mutta eväsi sen perusteella tulkeilta mahdollisuuden valmistautumiseen. Huoli siitä, että

asiakirjoihin tutustuminen vaikuttaisi tulkkaukseen, koskettaa erityisesti hallinto-oikeutta, koska siellä oikeusprosessin luonne poikkeaa käräjäoikeuden rikos- tai siviiliprosessista. Käräjäoikeuden tuomarit eivät maininneet mitään siitä, että tulkki voisi ennakkotiedoillaan auttaa asiakasta saamaan paremman tuomion.

Toisaalta tulkitkaan eivät olleet työllään korjanneet haastateltavien käsityksiä valmistautumisen merkityksestä ja asiakirjoihin tutustumisen tärkeydestä. Tuomari 2:n arvion mukaan vain viisi tulkkiä kahdestakymmenestä oli pyytänyt hallinto-oikeudesta asiakirjoja tutkittavakseen. Tämä kertoi mielestäni siitä, että suuri osa tulkeista suhtautui toimeksiantoihinsa epäammattimaisesti. Tulkkiä epäammattimainen suhtautuminen valmistautumiseen antoi oikeuden edustajille sellaisen käsityksen, ettei pätevän tulkin tarvinnut valmistautua tulkkaukseen.

Tuomari 1 oli valmis lähettämään tulkille haastehakemuksen. Hänen mielestään haastehakemus kannatti lähettää tulkille senkin takia, että käsittelyssä voitettiin aikaa, jos esimerkiksi tulkki ja asiakas olivat käyneet haastehakemuksen läpi ennen istunnon alkua. Herää kuitenkin kysymys, annetaanko tulkille hänen toimenkuvaansa kuulumatonta vastuuta, jos hänen vastuulleen jätetään haastehakemuksen lukeminen asiakkaalle. Jos näin menetellään, oikeus ei voi tietää, miten haastehakemuksessa olevat tiedot on asiakkaalle esitetty. Tuomari 1 oli myös havainnut tulkkauksen sujuvan paremmin, mikäli tulkki tiesi jutun asianosaisten nimet. Hän kuitenkin katsoi, ettei tulkin tarvinnut saada kaikkea tietoa jutusta ennakkoon ja esimerkiksi tutustuminen esitutkintapöytäkirjoihin oli hänen mielestään tulkille turhaa työtä.

ESIMERKKI 20:

T1: Mutta noitahan me ei taas anneta esitutkintapöytäkirjoja, kun niitäkin joskus tulkki pyytää, sitä koko nippua, että sais oikeen huolella tutustua juttuun. Sillon me on ajateltu, että se on jo... vaikka se onkin hyvä, että haluaa tutustua juttuun, ni se on kuitenkin liioittelua että niin syvälle sitten tarttis tulkin siihen paneutua, että sen tarttis ihan kaikki tietää. Niitä me ei oo sitten yleensä annettu. Paitsi sitte jos me tiedetään, että joku asiakirja nousee siellä käsittelyn kohteeksi ja se asiakirja täytyy sitten esitellä sille ulkomaalaiselle. Sillon me voidaan antaa se tulkille ja sanoo, että tää on semmonen paperi, mikä me tullaan lukee ja käymään läpi, et voiks sää tän jo kattoo valmiiks.

Asiakirjojen lähettämiseen liittyi myös käytännön ongelmia. Haastateltavilla oli ohjeet siitä, kenelle asiakirjoja sai lähettää ennen käsittelyä eikä niissä mainittu tulkkiä. He eivät tuntuneet pitävän tulkin vaitiolovelvollisuutta riittävänä takeena siitä, että asiat pysyivät salassa istuntoon saakka eivätkä olleet varmoja, saiko tulkille lähettää asiakirjoja. Toinen ongelma oli, että asiakirjojen lähettäminen aiheutti lisätyötä oikeudelle, mikäli lähetettävät asiakirjat jouduttiin valikoimaan ja kopioimaan tulkille.

Ratkaisuksi näihin ongelmiin tuomari 1 ehdotti, että tulkki tulisi oikeustalolle ennen istuntoa, jolloin hän voisi tutustua asiakirjoihin. Ehdotus saattaa olla toimiva joissain tilanteissa, mutta se edellyttää, että tulkilla on mahdollisuus etsiä termeille vieraskielisiä vastineita sanakirjan tai kannettavan tietokoneen avulla, jossa on internetyhteys, termipankki tms. eikä se varmasti riitä valmistautumiseksi kaikkiin tulkattaviin tapauksiin. Voi myös olla, etteivät kaikki tuomioistuimet olisi halukkaita vastaavaan järjestelyyn. Esimerkiksi hallinto-oikeuden tuomari 2 halusi tutustua asiakirjoihin ennen tulkkiä ja teki sen vasta juuri ennen käsittelyä.

ESIMERKKI 21:

S2: Se on vähän sillain...se on ihan mielenkiintoinen kysymys. Asiakirjojen julkisuudesta, ni joku syytekirjelmä ei oo julkinen, ennen kun se on siellä oikeudessa esitetty ja sitähan näin ollen ei anneta kenellekään muille kun sen jutun asianosaisille. Ei sitä anneta kenellekään lehdistölle eikä ulkopuolisille. Ni mis vaiheessa se tulkki tulee mukaan?

ESIMERKKI 22:

T1: Sitä vastaan meillä ei oo itseasiassa mitään, että silloin samana päivänä tulkki tulee tänne vähän aikasemmin. Me voidaan antaa paperit soveltuvin osin tutkittavaks. Mutta mehän ei oo siihen oltu kauheen innostuneita, että me etukäteen kopioitas ja lähetettäs jotain. Koska siin on ihan...vaikka tietysti on nää vaihtolovelvollisuudet, niin meil on kuitenkin taas omat sääntömme, mitä me saadaan antaa ulospäin. Mutta sekään ei oo se, suurin ongelma, vaan se että siitä tulee meille niin paljon sitä lisätyötä. Ja sitten varsinkin siinä vaiheessa kun jotain asiakirjoja lähetetään, niin me jouduttais täällä ikäänkuin tsekkaan, että mitä me lähetetään, ja mitä ei. Ja silloin me jouduttais ehkä kopioimaan koko nippu ja panee sinne tulkille. Ja siinä tulee justuinsa sitä turhaa työtä sekä meillä että siellä tulkin päässä.

Jos tulkille ei lähetetä asiakirjoja, hän ei pysty valmistautumaan tulkkaustehtävään maksimaalisesti. Jos tulkille tarjotaan mahdollisuus vain minimaaliseen valmistautumiseen, on hyväksyttävä, että istuntoon menee kauemmin aikaa, kun tulkki joutuu esittämään tarkentavia kysymyksiä. Edellisessä aluvussa kuitenkin todettiin, että haastateltavat toivoivat oikeudenkäynnin etenevän mahdollisimman sujuvasti, vaikkei oikeudenkäynnin hidastuminen ollutkaan heidän mielestään yhtä suuri ongelma kuin esimerkiksi tulkkauvirheet. Sujuva tulkkau edellyttää usein sitä, että tulkille tarjotaan mahdollisuuksien mukaan parhaat edellytykset toimeksiantoon valmistautumiseen ja hänelle lähetetään tutustuttavaksi tapaukseen liittyvät asiakirjat.

Jos tulkille tarjottaisiin mahdollisuus valmistautua huolella ja tehdä työnsä niin hyvin kuin pystyy, luotaisiin paremmat edellytykset sille, että oikeudenkäynti etenisi tulkkauksen puolesta sujuvasti, tulkkau olisi täsmällistä, juridiset termit tulkattaisiin oikein eikä asiakkaan oikeusturva kärsisi tulkkauvirheiden takia. Oikeuden edustajille tulisi mielestäni tehokkaammin ja järjestelmällisemmin kertoa, että tulkille kannattaa tarjota mahdollisuus maksimaaliseen valmistautumiseen, ja että tulkki on vaihtolovelvollinen. Jos oikeuden edustajat ymmärtäisivät, kuinka tärkeää tulkin valmistautuminen on koko oikeudenkäynnin kannalta, he saattaisivat hyväksyä paremmin myös asiakirjojen kopioimisesta ja lähettamisestä aiheutuvan lisätyön.

Oli mielenkiintoista havaita, että haastateltavat ajattelivat pystyvänsä määrittelemään esimerkiksi millaiseen sanastoon tulkin oli syytä valmistautua, tai mitkä asiakirjat olivat valmistautumisen kannalta tärkeitä ja mitkä turhia (esimerkki 22). He eivät usein myöskään kyseenalaistaneet käsitystään siitä, että tulkki tulkkasi sanasta sanaan (esimerkki 9). He myös pitivät omia käytäntöjään tulkin työtä tärkeämpinä. Esimerkiksi tuomari 2 ei halunnut lähettää tulkille asiakirjoja siksi, että halusi tutustua asiakirjoihin ennen tulkkia.

Esimerkit 21 ja 22 kertovat ehkä myös siitä, miten haastateltavat mielsivät tulkin roolin ja aseman jutun käsittelyssä. Tuomari 1 oli sitä mieltä, ettei tulkin tarvinnut tietää jutusta ”ihan kaikkea” (esimerkki 21). Esimerkissä 22 hän sanoo, että oikeudella on ohjeet siitä, mitä he saivat antaa ”ulospäin”. Tuomari 1 ei esimerkkien perusteella ehkä kokenut tulkkia työoverikseen, joka omassa roolissaan pyrkii edistämään asian

ratkaisua. Muidenkin haastateltavien hieman kielteisestä suhtautumisesta asiakirjojen lähettämiseen voidaan päätellä, että tulkki mielletään ulkopuoliseksi, jutusta erillään toimivaksi käännöskoneeksi, jolle ei kannata antaa liikaa informaatiota asioista.

Haastatteluista jäi käsitys, että oikeuden edustajille on tiedotettu tulkkaukseen liittyvistä asioista hyvin sattumanvaraisesti, jos ollenkaan. Pidän riittämättömänä, että satunnaiset tulkit lähettävät satunnaisiin tuomioistuimiin kopioita esimerkiksi oikeustulkkausohjeista. Haastateltavat eivät kokeneet tulkkien lähettämien ohjeiden velvoittavan itseään (esimerkki 22), vaan he noudattivat omia ohjeitaan ja käytäntöjään. Siksi mielestäni olisi tärkeää, että kaikkiin tuomioistuimiin lähetettäisiin yhtenäiset ohjeet asiakirjojen lähettämisestä tulkille, ja tuomioistimet sitoituisivat niihin.

Jotta asiakirjojen lähettäminen tulkeille saataisiin toimimaan paremmin, myös tulkkien on ymmärrettävä valmistautumisen merkitys. Jos suuri osa tulkeista on sitä mieltä, että valmistautuminen on tarpeetonta, on valmistautumisen merkityksen perusteleminen hankalampaa sellaisille tulkeille, jotka haluavat valmistautua. Kaikkien tulkkien on myös ymmärrettävä vaitiolovelvollisuutensa sekä se, että heidän on tulkattava juuri niin, kuin puhujat asiat ilmaisevat ja ettei asiakirjoissa olevan tiedon saa antaa vaikuttaa tulkkaukseen.

5.4 Tulkkaustapa

Jotta tulkki pystyisi tulkkamaan kaiken oikeudessa puhutun, hänen on hallittava monta eri tulkkaustapaa. Oikeustulkin on hallittava konsekutiivi- ja simultaanitulkkaukset, tiivistävä tulkkaukset sekä prima vista -kääntäminen eli kirjoitetun tekstin kääntäminen suullisesti. De Jongh (1992) tosin sanoo, että tulkki saa tiivistää vain silloin, jos siitä on sovittu erikseen kaikkien osapuolten kanssa, sillä oikeustulkkauksessa on pyrittävä ehdottomaan tarkkuuteen (mt. 36, 49).

Konsekutiivitulkkauksessa eli peräkkäistulkkauksessa tulkki tulkkaa puhujan lopetettua. Jos tulkki on taitava, hän voi tulkata konsekutiivisesti pitkiäkin puhejaksoja. Puhujan puhuessa tulkki tekee usein muistiinpanoja tukemaan tulkkauksensa. Konsekutiivitulkkauksen haittapuolena on se, että se vie runsaasti aikaa. (Collins & Morris 1996, 18.) Sen hyötynä taas on, että tulkin saattaa olla helpompi tuottaa tarkka tulke, koska hän kuulee koko puheenvuoron, ennen kuin tuottaa siitä kohdekielisen version. Tulkillla on tällöin enemmän aikaa hakea vastineita pitkäaikaismuististaan ja muotoilla kohdetekstiä. Myös puhujilla on enemmän aikaa järjestää ajatuksiaan ja muotoilla kysymyksiään ja vastauksiaan. Tässä mielessä konsekutiivitulkkauskin saattaa jopa säästää aikaa. (Gonzales ym. 1991, 164.) Konsekutiivitulkkauksen etuna on myös se, että jos oikeudenkäynti on nauhoitetaan, puheen ja tulkkeen erottaminen toisistaan on helppoa, ja niitä voidaan verrata. Näin voidaan esimerkiksi huomata mahdolliset tulkkauksvirheet. (Collins & Morris 1996, 18.)

Simultaanitulkkauksessa eli samanaikaistulkkauksessa tulkki tulkkaa koko ajan samanaikaisesti puhujan kanssa tai muutama sekunti puhujan jäljessä. Simultaanitulkkauksen etuna on, ettei se pidennä käsittelyaikaa. Simultaanitulkkauksessa käytetään joko tulkkaukslaitteita tai tulkataan asianosaiselle kuiskaten. Tulkkaukslaitteet ovat kuitenkin melko harvinaisia oikeussalissa. (Collins & Morris 1996, 18-19.)

Tiainen (1998) kertoo, että kansainvälisen käytännön mukaan todistajan ja asianosaisen lausunnot tulkataan oikeudelle konsekutiivisesti ja oikeuden puheenvuorot asianosaiselle simultaanisesti. Tiaisen 1996 oikeustulkien keskuudessa tehdyssä kyselytutkimuksessa kuitenkin vain neljäsosa oikeustulkeista ilmoitti tulkaavansa asianosaiselle simultaanisesti, jolloin oikeudenkäynnin dynaamisuus kärsi. (mt.)

Käytettiin oikeudessa mitä tulkaustapaa tahansa, tulkkauksen onnistumisen edellytyksenä on hyvä kuuluvuus. Tulkin paikka on valittava siten, että tulkki kuulee vaivatta kaikkia puhujia ja kaikki salissa olevat kuulevat tulkkia. On myös tärkeää, että puhujat näkevät toisensa, jotta he voivat tulkita toistensa ei-kielellisiä viestejä. (Gonzales ym. 1991, 395.) Edwardsin (1995, 80) mielestä oikeuden puheenjohtajan tulee osoittaa tulkille tämän paikka, mutta Hietanen (1994) toteaa, että tulkin täytyy voida valita paikkansa oikeussalissa itse (teoksessa Tiainen 1997).

Edwardsin (1995) mielestä oikeuden puheenjohtajan tulee myös määrätä tulkaustavasta. Jessnitzer (1986) kuitenkin kirjoittaa, ettei puheenjohtajan voida olettaa tuntevan kaikkia tulkkauksen tilanteelle asettamia vaatimuksia, joten tulkin on tarvittaessa opastettava puheenjohtajaa. Puheenjohtajan ja tulkin on yhdessä sovittava tulkaustavasta ennen istuntoa. (mt. 11.)

Haastateltavilta kysyttiin myös, miten he suhtautuivat eri tulkaustapoihin. Heille selitettiin ensin konsekutiivi- ja simultaanitulkkauksen erot, ja sen jälkeen heiltä kysyttiin, miten he itse suhtautuivat näihin tulkaustapoihin.

Haastateltavat ajattelivat simultaanitulkkauksen sopivan oikeuden puheenvuorojen tulkaamiseen vieraskieliselle asiakkaalle. Simultaanitulkkauksen ja etenkin kirjallisten dokumenttien prima vista -kääntämisen oli huomattu nopeuttavan oikeudenkäyntiä. Konsekutiivitulkkauksen haastateltavat ajattelivat sopivan paremmin silloin, kun oikeus kuuli ulkomaalaista asianosaista tai todistajaa.

Asianajaja 1 ajatteli konsekutiivitulkkauksen olevan tulkille helpompaa silloin, kun puhujat tapailivat sanojaan ja ajatuksiaan. Asianajaja 1 puhui aikaisemmin (s.41) siitä, ettei tulkki saa tiivistää mitään oikeudessa puhuttua. Toisaalta hän kuitenkin salli tulkin kuunnella tulkattavan koko repliikin, kun tämä tapaili ajatuksiaan ja sanojaan ja tuottaa siitä yhtenäisen ja ”siistin” version eli tavallaan tiivistää. Asianajaja 1:n kommentista saa käsityksen, ettei tulkin tarvitse välittää esimerkiksi puhujan epäröintiä. Monien oikeustulkkauksesta kirjoittaneiden mielestä tulkin tulisi välittää tauot, epäröinnit ja muut parakielelliset elementit. Oikeustulkki ei voi muokata tulkettaan kuten konferenssitulkki, jonka tehtävä on muokata tulkkeestaan looginen ja tyylillisesti viimeistelty, vaan hänen on pysyttävä lähempänä lähdetekstiä (vrt. Edwards 1995, 1). Gonzales ym. (1991, 16–17) kirjoittavat, että tulkin olisi pyrittävä tuottamaan lähdekielisestä viestistä oikeudellinen vastine (legal equivalent), mikä tarkoittaa sitä, että tulkkeella pitäisi olla sama vaikutus oikeuden edustajiin kuin olisi lähdekielisen viestin kuulijaan.

ESIMERKKI 23:

A1: Joo no tosiaan mä oon tätä mettyny sitä vielä että tää simultaanitulkkaus toimii, ja sitä kyllä käytetäänkin ehkä juuri siinä suunnassa kun sanotaan nyt sitten vaikka syyttäjä lukee suomen kielellä syytettä ja oli se nyt sitte asianomistaja tai se rikoksesta epäilty, se se vierasmaalainen, ni siinähan varmasti...varsinkin kun tulkillakin on edessään sitten kirjoitettuna se. Siinä tulkataan ja on hyvä tulkata ihan tän ajankin säästämiseksi niinku

simultaanisysteemillä. Mutta kyllä sitten, kun tää vieraskielinen itse puhuu, vastaa, kertoo tapahtumia niin kyllä siinä on varmaan uskosin tulkinkin kannalta hyvä, **kun henkilö tapalee sanojaan ja ajatuksiaan**, ni siinä olis kyllä hyvä jaksottaa se. Ja se se, että muut on se sitte syyttäjä, oikeuden jäsenet tai sen henkilön avustaja. Se asianajaja tai vastapuolena oleva asianajaja ja toinen henkilö ni ... kyllä se seuraaminen sitte taas... koska jos se on sellasta äänten kakofoniaa, jos siinä puhuu Aadolf miehen äänellä ja sitten tuota Minna Palmu sitte naisen äänellä, niin kyllä siinä sitten jo jotakin jää kuulematta.

Haastateltavat mainitsivat, että silloin, kun käsittely äänitettiin, oli tulkattava konsekutiivisesti, koska nauhalta ei saanut selvää puheesta, jos kaksi ihmistä puhuivat päällekkäin. Yksi syy käsittelyn äänittämiseen on mahdollisten tulkkausvirheiden löytäminen jälkepäin. Aina koko istuntoa ei äänitetä, vaan esimerkiksi pelkkä todistelun äänittäminen saattaa riittää.

Tuomari 1 oli kuitenkin sitä mieltä, että koko oikeudenkäynnin saattoi tulkata simultaanisesti, jos tulkki siihen pystyi. Hän ajatteli, että jos tulkki tulkkasi koko ajan simultaanisesti, puheenjohtajan ei tarvinnut ottaa huomioon tulkkausta, ja istuntoa saattoi johtaa kuin ilman tulkkia pidettävää oikeudenkäyntiä. Hän kuitenkin sanoi tulkille ennen istuntoa, että tällä oli lupa keskeyttää istunto ja vaihtaa konsekutiivitulkkaukseen, jos simultaanitulkkauks kävi liian vaikeaksi. Simultaanitulkkauksesta oli hänen mielestään myös se etu, että puheenjohtajan ja tulkattavan välille syntyi parempi yhteys. Konsekutiivitulkkauksessa kävi hänen mielestään usein niin, että asiakas jäi ulkopuoliseksi odottaessaan tulkkausta, kun puheenjohtaja esitti kysymyksen. Asiakkailta taas oli oikeuden esittämään kysymykseen vastatessaan tapana puhua tulkille, jolloin puheenjohtajalle tuli ulkopuolinen olo.

Tuomari 1:n kommentti kuvastaa toivomusta siitä, että tulkki olisi mahdollisimman huomaamaton osapuoli oikeudenkäynnissä, jonka työhön puheenjohtajan ei tarvitsisi kiinnittää huomiota. Toisaalta hän oli kuitenkin hyvin avoin ajatukselle, että tulkki vaihtoi tarvittaessa konsekutiivitulkkaukseen varsinkin silloin, kun simultaanitulkkauks kävi liian vaikeaksi. Hän ei esimerkiksi halunnut tulkin tulkkauksen simultaanisesti lyhyemmän käsittelyajan takia. Ehkä tuomari 1 koki tulkkauksen johtamisen vaikeaksi tai ainakin ylimääräiseksi rasitteeksi muiden tehtäviensä ohella (vrt. esimerkki 3). Tällaisessa tilanteessa kuitenkin pätevä tulkki voisi opastaa puheenjohtajaa tulkkauksen johtamisessa ja ehdottaa, mikä tulkkaustapa milloinkin sopi. Tuomari 1 toivoi monta kertaa haastattelun aikana tulkin kertovan, milloin mikäkin tulkkaustapa sopi hänelle parhaiten. Tuomari 1 ei maininnut, oliko tulkki joskus opastanut häntä tulkkauksen johtamisessa. Tiainen (1998) toteaa, että tulkit opastavat oikeuden puheenjohtajaa melko harvoin tulkkauksen johtamisessa.

Tulkin pitäisi kehottaa puhujia puhumaan suoraan tosilleen, mikäli tulkattavat puhuvat hänelle (Wadensjö 1998, 239–241). On vaikea sanoa, auttaako simultaanitulkkauks siihen, jos puhujat eivät puhu suoraan toisilleen ja onko tulkille puhuminen hyvä peruste esimerkiksi tulkata ulkomaalaisen asianosaisen tai todistajan puheenvuorot simultaanisesti. Ehkä tulkki voisi tulkattavien opastamisen lisäksi myös paikan valinnallaan yrittää estää sitä, että esimerkiksi vieraskielinen asiakas kääntyisi tulkkiin päin vastatessaan oikeuden hänelle esittämiin kysymyksiin.

ESIMERKKI 24:

T1: No jos sen sais menee sillä simultaanitulkkauksella niin sehän olis kaikkein näppärin. Silloin mun ei tarteis yhtään välittää siitä. Mä voisin toimia niinkun muutenki. Puhua ja selittää ja mä tietäsin, että kaikki menee. Ja se että siinä nyt kuiskutellaan niin ei se ainakaan mua haittaa yhtään. Koska sillon, jos siinä on se tulkki, niin se kuuluu siihen kuvaan, että sille kuiskutellaan sille päämiehelle tai asiakkaalle ja sillä selvä. Ei se sitä haittaa ja meillähän on niin isot noi salitkin, ettei se kuiskuttelu sinne puheenjohtajalle sillai kuulu, että siitä häiriintyis mitenkään.

Kuiskaustulkkauksen aiheuttama taustaääni saattaa vaatia oikeuden edustajilta totuttelua. Esimerkissä 24 tuomari 1 sanoi, ettei kuiskaus häirinnyt häntä, varsinkaan silloin, jos istuntosali oli suuri. Tuomari 3 sanoi, että kuiskaustulkkaus edellyttää tottumista jatkuvaan taustaääneen.

ESIMERKKI 25:

T3: Joo se tavallaan nopeuttaa käsittelyä (simultaanitulkkaus) ja eikä se mua häirinny. Se edellyttää just sit tietty tottumista siihen, että siellä on sellanen taustaääni.

Haastattelujen perusteella oikeuden puheenjohtajan ja tulkin kannattaisi keskustella tulkkaustavasta ennen istuntoa. Tulkin kannattaisi aktiivisemmin tarjota ammattitaitonsa oikeuden puheenjohtajan käyttöön ja opastaa tätä tulkkausten johtamiseen liittyvissä asioissa. Oikeuden puheenjohtajille puolestaan voitaisiin tarjota myös istuntojen ulkopuolella opastusta tulkkausten johtamiseen. Ainakin heidän kannattaisi tiedostaa paremmin se, että tulkkaustavasta pitää keskustella ennen istuntoa. Peruste tulkkaustavan valinnalle ei pitäisi olla pelkästään se, osaako tulkki tulkata simultaanisesti. Olisi myös tärkeää ottaa huomioon, mikä osa istuntoa äänitetään, jolloin on tulkattava konseptiivisesti. Huomioon voitaisiin ehkä ottaa myös sellaiset seikat, kuten jos jotakin osapuolta häiritsee päällekkäin puhuminen tai kuiskaustulkkauksesta aiheutuva taustaääni.

5.5 Kulttuurierot oikeustulkkauksessa

Tulkin tehtäväksi mielletään usein vain viestin kielellisen muodon muuntaminen toiselle kielelle, eikä ajatella sitä, että viestin välittämiseen liittyy muitakin asioita, kuten esimerkiksi vieraan kulttuurin selittäminen. Roinila (1992, 211) kirjoittaa, ettei kääntäminen ole mahdollista ilman molempien kulttuurien perusteellista tuntemista. Koska tulkin tehtävä on saattaa vieraskielinen asiakas yhdenvertaiseen asemaan oikeuden kieltä taitavien kanssa, voidaan ajatella, että myös kulttuurierojen selittäminen on tarpeen. Voi esimerkiksi olla, ettei ulkomaalainen asiakas tunne vasemman tai oikean eroa (Jessnitzer 1982, 96–97) tai osaa hahmottaa, kuinka suuri on jalkapallokentän kokoinen alue, jos hänen kotimaassaan ei pelata jalkapalloa (Gonzales ym. 1991, 180). Toimiessaan oikeussalissa kulttuuriasiantuntijana tulkki voi sanoa, että tieto tai oletus perustuu hänen omaan kokemukseensa ja ettei hän voi taata sen paikkansapitävyyttä (Laster & Taylor 1994, 220).

Haastateltavilta kysyttiin, olivatko he törmänneet oikeudessa kulttuurieroihin ja oliko tulkki selittänyt oikeudessa kulttuurieroihin liittyviä seikkoja. Välillä oli hieman hankalaa selittää haastateltaville, mitä kulttuurierojen selittämällä tarkoitettiin. Haastateltavat mielsivät tulkin useimmiten kieltä kääntäväksi koneeksi, ja heille oli

hyvin vieras ajatus, että tulkki käyttäisi viestin välittämisessä muitakin taitoja, esimerkiksi kulttuurintuntemustaan. Usein haastateltavat yhdistivät kulttuuriasiantuntijuuden vieraskielisen asiakkaan avustajana toimimiseen ja ajattelivat, että esimerkiksi ulkomaalainen syytetty voisi saada lievemmän tuomion, jos tulkki osaisi vedota joihinkin kulttuuriseikkoihin. Tästä kulttuuriasiantuntijana toimimisesta ei kuitenkaan ole kysymys, vaan siitä, että tulkki auttaa puhujia ymmärtämään toisiaan yli kulttuurirajojen.

Kaikki haastateltavat mainitsivat törmänneensä oikeudessa siihen, että joillakin toisista kulttuureista tulevilla asiakkailla oli erilainen käsitys siitä, mikä oli olennaista tietoa käsiteltävän asian kannalta. He saattoivat toisinaan vastata hyvin pitkästi oikeuden kysymyksiin ja antaa paljon taustatietoa tapahtumista, mutta eivät kuitenkaan suomalaisten oikeuden edustajien mielestä vastanneet itse kysymykseen. Toinen yleinen kulttuuriero oli haastateltavien suhtautuminen tuomioistuinta kohtaan. Suomalaiset suhtautuivat tuomioistuimeen haastateltavien mielestä lähinnä paikkana, jossa hoidettiin asioita, kun taas jotkut ulkomaalaiset asiakkaat tuntuivat pelkäävän oikeuteen joutumista ja kunnioittivat usein kovasti oikeuden jäseniä. Tuomari 1 oli myös havainnut joissakin ulkomaalaisissa asiakkaissa epäluottamusta tuomioistuimen objektiivisuutta kohtaan.

Tällaisten kulttuurierojen suhteen haastateltavat eivät kertoneet tulkin toimineen kulttuuriasiantuntijana. Tulkin onkin ehkä tämäntyyppisten asioiden kohdalla vaikea toimia kulttuuriasiantuntijana, sillä tulkki ei saa vaikuttaa siihen, miten ulkomaalainen vastaa oikeuden kysymyksiin. Syyttäjä 2 sanoi myöhemmin, että vaikka tulkki selittäisi oikeudelle, että ulkomaalaisella on eri käsitys siitä, mikä on olennaista tietoa käsiteltävän asian kannalta, se ei kuitenkaan edistäisi asian käsittelyä, koska oikeus ei saa tarvitsemaansa tietoa ja kysymys joudutaan esittämään monta kertaa uudelleen. Kulttuurieron selittäminen auttaisi syyttäjä 2:n mielestä lähinnä vain ymmärtämään, miksi ulkomaalainen vastaa oikeuden kysymyksiin kummallisesti ja epäloogisesti.

Toisaalta herää kysymys, eikö tulkki kuitenkin auttaisi viestintää ja samalla asian käsittelyä, jos hän kertoisi oikeudelle, että ulkomaalaisella saattaa olla eri käsitys siitä, mikä on olennaista tietoa asian kannalta. Ehkä oikeus ymmärtäessään ulkomaalaisen asiakkaan näkökulman voisi selittää tälle, minkälainen tieto suomalaisen oikeuden kannalta on olennaista ja mikä ei. Tällaisessa tapauksessa tulkin kuitenkin varmasti täytyisi erityisesti korostaa oikeudelle, että kysymys on hänen oletuksestaan siitä, että ulkomaalaisella asiakkaalla on erilainen näkökulma asiaan, sillä puhujan motiiveita ja käsityksiä on hyvin vaikea arvioida.

Tuomari 1 sanoi, että tulkki voisi ehkä kertoa oikeudelle, jos ulkomaalainen asiakas pelkää oikeuteen tuloa siitä syystä, että tällä on kotimaansa tuomioistuimesta huonoja kokemuksia. Oikeudessa voitaisiin tuomari 1:n mielestä silloin rauhoitella pelokasta asiakasta. Tulkin saattaa kuitenkin olla vaikea toimia kulttuuriasiantuntijana myös tällaisessa tilanteessa. On varmasti aika vaikea tietää, pelkääkö ulkomaalainen asiakas todella ja mistä hänen pelkonsa johtuu. Tulkki ja ulkomaalainen saattavat myös tavata vasta juuri ennen istuntoa, jolloin tulkin on vaikea tehdä arviota asiakkaan tunnetilasta. Olisi myös ehkä vähän holhoavaa, että tulkki esittäisi oikeudelle arvionsa asiakkaan tunnetilasta ja mahdollisen pelon syistä ilman että asiakas kertoisi niistä itse. Voisi ajatella, että ulkomaalaisen asiakkaan rauhoittelu ja suomalaisesta oikeuskäytännöstä kertominen kuuluisivat pikemminkin oikeusavustajan tehtäviin. Aivan kaikissa tapauksissa asiakkaalla ei tosin ole oikeusavustajaa.

Saattaa olla, että koska tulkin kulttuuriasiantuntijuus ei liity haastateltavien mielestä tyypillisimpiin oikeudessa esiintyviin kulttuurieroihin, heidän oli vaikea ajatella, mitä tulkin kulttuuriasiantuntijuus on. Jotkut haastateltavat muistivat, että tulkki oli maininnut esimerkiksi jonkin sanan yhteydessä, että sillä oli toisessa kulttuurissa eri merkitys. Tämmöisiin asioihin liittyvää kulttuurierojen selvittämistä pidettiin yleisesti hyvänä ja tarpeellisena asiana.

Haastateltavien näkemykset tulkin toimimisesta kulttuuriasiantuntijana kertoivat paljon heidän käsityksistään tulkin roolista. Hallinto-oikeudessa oli joskus tarvittu tulkin apua esimerkiksi paikkakunnan löytämiseksi kartalta. Tuomari 2 oli kuitenkin epävarma, saiko tulkilta pyytää apua tällaisissa ongelmissa. Hän ajatteli ettei se kuulunut tulkin rooliin. Hän myös ajatteli, ettei tulkki pystynyt olemaan kulttuuriasiantuntija yhtä aikaa tulkkauksen ohella.

ESIMERKKI 26:

T2: Joku tulkki on saattanu ehkä ihan spontaanistikin sit sanoo jonkun semmosen, et kun kääntää jotain sanaa, nii on ehkä hyväkin vähän selittää just sitä taustaa. Et voi olla joku sellanen, et meidän kulttuurissa tällä sanalla tarkotetaan tätä eikä tätä ja sehän on ihan paikallaan. Ja tottakai mekin saatetaan siinä sitte käyttää tulkkiä, vaik se ei ihan olis muodollisesti ehkä oikeenkaan, ni semmosena asiantuntijana siinä mielessä, et voidaan jostain asiasta sitte... mut ehkä se kyl liittyy johonkin asiakirjojen...saattaa olla jostain ihan paikkakunnastakin. Et jos se tulkki sit sattuis tietämään, ku me ei meinata kartalta löytää jotain paikkakuntaa. Jotain tämmöstä nyt saatetaan käyttää, vaik ei se ihan tulkin rooliin... koska eihän se voi taas asiantuntijana olla yhtä aikaa. Just tämmösiä joitakin yksityiskohtia kulttuurista, jonka kääntäminenkin ehkä just voi edellyttää sitä et sanoo sen.

Asianajaja 1 muisti tilanteen, jossa tulkki oli sanonut oikeudelle, ettei islamilaisesta kulttuurista peräisin oleva nainen voinut vastata tiettyyn oikeuden esittämään kysymykseen. Asianajaja 1 piti tulkin toimintaa kyseisessä tilanteessa erittäin hyvänä. Hän tosin kuvasi tulkin toimintaa kulttuuriasiantuntijana siten, että ”tulkki rohkeasti

tavallaan muuttui asiamieheksi”. Ilmaisui ehkä kuvastaa ajatusta, että tulkkaminen on kielen kääntämistä ja kulttuuriasiantuntijuus erillään tulkin toimenkuvasta. Asianajaja 1:n mielestä tällainen kulttuuriasiantuntijana toimiminen oli kuitenkin hyödyllistä, ja se auttoi asian käsittelyä.

ESIMERKKI 27:

A1: Ehkä sitten sellasia, missä juuri islamilaisissa kulttuureissa kun se naisen rooli on hyvin erilainen ja sitten se, mitä nainen voi esimerkiksi miehen läsnäollessa kertoa. Ni semmonen on ihan kerran taikka kaks tullu, että tää asiakas niinku... tulkki käänsi tietyn kysymyksen, ja sitte tää henkilö ei niinku vastannu mitään, oli ihan hiljaa ja sitte he supatteli tulkin kans jotain, ja **onneks tulkki sitte rohkeesti ikään kuin muuttui siinä asiamieheksi tavallaan** ja kerto, että tää kysymys on sellanen, että koska täällä oli sitte miestuumari ja miessyyttäjä ja minäkin olin salissa ja niin edelleen, niin että hänellä ei ollu lupa ... ei voinu sen kulttuurin takia vastata siihen kysymykseen. Se ei ollu ees meidän mielestä kovin intiimi tai kovin henkilökohtainen.

Tulkin ammattitaitoon ei usein ajateltu kuuluvan muita taitoja kuin kielitaidon. Tuomari 2 mainitsi tulkkaukseen valmistautumisesta puhumisen yhteydessä, ettei tulkki ”tietenkään” tunne maan poliittista historiaa. Mielestäni väite oli hyvin erikoinen. Oikeustulkit ovat usein itse muuttaneet kyseisestä maasta Suomeen, ja heillä voi olla hyvin omakohtaistakin kokemusta kotimaansa poliittisista tapahtumista. Ehkä tuomari 2 ajatteli esimerkiksi englannin tai ranskan kielen tulkkaja, joiden asiakkaat saattavat olla peräisin monista eri maista. Kommentti kuitenkin kuvastaa käsitystä, että tulkkaukseen on pelkkää kielen kääntämistä. Tulkin kulttuuriasiantuntijan rooli on ymmärrettävissä silloin, kun kulttuurierot koskevat esimerkiksi sanojen merkityseroja, mutta muuta kulttuurintuntemusta tulkillä ei oleteta olevan.

ESIMERKKI 28:

T2: No usein sitte voi olla, et mekin tunnetaan sen maan poliittista historiaa, mitä taas tulkki tietenkään ei tunne. Ni siin voi olla sit semmosii erikoisia sanontoja. Et kyl niissäkin on perempi vaan kääntää sananmukaisesti ja kysellä useampaan kertaan.

Esimerkkien perusteella voidaan päätellä, että käsitys tulkkien kieltä kääntävänä koneena on hyvin yleinen ja sitkeä. Ehkä oikeuden edustajien olisi hyvä tietää, että tulkin rooli on hieman monimuotoisempi ja että kulttuurierojen selvittäminen on osa viestin välittämistä. Tulkki ei siis pyri avustamaan ulkomaalaista asiakasta, vaikka tekeekin johonkin kulttuuriseikkaan liittyvän huomion. Oikeudessa tulkin kulttuuriasiantuntijuus voitaisiin nähdä mahdollisuutena, ja sitä voitaisiin myös ehkä opetella aktiivisemmin hyödyntämään kommunikoidessa ulkomaalaisen asiakkaan kanssa. Kulttuuriasiantuntijana toimiminen vaatii tulkkilta ammattitaitoa. Hänen tulee osata tarjota kulttuurintuntemuksensa oikeuden käyttöön siten, että oikeus ymmärtää tulkin huomioiden olevan hänen omiaan ja että ne tähtäävät kommunikaation helpottamiseen. Haastatteluiden perusteella oikeudessa pelätään sitä, että tulkki vaikuttaa käsiteltäviin asioihin ja informaatioon, jota oikeus asioista saa. Siksi olisi tärkeää löytää tapa, jolla tulkki voi tehdä kulttuurikohtaisia huomioita saamatta syytteitä asioihin vaikuttamisesta.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää, millaisia kokemuksia ja näkemyksiä oikeuden edustajilla on oikeustulkkauksesta ja millaista heidän mielestään oikeustulkkauksen tulisi olla. Työssä on käsitelty oikeuden edustajien suhtautumista tulkin kanssa työskentelyyn, käsityksiä pätevistä ja epäpätevästä tulkista, valmistautumismateriaalin lähettämiseen liittyviä asenteita ja ongelmia, tulkaustapaa sekä oikeustulkkauksen kulttuurieroja ja tulkin toimintaa niiden suhteen.

Haastattelut tuottivat mielenkiintoista tietoa käsitellyistä asioista. Saatu tieto ei kuitenkaan rajoittunut tähän, vaan käsiteltyjen asioiden yhteydessä nousivat jatkuvasti esiin haastateltavien käsitykset tulkin roolista sekä siitä, mitä tulkkaus on. Haastateltavien käsitykset tulkin roolista sekä tulkkauksesta toimintana ovat tärkeitä pohdittaessa sitä, kuinka tulkin ja oikeuden yhteistyötä voisi kehittää. Kun tiedetään, millaisia käsityksiä oikeuden edustajilla on tulkin työstä, heitä voidaan opastaa paremmin työskentelyssä tulkin kanssa. Heille voidaan tarjota vastauksia epäselvyyksiin, ja heidän kanssaan voidaan etsiä ratkaisuja mahdollisiin ongelmiin.

Tulkki miellettiin usein kieltä kääntäväksi koneeksi, jonka työlle on lähinnä varattava oma aikansa. Erityisesti puheenjohtajien haastatteluissa esiintyi toivomus siitä, ettei tulkki tarvitsisi ottaa huomioon istunnon aikana. Esimerkiksi tulkaustavasta sopiminen oli melko sattumanvaraista. Se oli hoidettu lähinnä siten, että puheenjohtaja oli kysynyt, osasiko tulkki tulkata simultaanisesti ja pyytänyt tätä keskeyttämään istunnon, jos ei ehtinyt tulkata. Tulkaustavan suhteen oltiin kuitenkin hyvin joustavia. Kirjallisten dokumenttien tulkaamisen prima vista–tekniikalla oli havaittu säästävän aikaa, mutta simultaanitulkausta ei varsinaisesti toivottu ajan säästämisen vuoksi. Simultaanitulkausta toivoi yksi tuomari lähinnä siitä syystä, ettei tauotuksesta tarvitsisi huolehtia.

Oikeuden edustajille kaikkein tärkeintä tulkkauksessa on se, että he saavat kaiken tiedon asiasta virheettömästi ja puolueettomasti. Se, että jutun käsittely pitkittyy tai hankaloituu tulkkauksen takia oli haastateltavien mielestä harmillista, mutta se ei ollut yhtä vakavaa kuin suoranaiset virheet. Pätevän tulkin ominaisuuksiin kuului heidän mielestään täsmällinen ja virheetön tulkkaus, puolueettomuus, varma esitystapa ja selkeäsanaisuus, juridisten termien hallinta ja riittävä kielitaito. Tulkki, jolla nämä ominaisuudet oli, antoi haastateltaville tunteen, että he voivat luottaa tulkin välityksellä saatavaan tietoon ja ratkaista käsiteltävän asian sen perusteella. Jos tulkin työssä oli esiintynyt ongelmia, haastateltavat eivät enää luottaneet tulkkiin, vaan alkoivat tarkkailla ja kontrolloida tulkin suoritusta, mikäli he ymmärsivät tulkattavaa kieltä. Tällainen tilanne ei ollut toivottava, sillä tulkkauksen kontrollointi häiritsi haastateltavien keskittymistä omaan tehtäviinsä. Jos haastateltavat eivät ymmärtäneet molempia tulkattavia kieliä, he joutuivat vain sietämään epävarmuutta.

Tulkin pätevyyttä tai epäpätevyyttä arvioitiin usein hänen herättämän vaikutelman perusteella. Haastateltavat kertoivat, että juridiset termit tuottivat tulkeille usein hankaluuksia. Toisaalta haastateltavat kertoivat, että kokeneilta tulkeilta juridisten termien tulkaaminen tuntui sujuvan. Todellisuudessa haastateltavat eivät useinkaan voineet tietää, miten termit oli tulkattu, mutta he olivat saaneet sellaisen vaikutelman, että

vieraskielinen asiakas oli ymmärtänyt juridiset termit. Tulkin pätevyyttä alettiin epäillä, jos hän oli vaikuttanut epävarmalta, epäroinyt tai miettinyt tulkatessaan. Tulkille ei siis sallittu kovinkaan paljon epävarmuutta ilmentäviä piirteitä. Myös tarkentavien kysymysten tekoa saatettiin pitää epäpätevyyden merkinä. Edellä mainitut piirteet eivät kuitenkaan osoita sitä, että tulkki olisi epäpätevä. Esimerkiksi tarkentavien kysymysten esittäminen kuuluu vastuulliseen tulkkaukseen. Haastateltavien näkemykset tulkin epäroinnista, miettimisestä ja tarkentavien kysymysten esittämisestä kertoo kuitenkin siitä, että ihmiset, jotka eivät ole tulkkausten ammattilaisia, arvioivat tulkkausta saamansa vaikutelman perusteella.

Pätevältä tulkilta odotettiin esimerkiksi hyvää juridisten termien hallintaa, mutta tulkille ei aina annettu mahdollisuutta valmistautua tulkkaussuoritukseen. Asiakirjojen lähettämiseen tulkille suhtauduttiin toisinaan jopa kielteisesti. Yksi syy siihen oli, ettei valmistautumisen tärkeyttä ymmärretty. Jotkut haastateltavat ajattelivat tulkkauksen olevan sanojen korvaamista toisen kielen vastaavilla sanoilla. Ajateltiin, että tulkkaustilanteesta selviää tulkkaamalla kaiken sananmukaisesti. Tulkin vaihtolovelvollisuutta ei pidetty myöskään riittävänä takeena sille, että asiat pysyivät salassa ennen istuntoa. Edes tulkkien lähettämät kopiot oikeustulkkausohjeista eivät olleet vakuuttaneet kaikkia haastateltavia. Haastateltavilla oli omat ohjeensa siitä, mitä asiakirjoja sai antaa ulospäin eikä niissä mainittu tulkkia. Yhdessä haastattelussa esiintyi myös pelko siitä, että tulkki saattaisi lisätä tulkkeeseen asiakirjoissa olevaa tietoa.

Asiakirjojen lähettämiseen liittyvät kielteiset asenteet kuvastivat ehkä myös oikeuden edustajien näkemystä tulkin roolista ja asemasta jutun käsittelyssä. Tulkkia ei välttämättä koettu työoveriksi, joka omalla työpanoksellaan auttoi asian ratkaisemisessa, vaan tulkki koettiin ulkopuoliseksi, välttämättömäksi työvälineeksi, jolle ei kannattanut antaa liikaa tietoa käsiteltävästä tapauksesta. Haastateltavat pitivät myös usein omia työskentelytapojaan ja käytäntöjään tulkin työtä tärkeämpinä.

Haastehakemuksen lisäksi muita asiakirjoja ei haluttu lähettää, koska niiden kopioimiseen ja lähettämiseen menisi aikaa. Yksi tuomari ei halunnut lähettää tulkille asiakirjoja siksi, että halusi tutustua niihin ensimmäisenä ja teki sen vasta juuri ennen istuntoa. Haastateltavat katsoivat usein myös pystyvänsä arvioimaan, millaiseen sanastoon tulkin oli syytä valmistautua ja mitkä asiakirjat olivat tulkin valmistautumisen kannalta tärkeitä. Haastateltavat, jotka ajattelivat tulkkauksen olevan sanojen korvaamista toisen kielen sanoilla eivät myöskään kyseenalaistaneet tätä käsitystään. Toisaalta kaikki tulkitkaan eivät olleet toimineet aktiivisesti sen eteen, että heille lähetettäisiin asiakirjat tutustuttavaksi. Yllättävän harvat tulkit olivat pyytäneet asiakirjoja, mikä kertoo heidän epäammattimaisesta suhtautumisestaan toimeksiantoihinsa. Tämä on myös omiaan pitämään yllä oikeuden edustajien keskuudessa sellaista käsitystä, ettei valmistautuminen ole tulkille tarpeellista.

Käsitys tulkista kieltä kääntävänä koneena tuli esille myös kysyttäessä haastateltavilta oikeudessa esiintyvistä kulttuurieroista ja siitä, oliko tulkki pyrkinyt selittämään niitä oikeudessa. Haastateltaville oli hyvin vieras ajatus, että kulttuurierojen selittäminen kuuluisi tulkkaukseen. He yhdistivät sen ulkomaalaisen asiakkaan avustamiseen ja ajattelivat, että syytetty voisi saada paremman tuomion, jos tulkki osaisi vedota oikeisiin kulttuuriseikkoihin. Tästä kulttuuriasiantuntijana toimimisesta ei kuitenkaan ole kysymys, vaan siitä, että kulttuurieroja selittämällä tulkki auttaa puhujia ymmärtämään toisiaan yli kulttuurirajojen.

Haastateltavien näkemyksen mukaan yleisimmät oikeudessa esiintyneet kulttuurierot liittyivät joidenkin ulkomaalaisten asiakkaitten erilaiseen käsitykseen siitä, mikä oli olennaista tietoa käsiteltävän asian kannalta. Haastateltavat olivat havainneet joidenkin ulkomaalaisten asiakkaitten suhtautuvan oikeuteen eri tavalla kuin suomalaisten. Haastateltavien mielestä suomalaiset asiakkaat suhtautuivat oikeuteen lähinnä virastona, jossa hoidettiin asioita, kun taas jotkut ulkomaalaiset pelkäsivät oikeuteen tuloa ja kunnioittivat kovasti oikeuden jäseniä.

Näiden kulttuurierojen suhteen tulkin ei muistettu toimineen kulttuuriasiantuntijana, mikä varmasti olisikin melko vaikeaa. Tulkki ei voi vaikuttaa siihen, mitä tulkattavat puhuvat ja päättää heidän puolestaan, mikä on olennaista tietoa. Asiakkaan oikeutta kohtaan tuntemaa pelkoa voi taas varmaankin parhaiten lievittää hänen avustajansa. Jotkut haastateltavat muistivat tulkin sanoneen jonkin sanan yhteydessä, että sillä oli eri merkitys toisessa kielessä. Tulkin ei kuitenkaan ajateltu edes välttämättä tuntevan tulkaamansa kielen kulttuuria ja maan poliittista historiaa, eikä tulkin ajateltu voivan toimia kulttuuriasiantuntijana tulkaamisen ohella. Toisaalta haastateltaville oli epäselvää, saiko tulkilta kysyä kulttuuriin liittyviä asioita; kulttuuriasiantuntijuuden ei katsottu kuuluvan tulkin rooliin. Kulttuuriasiantuntijuus oli kuitenkin koettu hyvin positiivisesti esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa tulkki kertoi, ettei ulkomaalainen asiakas voinut vastata oikeuden esittämään kysymykseen kulttuuriustansa vuoksi.

Tutkielman mukaan oikeuden ja tulkkien välisessä yhteistyössä olisi paljon kehittämistä. Oikeudessa olisi tärkeää ymmärtää, ettei tulkattua oikeudenkäyntiä voi hoitaa samalla tavalla kuin ilman tulkkia käytävää oikeudenkäyntiä ja että siihen liittyvistä järjestelyistä täytyy keskustella tulkin kanssa. Oikeudessa olisi myös hyvä tiedostaa tulkkaukseen liittyviä ongelmia ja ymmärtää tulkin rooli hieman laajemmin kuin käännöskoneena. Erityisesti tuomarit tarvitsisivat opastusta tulkkauksen johtamisessa. Heille olisi hyvä selittää, miltä oikeuden istunto näyttää tulkin näkökulmasta ja mitä tulkkaus toimintana on. Jos tulkkien näkökulma olisi tutumpi oikeudelle, tulkkien olisi helpompi perustella omia tulkkauksen hoitamiseen liittyviä tarpeitaan ja ehdotuksiaan.

Oikeuden edustajille voitaisiin esimerkiksi järjestää luentoja ja laatia opas, jossa kerrottaisiin työskentelystä tulkin kanssa. Samalla voitaisiin kertoa tulkin työstä ja siihen liittyvästä problematiikasta. Tuomareille voitaisiin myös laatia lyhyt selvitys tulkin roolista, jonka he voisivat lukea ääneen istunnon aluksi. Näin oikeuden puheenjohtaja varmistaisi sen, että kaikki salissa olevat – myös tulkki itse – ymmärtäisivät tulkin roolin ja tehtävän. Tuomioistuimiin olisi myös hyvä lähettää niiden itsensä hyväksymät ohjeet asiakirjojen lähettämisestä tulkeille. Ehdotuksia yhteistyön kehittämiseksi löytyy varmasti paljon, mutta kaikkein tärkeintä olisi, että oikeus ja tulkit lähentyisivät toisiaan ja alkaisivat yhdessä kehittää yhteistyötään.

Oikeuden edustajien opastaminen on kuitenkin vain yksi askel yhteistyön tiellä, ja mahdollisuudet siihen ovat rajalliset. Kaikkein tärkeimpiä oikeustulkkauksen kehittäjiä ovat oikeustulkit itse. Heidän on omalla ammattitaidollaan opastettava oikeutta tulkkauksen johtamisessa ja osoitettava, mitä hyvä tulkkaus on. Oikeudenkäynti on erittäin haasteellinen tulkaustilanne, ja tulkin kompetenssilta vaaditaan oikeudessa paljon. Siksi on suorastaan vaarallista, että oikeuteen pääsee tulkaamaan epäpäteviä tulkkeja. Suomeen olisi

ehdottomasti saatava oikeustulkki virallistamisjärjestelmä, jossa testattaisiin erityisesti tulkin oikeustulkkaukseen liittyvät taidot ja valmiudet.

Tämä tutkielma on osoittanut, että tulkki asiakkaitten tutkiminen tuottaa hyödyllistä ja mielenkiintoista tietoa tulkkausten tutkimukselle. Seuraavaksi voisi olla mielenkiintoista tutkia oikeustulkausta haastatteleamalla oikeustulkki ulkomaalaisia asiakkaita. Oikeuden edustajien näkökulmaa ei myöskään ole tällä tutkielmalla ammennettu tyhjiin: esimerkiksi koko maan kattavalla kyselytutkimuksella oikeuden edustajien keskuudessa voitaisiin kartoittaa tuomioistuinten tulkkausten järjestämiseen ja käyttöön liittyviä käytäntöjä. Toivon, että tulevaisuudessa riittää kiinnostusta oikeustulkkausten ja laajemmin asioimistulkkausten tutkimukseen ja kehittämiseen.

Lähteet:

Asetus kielilain täytäntöönpanosta 1922. 29.12.1922/312.

de Jong, Elena M. 1992. *An Introduction to Court Interpreting*. University Press of America, Lanham.

Edwards, Alicia B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. John Benjamins, Amsterdam.

Gonzalez, Roseann Dueñas, Vásquez, Victoria F. & Mikkelson, Holly 1991. *Fundamentals of Court Interpretation. Theory, Policy and Practice*. Carolina Academic Press, Durham, North Carolina.

Hertog, Erik & Vanden Bosch, Yolanda 2001. Acces to Justice across Language and Culture in the EU. Hertog, Erik (toim.) *Aequitas – Acces to Justice across Language and Culture in the EU*. Lessius Hogeschool, Antwerpen. 11–39.

Hietanen, Kaarina 1993. Dolmetschen im Umfeld von Gerichtsverhandlungen. *TextconText* 8, 177 – 196.

Hietanen, Kaarina 1994. Luento 23.2.1994. Tampereen yliopisto. Käännöstieteen laitos.

Hirsjärvi, Sinikka & Hurme, Helena 1995. *Teemahaastattelu*. Seitsemäs, korjattu painos (1. Painos 1979). Yliopistopaino, Helsinki.

Idh, Leena 2000. Tulkkien ja kääntäjien auktorisointi. *Kieliviesti* 1, 10–11.

Jessnitzer, Kurt 1982. *Dolmetscher. Ein Handbuch für die Praxis der Dolmetscher, Übersetzer und ihrer Auftraggeber im Gerichts-, Beurkundungs- und Verwaltungsverfahren*. Carl Heymann, Köln.

Jyväskylän kaupunki, Sosiaali- ja terveystalvelukeskus 2002. *Keski-Suomen tulkikeskus*. Viitattu 2.2.2003. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <URL: <http://www.jyväskylä.fi/sotepa/tulkikeskus>>.

Kammarkollegiet. *Tolkföreskrifter* 29.9.1994. Viitattu 27.1.2003. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <URL: <http://www.kammarkollegiet.se/tolk/tolkfore.html>>.

Kielilaki 1922. 1.6.22/148

Knapp-Potthoff, Annelie & Knapp, Karlfried 1987. The man (or woman) in the middle: Discoursal aspects of non-professional interpreting. Knapp, Karlfried, Enningen, Werner & Knapp-Potthoff, Annelie (toim.) *Analyzing Intercultural Communication*. Mouton de Gruyter, Berlin.181-211.

Kodin Lakikirja 1995. Käytännön oikeustietoa. II osa. Valitut Palat, Helsinki.

Laki valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta 1922.1.6.1922/149.

Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 1991. 8.3.1922/149

Lappalainen, Juha 1992. *Alioikeusuudistus 1987 ja 1991*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Laster, Kathy & Taylor, Veronica L. 1994. *Interpreters and the Legal System*. The Federation Press, Annandale.

Leinonen, Satu 1998. Asioimistulkin ammattitutkinto. Kokemuksia ensimmäisistä näyttökokeista. *Kääntäjä* 6, 6.

Lingua Nordica Oy. *Tulkkien koulutus*. Viitattu 3.2.2002. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <URL: <http://www.linguanordica.fi/tulkoul.htm>>.

Loftus Elizabeth & Palmer, John 1974. Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 13, 585 – 589.

Mikkelson, Holly 1998. *Towards a Redefinition of the Role of the Court Interpreter*. Viitattu 4.11.2002. Saatavana [www-muodossa](http://www.muodossa): <URL: <http://www.acebo.com/papers/guarantr.htm>>.

Mikkelson, Holly 2002. *Verbatim Interpretation: an Oxymoron*. Viitattu 16.10.2002. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.acebo.com/papers/verbatim.htm>>

Nyky-suomen sanakirja 1980. 7. Painos. WSOY, Porvoo.

Oikeusministeriö 2000. *Oikeuslaitos*. Viitattu 14.1.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.om.fi/tulostus/8238.htm>>.

Oikeusministeriö 2002. *Syyttäjät*. Viitattu 26.1.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.om.fi/4314.htm>>.

Picado, Isabel 2000. An Attorney's Primer: Working With Interpreters. *Proteus, Newsletter of the National Association of Judiciary Interpreters and Translators* 1-2. Viitattu 26.9.2002. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.najit.org/proteus/v9n1-2/picado_v9n1-2.html>.

Roinila, Pauli 1992. Rele vai päätöksentekijä – näkökulmia kääntäjän ja tulkin minäkuvaan. Korhonen, Riitta, Kusch, Martin & Schröder Hartmut (toim.) *Lopussa teksti*. Peter Lang, Frankfurt am Main. 207–215.

Roy, Cynthia B. 2002. The Problem with Definitions, Descriptions, and the Role Metaphors of Interpreters. Pöchhacker, Franz & Shlesinger, Miriam (toim.) *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, London. 345–353.

Siirtolaisuusasiain neuvottelukunnan mietintö XIII. Euroopan ulkopuolisten kielten tulkkien koulutus ja tulkkipalvelujen kehittäminen. Komiteamietintö 1989:35. Työministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

SopS 11/87. *Sopimus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välillä Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa pohjoismaassa 1987*.

SopS 18-20/90. *Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 1950*.

Suomen Asianajajaliitto 2003. *Asianajotoiminta*. Viitattu 26.1.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://asianajajaliitto.fi>>.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. *Oikeustulkkausohjeet* 27.3.2001. Viitattu 31.10.2002. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.megabaud.fi/~sktl/pdf/otulkoh.pdf>>.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. *Oikeustulkin ammattisäännöstö* 27.3.2001. Viitattu 31.10.2002. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.megabaud.fi/~sktl/pdf/oamms.pdf>>.

Tiainen, Mari 1997. Oikeustulkkaus Suomessa. Tampereen yliopisto. Käännöstieteen pro gradu –tutkielma.

Tiainen, Mari 1998. Oikeustulkkaus tuuliajolla. *Kääntäjä* 8, 3

Turun kaupunki 2001. *Turun seudun tulkkikeskus*. Viitattu 31.1.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.turku.fi/tulkkikeskus/>>.

Työministeriö. *Maahanmuuttajille tarkoitettujen tulkkaus- ja kielipalvelujen kehittämissuunnitelma* 28.6.1999. Työhallinnon julkaisu no 231. Viitattu 2.2.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.mol.fi/migration/kielipal.pdf>>.

Työministeriö 2002a. *Ammatinkuvaus. Tuomioistuineläkimies, alioikeus*. Viitattu 26.1.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.mol.fi/Tietoa/Ammatti/00/0/5/1/05110.html>>.

Työministeriö 2002b. *Ammatinkuvaus. Tuomioistuineläkimies, hallinto-oikeudet*. Viitattu 26.1.2003. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.mol.fi/Tietoa/Ammatti/00/0/5/1/05130.html>>.

Työministeriö 2002c. *Ammatinkuvaus. Asianaajaja*. Viitattu 26.1.2003.
Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.mol.fi/Tietoa/Ammatti/00/0/5/3/05310.html>>.

Ulkomaalaisasetus 1994. 18.2.1994/142.

Ulkomaalaislaki 1991. 22.2.1991/378

Ulkomaalaisvirasto. *Turvapaikkahakemukset ja päätökset 2000-2002* 20.1.2003. Viitattu 31.1.2003. Saatavilla
www-muodossa:
<URL: <http://www.uvi.fi/doc/taulukot/turvhake00.htm>>.

Violainen, Jyrki 1993. *Materiaalinen prosessinjohto*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Violainen, Jyrki 1992. *Alioikeusuudistus I. Käräjäoikeus ja siviiliprosessin muutokset*. Lapin yliopiston
oikeustieteellisiä julkaisuja B: 19. 2. Uudistettu painos. Rovaniemi

Wadensjö, Cecilia 1997. Recycled Information as a questioning strategy. Pitfalls in interpreter-mediated talk.
Silvana E. Carr, Roda Roberts, Aileen Dufour & Dini Steyn (toim.) *The Critical Link*. John Benjamins,
Amsterdam. 35 – 51.

Wadensjö, Cecilia 1998. *Interpreting as Interaction*. Addison Wesley Longman, New York.

Minidisk-levyille tallennetut haastattelut ja haastattelujen litteroinnit ovat tutkielman kirjoittajan hallussa.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere
Institut für Sprach- und Translationswissenschaften

PALMU, Minna: GERICHTSDOLMETSCHEN AUS DEM BLICKWINKEL
VON VERTRETERN DER JUSTIZ

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)
April 2003

1 EINLEITUNG

Untersuchungsgegenstand der vorliegenden Arbeit sind die Erfahrungen und Vorstellungen der Vertreter der Justiz über das Gerichtsdolmetschen in Finnland.

Vertreter der Justiz sind nie zuvor befragt worden über Themen, die das Gerichtsdolmetschen behandeln. Ihr Blickwinkel fehlt auch in der Fachliteratur über das Dolmetschen, obwohl einige Forscher wie Edwards (1995) und Wadensjö (1998) die Zusammenarbeit zwischen Dolmetschern¹ und Beamten hervorheben. Der Blickwinkel von Vertretern der Justiz ist jedoch interessant und in der Diskussion sicherlich willkommen, weil sie bei ihrer höchst verantwortungsvollen Arbeit auf einen Dolmetscher angewiesen sind, wenn einer der Prozessbeteiligten der Gerichtssprache nicht mächtig ist.

¹ In diesem Text werden mit der Grammatischen Form *Dolmetscher* sowohl Dolmetscherinnen als auch Dolmetscher bezeichnet.

Im Rahmen der Untersuchung wurden sieben Interviews durchgeführt. Die untersuchte Gruppe besteht aus drei Richtern (in der Arbeit als T1, T2 und T3 bezeichnet), zwei Anklägern (S1 und S2) und drei Rechtsanwälten (A1, A2 und A3). (Die Bezeichnungen rühren von den Anfangsbuchstaben der finnischen Wörter *tuomari* 'Richter', *syyttäjä* 'Ankläger' und *asianajaja* 'Rechtsanwalt'.)

Die an der Untersuchung Beteiligten wurden befragt über

1. ihre Einstellungen zum Arbeiten mit Dolmetschern
2. ihre Vorstellungen von einem qualifizierten und einem unqualifizierten Dolmetscher
3. ihre Erwartungen vom Gerichtsdolmetschen und
4. mögliche Probleme, die aus der Verdolmetschung entstanden sind.

Zur Diskussion kamen auch andere Themen wie:

5. die leitende Rolle des Gerichtsvorsitzenden im Verlauf der Verdolmetschung
6. die Verwendung von direkter und indirekter Rede
7. Dolmetschetechniken
8. Kulturunterschiede und die Kulturvermittlerrolle des Dolmetschers.

2 DIE GERICHTSVERHANDLUNG

Das Ziel einer Gerichtsverhandlung besteht darin, zu klären, welche rechtlichen Sachverhalte auf einen singulären Fall zutreffen. Die Arbeit befasst sich mit dem ordentlichen Gericht erster Instanz (*käräjäoikeus*) und dem Verwaltungsgericht (*hallinto-oikeus*). Im Ordentlichen Gericht erster Instanz sind Gerichtsgegenstand alle Strafsachen und die Mehrzahl der Zivilsachen. Im Verwaltungsgericht werden Berufungen über amtliche Entscheidungen z.B. in Asylangelegenheiten verhandelt.

Die meisten Sitzungen mit Verdolmetschung finden in Finnland in oben genannten Gerichten statt. Auch die befragten Richter (T1, T2 und T3) arbeiteten in diesen Gerichten und trafen Entscheidungen in Zivil-, Straf- und Asylangelegenheiten. Heute wird im Gericht immer mehr die Mündlichkeit betont, u.a. um einen möglichst zügigen Prozessvollzug zu ermöglichen. Daraus resultiert, dass für mehr Sitzungen eine Verdolmetschung organisiert werden muss.

3 GERICHTSDOLMETSCHEN IN FINNLAND

Wenn einer der Prozessbeteiligten der Gerichtssprache nicht mächtig ist, wird ein Dolmetscher hinzugezogen. Das Recht auf einen Dolmetscher wird den Bürgern in verschiedenen Gesetzen, Verordnungen und internationalen Abkommen gewährleistet.

Jedem finnischen Staatsbürger steht das Recht zu, sich bei Gericht seiner eigenen Muttersprache (Finnisch oder Schwedisch) zu bedienen (Kielilaki 148/22, 3 §). Auch das Recht der Samen, ihre eigene Muttersprache vor den Gerichten ihrer Heimatgebiete zu benutzen, wird im Gesetz geregelt (Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa 516/91). Allen, die die Gerichtssprache nicht Sprechen, muss eine Verdolmetschung organisiert werden, wenn die Initiative zur Gerichtsverhandlung von einem Beamten (meistens dem Ankläger) erfolgt. Die Verdolmetschung muss in einer Sprache, die der fremdsprachige Prozessbeteiligte ausreichend versteht, stattfinden. Falls die Vorladung zum Gericht von einem Beamten erfolgt, wird die Verdolmetschung aus der Staatskasse bezahlt. In Zivilsachen gehen die Dolmetschkosten auf den fremdsprachigen Prozessbeteiligten. (Asetus kielilain täytäntöönpanosta (311/22, 6 §); Ulkomaalaislaki (378/91, 68 §).)

Gerichtsdolmetscher werden in Finnland meistens durch regionale Dolmetscherzentren vermittelt. Darüber hinaus führen manche Gerichte eigene Dolmetscherlisten. 1999 wurde unter den Kunden der Dolmetscherzentren eine Befragung durchgeführt. Es stellte sich heraus, dass manche Kunden hauptsächlich zufrieden mit der Dienstleistung der Dolmetscherzentren waren. Problematisch empfanden die Kunden die oft langen Wartezeiten; die Verdolmetschung konnte selten schnell organisiert werden. Die Kunden interpretierten dieses Problem als Mangel an Dolmetschern. (Työministeriö 1999, 15.)

Eine Vollausbildung für Dolmetscher wird an fünf Universitäten in Finnland angeboten. Die möglichen Sprachkombinationen sind jedoch an den Univeristäten sehr begrenzt. Es werden auch zusätzlich Kurse z. B an Weiterbildungszentren der Universitäten, in privaten Übersetzer- und Dolmetscherbüros sowie in regionalen Dolmetscherzentren angeboten.

Seit 1994 besteht in Finnland ein berufsspezifischer Ausbildungsgang des Sekundarbereichs für Kommunaldolmetscher. Dieser Ausbildungsgang ist unter Kontrolle des finnischen Bildungsministeriums und wird nach Vereinbarung durch eine vom Bildungsministerium ausgewählte Lehranstalt organisiert. Mit der Errichtung dieses Ausbildungsgangs sollte die Ausbildung der Kommunaldolmetscher vereinheitlicht und zugleich den Kunden die Möglichkeit zur Qualitätskontrolle angeboten werden. Die Kompetenz der Kommunaldolmetscher variiert leider enorm. Bei Einstellung eines ausgebildeten Dolmetschers kann der Kunde jedoch der Sachkundigkeit des Dolmetschers vertrauen.

Gerichtsdolmetschen stellt eine Herausforderung auf der gesamten EU-Ebene dar. In vielen EU-Ländern haben die Gerichtsdolmetscher keinen offiziellen Status. Die Gerichtsdolmetscher arbeiten unter verschiedenen Berufstiteln, aber hinter den Titeln steckt selten weder Ausbildung zum Beruf noch Qualitätskontrolle. Die Vertreter der Justiz finden die Situation mit ihren immer internationaler werdenden Klienten problematisch; ohne qualifizierte Gerichtsdolmetscher und die Übersetzer von Gesetzestexten ist es unmöglich, rechtmäßige Gerichtsprozesse durchzuführen.

Aus dem Bedarf, Gerichtsdolmetschen und die Übersetzung von Gesetzestexten zu entwickeln, wurde in der EU das grenzüberschreitende *Grotius Project* begonnen. Das Projekt hat die Festlegung einheitlicher Minimumstandards für Gerichtsdolmetschen und die Übersetzung von Gesetzestexten in allen EU-Ländern zum Ziel. Die Standards sollten auch als Anleitung für Länder, die erst am Anfang der Errichtung ihrer nationalen Gerichtsdolmetsch- und Übersetzungssysteme stehen, fungieren.

4 DIE INTERVIEWS UND DIE UNTERSUCHUNGSMETHODE

Die Befragten wurden durch E-Mails und Telefonate an Gerichte, Anwaltsbüros usw. gesucht. Zwei der Befragten waren Frauen und sechs Männer. Die Arbeitserfahrung der Befragten variierte von 7 bis 25 Jahren. Wichtig für diese Arbeit waren die Einschätzungen der Befragten darüber, in wie vielen Sitzungen mit Verdolmetschung sie gewesen waren. Die kleinste Einschätzung lag bei 20 und die größte 220. Die üblichste Einschätzung war "in Dutzenden, vielleicht in mehr als 100 Sitzungen".

Die Befragten wurden über die Themen 1–4 (siehe Seite 2) vor dem Interview per E-Mail informiert, um sie einzustimmen und um sich schon vorab Gedanken machen zu können. Die Themen 5–8 (siehe Seite 2) wurden nicht vorgegeben, um die Befragten nicht zu viel vor dem Interview zu beeinflussen. In der E-Mail wurde jedoch betont, dass allerlei Ansichten und Erfahrungen über das Gerichtsdolmetschen während des Interviews besprochen werden könnten. Die Reihenfolge, die Formulierung wie auch die Gewichtung der besprochenen Themen variierte sehr zwischen den Interviews je nach Interessen der Befragten.

Die Interviews dauerten 30–70 Minuten, und wurden entweder im Arbeitszimmer des Befragten oder in einem freien Sitzungssaal im Gerichtsgebäude geführt. Eine Ausnahme unter den Interviews war das Interview mit den Befragten A2 und A3. Sie waren Kollegen und wurden gleichzeitig interviewt, alle anderen Befragten wurden einzeln interviewt. Die Interviews wurden auf Minidisk aufgenommen und später transkribiert. Das Untersuchungsmaterial wurde einer

qualitativen Analyse unterzogen. In der Hauptsache wurden die Ansichten über die diskutierten Themen miteinander verglichen.

5 UNTERSUCHUNGSERGEBNISSE IN EINBEZUG UND VERGLEICH DER VORLIEGENDEN DOLMETSCH-LITERATUR

Die Einstellung zum Arbeiten mit einem Dolmetscher war unter den Befragten relativ einheitlich. Alle Befragten sagten, dass man ohne Dolmetscher einfach nicht zurecht komme, wenn einer der Prozessbeteiligten der Sprache des Gerichts nicht mächtig ist. Die Befragten waren der Meinung, dass die Arbeit mit Dolmetschern zu ihrem Berufsbild gehöre und dass man keine besonders negativen oder positiven Einstellung zu Sitzungen mit Verdolmetschung haben brauche. Alle Befragten meinten auch, dass ihre eigene Arbeit in Verhandlungen mit Verdolmetschung unverändert bleibe.

Alle Befragten sagten, dass man allgemein mehr Zeit für gedolmetschte Sitzungen brauche. Für die längeren Sitzungszeiten hätten die Befragten Verständnis, wobei sie auch hofften, dass die Sitzungen möglichst reibungslos verlaufen würden. Die Verdolmetschung war nicht immer der Grund für eine lange Sitzungszeit. Alle Befragten erzählten während des Interviews, dass ausländische Prozessbeteiligte oft sehr lange Berichte über die Geschehnisse erzählten, was die Sitzungszeiten in die Länge zöge.

Einer der Befragten (A1) meinte, dass seine Einstellung zum Arbeiten mit einem Dolmetscher davon abhängig wäre, wie qualifiziert der Dolmetscher ist. Ein qualifizierter Dolmetscher nehme sich genug Zeit zum Dolmetschen und teile deutlich die Abschnitte, die er dolmetscht, auf. A1 fand auch angenehm, dass der Dolmetscher oft deutlicher und in einem höheren Stil spreche, als die Prozessbeteiligten, wobei er auch betonte, dass der Dolmetscher den Stil des Sprechers vermitteln solle. Das Arbeiten mit einem qualifizierten Dolmetscher fand A1 angenehm und er sagte, dass er in den Sitzungen mit Verdolmetschung mehr Zeit hätte, sich z.B. Fragen aufzuschreiben, als in den Sitzungen ohne Verdolmetschung. Mit einem unqualifizierten Dolmetscher wäre die Arbeit von A1 schwieriger. Er fange häufig, an die Dolmetschleistung zu kontrollieren und könne sich nicht nur auf seine eigene Arbeit konzentrieren. Über das Kontrollieren der Dolmetschleistung sprachen die anderen Befragten ähnlich. Sie folgten der Verdolmetschung und versuchten die Originalversion und die Verdolmetschung zu vergleichen. Das Kontrollieren sei natürlich schwierig, wenn man die fremde Sprache nicht verstehe. In einem solchen Fall könne man die Länge der beiden Versionen vergleichen.

Die befragten Richter äußerten fast nichts aus eigener Initiative zu ihrer Rolle als Gerichtsvorsitzender, um die Arbeit des Dolmetschers anzuleiten. Tiainen (1998) schreibt, dass

sich in ihrer Untersuchung unter Gerichtsdolmetschern herausstellte, dass man in vielen Gerichten die Bedeutung der Zusammenarbeit zwischen Gericht und Dolmetscher nicht genug verstehe, und dass die Gerichtsvorsitzenden laut Gerichtsdolmetscher die Verdolmetschung zu wenig anleiten würden. Dieses Ergebnis entspricht den Kommentaren der in dieser Arbeit befragten Richter. Der Dolmetscher wurde oft als eine Übersetzungsmaschine angesehen, dem nur genug Zeit für seine Arbeit gegeben werden müsse. Von einer richtigen Anleitung war kaum die Rede.

Die befragten Richter betonten jedoch, dass der Dolmetscher während der Sitzung aktiv sein und die Verhandlung mutig unterbrechen solle, wenn ihm das Verhandlungstempo zu schnell werde. Einer der Richter sagte, dass es sehr schwierig sei, den Dolmetscher die ganze Zeit zu berücksichtigen, wenn er sich gleichzeitig auch auf viele andere Sachen konzentrieren müsse.

Das Ignorieren des Dolmetschers und andererseits der Wunsch, dass der Dolmetscher selbst die Verantwortung für seine Arbeit tragen solle, könnte so interpretiert werden, dass den Gerichtsvorsitzenden die Mittel zur Anleitung der Verdolmetschung fehlen. Diese Interpretation stützt auch die Tatsache, dass keiner der befragten Richter selbst Anleitung zur Arbeit mit einem Dolmetscher bekommen hatte.

Zu den Eigenschaften eines qualifizierten Dolmetschers zählten die Befragten eine genaue und fehlerfreie Verdolmetschung, Unparteilichkeit, eine sichere und deutliche Ausdrucksweise, Beherrschung der juristischen Termini und für die Dolmetschaufgabe ausreichende Sprachkenntnisse. Die Dolmetscher, die diese Eigenschaften besitzen, gäben den Befragten das Gefühl, dass sie der Information, die sie durch diese Dolmetscher bekommen hätten, trauen und aufgrund dieser Information eine Entscheidung treffen könnten.

Es ist einfach zu verstehen, dass die Befragten eine genaue und fehlerfreie Verdolmetschung zu den Eigenschaften eines qualifizierten Dolmetschers zählten. Falsche Informationen können im schlimmsten Fall zu einer falschen Entscheidung führen und dem Rechtsschutz des Prozessbeteiligten schaden. Einer der Befragten (S2) betonte, dass bei Bedarf eine fehlerfreie Verdolmetschung auf Kosten einer fließenden Verdolmetschung geschehen solle; die Hauptsache sei, dass die Information dem Gericht ohne Fehler vermittelt würde.

Auf die Unparteilichkeit des Dolmetschers wurde viel Wert gelegt. Die Befragten hoben hervor, dass der Dolmetscher die Information objektiv vermitteln solle. Eine unqualifizierte Dolmetscher verstehe seine Rolle falsch und interpretiere die Aussagen der verhörten Person.

Die unparteiische Rolle des Dolmetschers lässt sich nicht einfach definieren. Roy (2002) schreibt, dass die professionellen Dolmetscher ihre Rolle oft mit den Metaphern "Kanal" oder "Brücke" beschreiben. Einerseits würde mit solchen Metaphern zum Ausdruck gebracht, dass der

Dolmetscher auf keine Weise auf die Kommunikation einwirke. Andererseits ermutigen solche Metaphern den Dolmetscher, flexibel mit seiner Rolle zu sein, was meistens bedeute, dass der Dolmetscher an der Kommunikation teilnehme. (Roy 2002, 347) Roinila (1992, 209) betont, dass der Dolmetscher nicht nur eine Sprache übersetze, sondern beim Dolmetschen Entscheidungen z.B. mit Hilfe seiner Sprach- und Kulturkompetenz treffe. Es stellt sich die Frage, was mit der unparteiischen Rolle des Dolmetschers gemeint ist, wenn der Dolmetscher Entscheidungen hinsichtlich des Ausgangstexts trifft.

Die Befragten hatten unterschiedliche Meinungen darüber, ob der Dolmetscher die direkte oder indirekte Rede verwenden solle. Die meisten Befragten zogen die direkte Rede vor, wofür es viele Gründe gab. Einer der Gründe war, dass bei der indirekten Rede oft auf zu viele Personen in der dritten Person verwiesen würde, was die Aussage schwer verständlich machen könne. (Dolmetscher: "Er sagte, dass er ihn schlug.") Weil es auf die Unparteilichkeit des Dolmetschers viel Wert gelegt wurde, dachten die Befragten, dass mit der direkten Rede die Information objektiver als mit der indirekten Rede vermittelt würde. Die indirekte Rede beinhalte laut den Befragten leicht einen interpretativen Beigeschmack.

Einer der Befragten (T3) fand jedoch die indirekte Rede natürlicher und angenehmer als die direkte. Seiner Meinung nach müsse der Dolmetscher nicht unsichtbar sein. Er richtete seine Fragen an den Dolmetscher und bekomme die Antworten in indirekter Rede. Er hätte nie das Gefühl gehabt, dass die Objektivität durch die indirekte Rede gefährdet sei. T3 dachte jedoch, dass seine Vorliebe für die indirekte Rede in erster Linie eine Gewöhnungssache sei und halte es für möglich, dass die indirekte Rede leicht einen interpretativen Beigeschmack hätte. Der interpretative Beigeschmack sei jedoch schwer zu bemerken, wenn man die andere Sprache nicht verstehe.

Es stellte sich indirekt heraus, dass auch die anderen Befragten ihre Fragen an den Dolmetscher richteten, sogar wenn sie wollten, dass der Dolmetscher in der direkten Rede dolmetscht. Der ausländische Prozessbeteiligte wird also nicht von den Befragten direkt angesprochen, aber seine Antwort sollte für das Gericht objektiv in direkter Rede vermittelt werden. Dieses Ergebnis gibt vielleicht darüber Aufschluss, dass die Befragten einen direkten Kontakt mit dem ausländischen Prozessbeteiligten nicht besonders wichtig finden, sondern sie wollen, dass der Dolmetscher deswegen in der direkten Rede dolmetscht, um objektive Information zu bekommen.

Es ist zwar problematisch, wenn es dem Dolmetscher nicht klar ist, ob er in der direkten oder indirekten Rede dolmetschen soll. Die Fragen, die an den Dolmetscher gerichtet werden, können den Dolmetscher provozieren, in der indirekten Rede zu dolmetschen. Wenn z.B. der Vorsitzende den Dolmetscher fragt: "Wo war er um 16.00 Uhr", ist es logisch, dass der Dolmetscher die Antwort in der indirekten Rede dolmetscht: "Er sagte, dass er zu Hause war".

Deswegen wäre es wichtig, dass alle Personen im Sitzungssaal direkt einander ansprechen würden.

Wenn die Vertreter der Justiz die Fragen an den Dolmetscher richten, lassen sie den Dolmetscher dabei die Frage an die verhörte Person formulieren. Die Vernehmungstaktiken seien von Fachleuten wie Kriminalpsychologen, Vernehmungsbeamten usw. entwickelt worden, um eine möglichst störungsfreie Wahrheitsfindung zu ermöglichen (Hietanen 1993, 177). Wenn die Fragen an den Dolmetscher gerichtet werden, würde dabei die Kontrolle über die Fragestellung dem Dolmetscher überlassen.

Die Befragten sagten oft während des Interviews, dass der Dolmetscher alles wortwörtlich übersetzen solle. Manchmal war unklar, ob die Befragten wirklich dachten, dass Dolmetschen nur wortwörtliches Übersetzen der Wörter sei, oder meinten sie damit, dass der Dolmetscher alles dolmetschen solle. Es stellte sich heraus, dass mit dem Ausdruck "wortwörtlich übersetzen" beides gemeint wurde. Alle Befragten betonten, dass der Dolmetscher nichts weglassen dürfe, wobei einige dachten, dass Dolmetschen wirklich wortwörtliches Übersetzen sei. Mikkelson (2003) schreibt, dass der Unterschied zwischen genauem und wortwörtlichem Übersetzen den Vertretern der Justiz nicht immer klar sei.

Ungenügende Sprachkenntnisse der Dolmetscher sei ein Problem, das Unsicherheit bei den Befragten erwecke. Besonders bei den Finnischkenntnissen der ausländischen Dolmetscher gäbe es Mängel. Wenn das Finnisch schwer verständlich ist, könnten die Befragten der durch den Dolmetscher vermittelten Information nur bedingt trauen und sie müssten zusätzliche Fragen stellen, um Unklarheiten und Fehler zu vermeiden.

Auch juristische Termini und Ausdrücke seien manchmal problematisch für die Dolmetscher. Es gäbe ein großes Fehler- und Missverständnispotenzial, wenn die juristischen Termini nicht richtig gedolmetscht würden. Es könne auch passieren, dass der ausländische Prozessbeteiligte der Verhandlung nicht folgen kann, wenn ihm die juristischen Aspekte des Falles nicht klar werden.

Einige der Befragten meinten jedoch, dass erfreuerlicherweise einige, oft erfahrene Dolmetscher die juristischen Termini beherrschen würden. In der Realität konnten die Befragten nicht wissen, wie die Termini wirklich gedolmetscht worden waren. Sie hatten nur den Eindruck, dass der ausländische Prozessbeteiligte die Termini verstanden hätte. Die Kompetenz des Dolmetschers wurde oft durch den Eindruck, den der Dolmetscher hinterlassen hatte, eingeschätzt. Z.B. Zögern, Nachdenken und häufiges Fragen wurden als Inkompetenz interpretiert.

Die Verdolmetschung würde häufig von den Befragten durch das Vergleichen von Originalversion und Verdolmetschung kontrolliert, besonders dann, wenn es Probleme gäbe.

Das Kontrollieren wäre einfacher, wenn man die beiden Sprachen verstehe. Ansonsten könne man z.B. die Länge der beiden Versionen vergleichen. Als Problem wurde neben den oben genannten Faktoren z.B. noch eine zusammenfassende Verdolmetschung oder eine Diskussion zwischen Dolmetscher und ausländischem Prozessbeteiligten, die dem Gericht nicht erklärt wurde, empfunden. Obwohl die Probleme bei der Verdolmetschung bemerkt wurden, wurde selten in die Arbeit des Dolmetschers eingegriffen. Der Dolmetscher würde selten gewechselt. Einer der Richter (T1) war der Meinung, dass das Eingreifen die bereits gespannte Atmosphäre im Gerichtssaal noch verschlechtern könne und deswegen nicht eingreifen wolle. Er dachte auch, dass man durch Eingreifen Misstrauen bei dem ausländischen Prozessbeteiligten erwecken könnte. Anwalt A1 meinte jedoch, dass der Gerichtsvorsitzende eingreifen solle, wenn er Probleme in der Verdolmetschung sieht. Er dachte allerdings, dass die Vorsitzenden die Dolmetscher nicht verletzen wollen und deswegen nicht häufig eingreifen.

Obwohl alle Befragten der Meinung waren, dass die Gerichtsdolmetscher immer qualifiziert sein sollten, gibt es gewisse Gründe, warum manchmal auch unqualifizierte Dolmetscher im Gericht tätig sind. Es besteht in Finnland kein Vereidigungssystem für Gerichtsdolmetscher, und praktisch jeder kann sich als Gerichtsdolmetscher melden. Manchmal wird kein qualifizierter Dolmetscher gefunden oder es gibt Probleme mit Zeitplänen usw., und das Gericht akzeptiert einen unqualifizierten Dolmetscher. In Zivilsachen darf der ausländische Prozessbeteiligte den Dolmetscher selbst wählen, auch wenn der Dolmetscher sein Verwandter wäre. (In Strafsachen sucht das Gericht den Dolmetscher.)

Der Dolmetscher sei verpflichtet, sich auf die Dolmetschaufgabe vorzubereiten. Er müsse sich über den Inhalt des Prozesses informieren. Bei der Vorbereitung könne zwischen einer langfristigen und einer kurzfristigen Vorbereitung unterschieden werden. Die langfristige Vorbereitung beinhaltet z.B. eine Dolmetschausbildung und das Sich-Motivieren und Sich-Orientieren durch Einstudieren von Prozessordnungen und anderen Gesetzestexten in beiden Arbeitssprachen. So könne der Dolmetscher sein Grundwissen vermehren, woran er später fallspezifisches Wissen anknüpfen könne. Die kurzfristige Vorbereitung richtete sich nach den jeweiligen Umständen und bedeute meistens das Einstudieren der Unterlagen des jeweiligen Falles.

(Hietanen 1993, 190–191)

Einige Befragte verstanden nicht, dass der Dolmetscher sich auf die Dolmetschaufgabe vorbereiten müsse. Es wurde häufig gedacht, dass kompetente Dolmetscher sich nicht vorbereiten brauchen, und die Befragten hatten sogar negative Einstellungen, wenn dem Dolmetscher fallspezifische Unterlagen geschickt werden sollten. Der Dolmetscher wurde oft nicht als Kollege gesehen, der seinen Einsatz für den Prozess leistet, sondern er wurde häufig für einen Außenseiter gehalten, der nicht alles über den Fall wissen sollte. T2 hätte Angst davor, dass der Dolmetscher zusätzliche Informationen zur Verdolmetschung hinzufügen könne, wenn

er die Unterlagen vorher gelesen hätte. Auch wolle er die Unterlagen als Erster lesen, was er kurz vor der Sitzung tue, und deswegen nicht die Unterlagen dem Dolmetscher schicken wolle. Als Problem wurde auch die Arbeit angesehen, die das Kopieren und Verschicken von Unterlagen dem Gericht verursacht.

Um der Dynamik des Prozesses nicht zu schaden, muss der Dolmetscher verschiedene Dolmetschetechniken beherrschen. Er muss simultan und konsekutiv dolmetschen können und die simultane Prima-vista-Übersetzung beherrschen. Der Gerichtsvorsitzende bestimmt den Verlauf der Verdolmetschung, obwohl es nicht von ihm verlangt werden kann, dass er ausführlich mit der Problematik des Dolmetschens vertraut ist. Deshalb wäre es wichtig, dass die Art und Weise der Verdolmetschung zwischen Richter und Dolmetscher vor der Sitzung abgesprochen wird. Tiainen (1998) schreibt, dass sich in ihrer Untersuchung 1996 herausgestellt habe, dass nur ein Viertel der Dolmetscher im Gericht simultan dolmetschen. Ihrer Studie nach würde im Gericht auch selten die Art und Weise der Verdolmetschung zwischen Richter und Dolmetscher abgesprochen.

Die Befragten waren der Meinung, dass die Simultantechnik Zeit erspare, aber wenn einer der Prozessbeteiligten oder der Zeuge verhört wird, müsse konsekutiv gedolmetscht werden. Ein Grund dafür sei, dass zumindest ein Teil, z.B. die Beweisführung, aufgenommen wird, und es schwierig sei, später ein Tonband, auf dem zwei Stimmen gleichzeitig sprechen, abzuhören. Einige Befragte sagten auch, dass man sich an das vom Simultandolmetschen verursachte Flüstern erst gewöhnen müsse.

A1 dachte auch, dass es für den Dolmetscher einfacher sei, konsekutiv zu dolmetschen, wenn die Sprecher zögern und nachdenken. Dieser Kommentar gibt möglicherweise darüber Aufschluss, dass A1 nicht dachte, dass der Dolmetscher die parasprachlichen Elemente, wie das Zögern in der Rede, vermitteln soll, sondern eher eine stilisierte Version vom Gesagten. Gonzales u.a. (1991, 16-17) dagegen schreiben, dass der Gerichtsdolmetscher sich für eine korrekte und vollständige Wiedergabe des Gesagten engagieren soll. Er soll ein *legal equivalent* produzieren, was bedeute, dass die Verdolmetschung wie die Originalversion auf den Hörer wirken solle. Das bedeute auch die Vermittlung der parasprachlichen Elemente.

Nur einer der Richter T1 war der Meinung, dass die ganze Verhandlung simultan gedolmetscht werden könne. Wenn die ganze Zeit simultan gedolmetscht würde, müsse er sich nicht darum kümmern, dass der Dolmetscher genug Zeit für das Dolmetschen bekommt. T1 sagte nichts darüber, dass ein Teil der Sitzung aufgenommen wird, weshalb zumindest dann nicht simultan gedolmetscht werden kann. T1 dachte auch, dass mit dem Simultandolmetschen vermieden werden könne, dass der Prozessbeteiligte seine Antwort an den Dolmetscher richtet, was ihn oft störe. T1 betonte auch oft, dass der Dolmetscher mutig sagen solle, wenn er zu wenig Zeit zum Dolmetschen hat.

Der Wunsch von T1 gibt Aufschluss darüber, dass er die Anleitung der Verdolmetschung schwierig fand. Er wollte ein Simultandolmetschen z.B. nicht wegen kürzerer Verhandlungszeit. Es ist schwer zu sagen, ob das Simultandolmetschen es verhindern könnte, dass Prozessbeteiligte mit dem Dolmetscher sprechen.

Die Aufgabe des Dolmetschers wird oft als Überbrückung der Sprachbarriere verstanden, wobei oft die Kulturbarriere vergessen wird. Die Überbrückung der Kulturbarriere ist aber ein wesentlicher Teil der Vermittlung einer Botschaft. Es könne z.B. sein, dass der ausländische Prozessbeteiligte den Unterschied zwischen rechts und links nicht kennt (Jessnitzer 1982, 96–97). Roinila (1992, 211) schreibt, dass das Dolmetschen überhaupt ohne tiefgreifendes Verstehen beider Kulturen nicht möglich sei.

Die Untersuchten wurden befragt, was für Kulturunterschiede sie vor Gericht angetroffen hatten und ob der Dolmetscher als Kulturexperte Kulturunterschiede erklärt hätte. Als häufigster Kulturunterschied wurde bezeichnet, dass die ausländischen Prozessbeteiligten oft eine unterschiedliche Vorstellung davon hätten, was eine relevante Information für den Fall ist. Sie machten oft viele Angaben über Sachen, die die Vertreter der Justiz nicht interessieren. Auch die Einstellung dem Gericht gegenüber sei manchmal bei den ausländischen Prozessbeteiligten anders als bei den Finnen. Die ausländischen Prozessbeteiligten hätten viel Respekt und sogar Angst vor dem Gericht. Die Finnen dagegen hätten normalerweise weniger Angst.

Diese, nach den Befragten gewöhnlichsten Kulturunterschiede, hätten die Dolmetscher laut Befragten nicht erklärt, was auch verständlich ist. Der Dolmetscher kann nicht darauf Einfluss haben, was die Prozessbeteiligten im Gericht sagen. Es ist vielleicht auch eher die Aufgabe des Rechtsanwalts, den nervösen Prozessbeteiligten zu beruhigen.

Für die Befragten war es manchmal schwer zu verstehen, was mit der Überbrückung von Kulturbarrieren gemeint war, oder sie dachten, dass der Dolmetscher dem ausländischen Prozessbeteiligten helfen könne, wenn er sich zu dessen Gunsten auf irgendwelche Kulturunterschiede beziehen würde.

Einige der Befragten erinnerten sich an Fälle, in denen der Dolmetscher erklärt hatte, dass ein Wort eine andere Bedeutung in der anderen Kultur hätte. Solche Erklärungen über die Kultur wurden als wichtig und nützlich empfunden. Im Großen und Ganzen wurde jedoch gedacht, dass die Überbrückung von Kultubarrieren keine wesentlichen Rolle vor Gericht spiele. Die Aufgabe des Dolmetschers wurde nur in der Überbrückung der Sprachbarrieren gesehen.

6 SCHLUSSFOLGERUNGEN

Das Ziel dieser Untersuchung war festzustellen, welche Erfahrungen und Vorstellungen die Vertreter der Justiz über das Gerichtsdolmetschen in Finnland haben. Es wurde auch untersucht, wie das Dolmetschen im Gericht aus der Sicht der Vertreter der Justiz durchgeführt werden sollte. Die Untersuchung brachte neue und nützliche Informationen über die diskutierten Themen zutage. Die Informationen waren jedoch nicht nur auf diese Themen begrenzt, sondern im Verlauf der Interviews wurden zwei zusätzliche Themen hervorgehoben: die Vorstellungen von der Rolle und der Arbeit des Dolmetschers.

Der Dolmetscher wurde häufig als eine Übersetzungsmaschine missverstanden, die ihre Aufgabe leistet, wenn sie nur genug Zeit bekommt. Die Art und Weise der Verdolmetschung wurde selten vor Gericht abgesprochen, und die Richter empfanden eine Anleitung der Verdolmetschung oft schwierig und mühsam. Die Auffassung vom Dolmetscher als Übersetzungsmaschine drückte sich auch aus in der ablehnenden Einstellungen zum Versenden von fallspezifischen Unterlagen an den Dolmetscher. Der Dolmetscher wurde im Prozess als Außenseiter verstanden, dem man nicht zu viele Informationen über den Fall geben wollte. Die Arbeit des Gerichts wurde wichtiger gesehen als die Arbeit des Dolmetschers, was z.B. in organisatorischen Sachen zu sehen war.

Als Aufgabe des Dolmetschers wurde meistens nur die Überbrückung der Sprachbarrieren verstanden. Die Erklärung von Kulturunterschieden wurde sogar als negativ empfunden. Die Befragten dachten häufig, dass der Dolmetscher dem ausländischen Prozessbeteiligten helfen könne, wenn er sich zu dessen Gunsten auf Kulturunterschiede beziehen würde.

Dieser Untersuchung zufolge müsste die Zusammenarbeit zwischen Dolmetschern und Gericht deutlich verbessert werden. Es wäre wichtig vor Gericht zu verstehen, dass die Verhandlungen mit Verdolmetschung nicht wie Verhandlungen ohne Verdolmetschung durchgeführt werden können, und dass der Verlauf der Verdolmetschung mit dem Dolmetscher diskutiert werden sollte. Dem Gericht könnte erklärt werden, wie die Verhandlung aus dem Blickwinkel des Dolmetschers aussieht, damit in Zukunft die Wünsche der Dolmetscher besser gehört und verstanden werden könnten.

Auch wenn die Vertreter der Justiz über die Arbeit mit dem Dolmetscher unterrichtet würden, sind es jedoch die Gerichtsdolmetscher selber, die in einer Schlüsselposition bei der Weiterentwicklung des Gerichtsdolmetschens stehen. Sie müssen ausreichende Qualitätsstandards erfüllen und das Gericht in dolmetscherspezifischen Sachen beraten. Deswegen wäre es enorm wichtig, in Finnland ein Vereidigungssystem für die Gerichtsdolmetscher zu schaffen.

Diese Arbeit hat erwiesen, dass viele nützliche Informationen für die Dolmetschforschung durch das Untersuchen von Ansichten der Kunden der Dolmetscher gesammelt werden können. In

dieser Arbeit stand der Blickwinkel von Vertretern der Justiz im Mittelpunkt. Als nächstes wäre es interessant, Gerichtsdolmetschen aus dem Blickwinkel der ausländischen Prozessbeteiligten zu untersuchen. Auch eine Untersuchung z.B. in Form einer Fragebogenerhebung über die Organisation der Verdolmetschung vor verschiedenen Gerichten wäre interessant.